

Lumină Lină

Revistă de spiritualitate și cultură românească

Gracious Light

Review of Romanian Spirituality and Culture

THE ROMANIAN INSTITUTE OF
ORTHODOX THEOLOGY AND
SPIRITUALITY
CAPELA SF. APOSTOLI PETRU
ȘI PAVEL

AN XXIX / Nr. 1
IANUARIE – MARTIE 2024
NEW YORK

Lumină Lină • Gracious Light

Revistă de spiritualitate și cultură românească

An XXIX/ Nr. 1

Ianuarie - Martie 2024

TEOLOGIE

PR. PROF. UNIV. DR. THEODOR DAMIAN

Despre risipirea darurilor 5

MARCEL MIRON, *Chemare la botez* 8

STUDII

PETRU HAMAT

Ficto-poemul lui Radu Stanca: limba-limbaj a categoriei „joli” 9

TICU LEONTESCU

La Masa tăcerii, O cupă de ... tăcere 22

Masa tăcerii, Poarta Sărutului 23

Coloana Infinitului, Sochurile 24

VICTOR RAVINI

Etimologiile greșite falsifică istoria 25

EMINESCIANA

NICOLAE MAREȘ

Mihai Eminescu despre Polonia și istoria acestei țări 39

ANA ARDELEANU

pătrățele de albastru, nuanțe 47

numai în somn 48

PROZA

DUMITRU ICHIM

„Vingt ans après”, sau „topirea de dor” din Ispirescu 49

PASSIONARIA STOICESCU

De-a jocul Celui de Sus 52

Poveste despre gol, Trans-scrierea 53

Glasul mut al Fericirii 54

ANCA SÎRGHIE

Horia Groza și plurivalența spiritului românesc

Colocvii de Horia Groza 55

EDUARD ROMEO OBUF

Învieră sau taina desenului din covor

Nod pe frânghie de Mircea Oprea 63

VASILICA GRIGORAȘ

Roade purtătoare de credință și dăruire

Theodor Damian: Repere bio-bibliografice 68

FLORENTIN POPESCU

Călător pe „Planeta Bolintineanu”

Dimitrie Bolintineanu un pelerin romantic valah de G. Apostoiu 72

TUDOR NEDELCEA

Oltenia mănăstirilor

Oltenia mănăstirilor. Istorie, iconografie și arhitectură,

vol. 1-2, de Liana Carina Tătăranu și Nicolae Coșniceru 74

ALEXANDRU LAZĂR

Pr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului”

în timpul Primului Război Mondial 78

IULIAN BITOLEANU

Cu sau fără Dumnezeu?

În ce cred cei care nu cred de Carlo Maria Martini

și Umberto Eco 80

MIHAI MERTICARU

Poem cu acrostih, Numinozitate 82

ISTORIE

ANDREI BREABĂN

Biserica și Unirea Principatelor 83

UNIVERSALIA

MIHAI EMINESCU	
<i>Éteinte la vie..., Combien farouche l'océan</i>	90
<i>La profonde mer, De tant penser à toi</i>	
Traducere de Paula Romanescu	91
CHRISTIAN W. SCHENK	
Rumänische Lyrikanthologie. Vorwort	92
HEINZ-UWE HAUS	
Unruly under all circumstances	
<i>Günter Grass Ein politischer Märchenerzähler</i>	
<i>und Provokateur. Biographie</i> by Günther Rüther	93

SAPIENȚIA

THEODOR CODREANU	
Por împărat: de la Lulio la Vives (I)	96
CHRISTIAN W. SCHENK	
<i>Mormintele vorbesc, Vita brevis</i>	100

PUNCTUL PE I

MIHAELA MALEA STROE	
Opt ore la U.P.U.	101

IN MEMORIAM

DANA OPRIȚĂ	
Despre îngerii poeziei. Mariana Pândaru-Bârgău	109
HEINZ-UWE HAUS	
Everything is changing. Start over	
You can with your last breath. (Brecht) –	
In Memoriam Guy Stern	113
LIVIU PENDEFUNDA	
<i>Vremile ucid Cerul</i>	116
<i>Rugă la zorii care nu mai vin</i>	117

LUCIAN DOMȘA

<i>Mă împart, Bucuria de a fi, N-o să te mai văd, Atât de simpli</i>	118
<i>Un măr, Nu mai spun mulțumesc, Voi scrie acest poem,</i>	
<i>Am să te văd doar când</i>	119

VASILE DAN MARCHIȘ

<i>Normă 2</i>	120
<i>Extrema mirare</i>	121

DOREL COSMA

<i>Concert de Bobotează, Sete de liniște</i>	122
--	-----

RECENZII

THEODOR DAMIAN

<i>Daniel Jianu, simfonia relației Biserică-Stat: provocare și inspirație</i>	
<i>Orthodoxia și Politeia: rolul creștinismului ortodox în relațiile</i>	
<i>internaționale contemporane din Europa prin prisma</i>	
<i>experiențelor naționale ale României și Greciei din secolul XXI</i>	
<i>de Daniel Jianu</i>	125

FLORENTIN POPESCU

<i>Un întunecat fragment de istorie văzut de copii</i>	
<i>Cronica pictată anticomunistă a copiilor din comuna Vinerea,</i>	
<i>raionul Orăștie, regiunea Hunedoara, România, 1950-1961</i>	
<i>de Dorin N. Uritescu</i>	127

MIRCEA SÂNDULESCU

<i>Iscodind viața mult-folositorului Theodor Damian</i>	
<i>Repere bio-bibliografice și Frumusețile iscodirii</i>	130

ICU CRĂCIUN

<i>Noblețe și sensibilitate. Competență și rigurozitate în cronicile</i>	
<i>Elenei M. Cîmpan</i>	
<i>Nu e vina mea că (ei) scriu de Elena M. Cîmpan</i>	131

RETROSPECTIVĂ	137
---------------------	-----

PR. PROF. UNIV. DR. THEODOR DAMIAN

Despre risipirea darurilor *

*Zis-a Domnul ucenicilor Săi:
„Cel ce nu este cu Mine este împotriva Mea
Și cel ce nu adună cu Mine, risipește.”
(Matei 12, 30)*

Textul Sfintei Evanghelii de astăzi este unul dintre ele mai frumoase din întreaga Sfântă Scriptură, dintre cele mai emoționante, mai semnificative pentru viața noastră duhovnicească. Este vorba despre cunoscuta istorie a fiului risipitor care și-a cerut de la tatăl său partea de avere, a plecat departe, a risipit totul și acolo, începând să sufere din toate punctele de vedere, a fost umilit, batjocorit, s-a pocăit și apoi și-a întors pașii spre casa părintească, spre tatăl său. Acolo a fost primit și reintegrat în harul părintesc, fapt care a provocat supărarea fratelui mai mare, deloc încântat de întoarcerea fratelui său pierdut.

Pilda aceasta ne pune înaintea problema mare a risipirii care este deosebit de importantă fiindcă într-un fel sau altul se aplică la fiecare din noi.

Într-o discuție pe care am avut-o odată cu un antropolog, acesta mi-a mărturisit că se ocupă cu un studiu al gunoaielor. Ideea de bază era de a vedea ce mai aruncă omul în ziua de astăzi, deci să facă o analiză a societății contemporane bazată pe ce risipește omul. Cât de mult risipește și ce anume risipește. Aceasta este și o analiză de psihologie socială, în același timp. Însă lucrul acesta mi s-a părut deosebit de semnificativ căci din foarte multe puncte de vedere îl studiem pe om, ne studiem pe noi înșine, ființa umană, societatea. Însă foarte rar, sau poate deloc nu ne-am gândit să analizăm, să judecăm, să dăm un verdict cu privire la caracteristicile omului contemporan bazat pe ceea ce el aruncă, pe ce risipește. Nu intru în amănunte cu privire la concluziile acestui studiu, deși ar fi interesant ca noi înșine, pornind de acolo, să vedem de ce risipim ceea ce risipim, de ce aruncăm ceea ce aruncăm și poate așa am ajunge să ne vedem pe noi înșine într-o altă lumină, într-un mod la care nu ne-am gândit niciodată.

Așa cum ne dăm seama prea bine există două feluri de risipire: o risipire a lucrurilor fizice și una a lucrurilor spirituale. Este deosebit de important să știm ce aruncăm și când ne referim la lucrurile fizice, dar, desigur, este cu mult mai important să fim extrem de atenți la ceea ce risipim din lucrurile spirituale.

* Meditație la Duminica a 32-a după Rusalii

Chiar dacă putem risipi și bune și rele, atât din punct de vedere fizic cât și din punct de vedere spiritual, o atenție deosebită este totuși necesară din ambele puncte de vedere, dacă vrem într-adevăr să ne cunoaștem pe noi înșine, pe de o parte, și, pe de altă parte, dacă vrem să ne apropiem cât mai mult de modul natural pe care Dumnezeu l-a prescris omului pentru o viață normală în societate, înaintea oamenilor, dar și înaintea lui Dumnezeu.

Iată că fiul risipitor a risipit și cele materiale, dar și cele spirituale. Despre cele materiale vorbește pilda prea bine, și este evident. Și-a cheltuit toți banii, ducând o viață ușuratică până ce nu i-a mai rămas nimic. A început să sufere și probabil să sufere cel mai mult din cauza lipsei de hrană, căci spune Sf. Evanghelist că nu avea să mănânce nici măcar ceea ce mâncau porcii. Ceea ce înseamnă că dacă el păștea porcii și nu putea mânca din mâncarea lor, era un biet porcar care avea mai multă grijă de porci decât de el însuși. Căci porcii, probabil, aduceau un profit și erau o avere pe vremea aceea pentru stăpân. Nu-l interesa pe stăpân acest străin, căruia i se dăduse de lucru, probabil, din milă. Din întregul context al întâmplării deducem că suferința lui psihică era cel puțin la fel de dureroasă, gravă și profundă ca și suferința fizică și ne gândim aici la umilințele pe care trebuia să le îndure. El, fecior de om bogat trăind într-o casă care are servitori și în care este servit, ajuns acum să suporte nu numai povara muncii, dar probabil și comportamentul agresiv al supraveghetorilor săi.

Așadar fiul risipitor suferea din punct de vedere fizic și spiritual. Însă suferința aceasta nu este ea oare o consecință directă și naturală a ceea ce el a risipit? Oare suferința noastră nu este de multe ori o consecință directă a risipirilor de tot felul pe care le facem? Căci iată, fiul risipitor a risipit partea sa de avere, deci cele materiale, și a început să sufere fizic, din punct de vedere material. Al hranei. Dacă vorbim din punct de vedere spiritual, psihologic, atunci iată că el a risipit talanții pe care i-a dat lui Dumnezeu.

Legat de darurile spirituale, ne gândim la structura noastră psihică, spirituală. Adică la ceea ce ne caracterizează. Însă ceea ce ne caracterizează vine de la Dumnezeu căci ne-am născut cu acele lucruri chiar dacă uneori credem că le-am dobândit și că le avem prin efortul nostru. Putem să ne gândim foarte simplu la această scurtă pildă: oricâtă apă am pune peste o porțiune de pământ unde nu este nici un fel de sămânță, nu va ieși nimic din pământul acela, fiindcă este sterp. Dar dacă este ascunsă o sămânță în acel pământ, dacă sămânța este pusă deja, adăugându-i pământului apă, va răsări și planta respectivă. Așa se întâmplă și cu noi. Nu putem să dobândim ceea ce dobândim dacă sămânța a ceea ce dobândim nu este deja în sufletul nostru, pusă de Dumnezeu.

Am văzut că în pilda talanților Dumnezeu, adică stăpânul, a împărțit talanții săi la slujitori. Unuia i-a încredințat cinci, altuia trei, și altuia unul, după cum stăpânul, Dumnezeu, știa capacitatea fiecăruia dar și circumstanțele prin care avea să treacă fiecare. Deci a dăruit fiecăruia atât cât putea să ducă și cât putea să pună în lucrare pentru a înmulți ceea ce

primise. După cum știm, al treilea servitor a îngropat talantul, temându-se să nu-l piardă și să nu-l poată restitui când se va întoarce stăpânul. El a gândit bine din punct de vedere uman, din punct de vedere logic, numai că logica lui nu a coincis cu logica stăpânului așa cum de multe ori logica noastră nu coincide cu logica lui Dumnezeu. Însuși Dumnezeu spune astfel prin prorocul Său: „Gândurile Mele nu sunt ca gândurile voastre și căile Mele nu sunt ca ale voastre” (Isaia 55, 8). De aceea, un foarte mare merit are cel care, printr-o viață duhovnicească, ajunge să înțeleagă, nu perfect, dar cât mai mult din ceea ce vrea Dumnezeu, să înțeleagă logica lui Dumnezeu și nu se limitează la logica umană. Bineînțeles că logica umană este necesară și bună dar numai dacă este completată de logica lui Dumnezeu.

Deci, acest servitor a îngropat talantul în pământ și când a venit Stăpânul înapoi, acesta, nemulțumit l-a condamnat și pedepsit.

Acum să ne privim pe noi înșine. Avem daruri de la Dumnezeu. Suntem inteligenți, buni, generoși, avem compasiune, suntem dăruți cu multe. Fiecare poate să facă o listă cu cel puțin zece daruri din acestea structurale, care îl caracterizează fundamental, și dacă fiecare am medita mai îndelung, probabil ar fi cu mult mai multe. Dar, dacă ne bucurăm așa de mult când constatăm câte daruri avem, probabil că nu ne mai bucurăm așa de mult dacă facem un calcul să vedem cât, când și în ce măsură fiecare dar a fost pus în lucrare. Ce daruri am pus eu în lucrare azi, ieri, alaltăieri? Dacă am face lucrul acesta, am constata cât de multe daruri îngropăm, sau cât de multe risipim unde nu trebuie, cum spune în pilda semănătorului despre sămânța căzută pe piatră sau între buruieni și spini. Și noi în multe feluri putem să facem talantul să nu rodească. Atunci trăim săraci, ne sărăcim pe noi înșine din punct de vedere duhovnicesc și ne limităm viața doar la nevoile superficiale, la nevoile fizice. Nici fiul din parabolă nu realizează că pe lângă risipirea materială a făcut și o risipire spirituală. De aceea spuneam la început că fiecare din noi se aseamănă întrucâtva fiului risipitor.

Așadar întrebarea revine: ce risipim noi? Dacă ne privește poate mai puțin risipirea pe care o facem din punct de vedere material, căci trăim într-o societate a risipirii, a consumului, a comerțului și mai greu putem să ne sustragem acestui fenomen, atunci este necesar să ne întrebăm ce risipim din punct de vedere spiritual. Nu cumva ne risipim chiar sufletul, chiar pe noi înșine? Este bine să ne reamintim în acest context un cuvânt al Mântuitorului Hristos: „Cel ce nu adună cu Mine, risipește” (Matei 12, 30). Deci pentru a ne feri de risipire, ni se dă o șansă în plus. Să fim lângă Domnul Hristos. Dacă vom fi cu El, dacă vom fi lângă El, dacă Îl vom aduce prin rugăciune în viața noastră de fiecare zi, dacă Îl vom urma cu fidelitate, atunci, implicit vom face ca logica noastră să urmeze logica lui Dumnezeu. Atunci vom aduna împreună cu El, harul Duhului Sfânt ne va lumina pentru a urma calea cea dreaptă atât din punct de vedere material, dar mai ales spiritual, spre propria noastră mântuire dar aducându-ne mereu aminte de avertismentul Mântuitorului: „Cel ce nu adună cu Mine, risipește” (Matei 12, 30).

Chemare la botez

*Vino să te botez
în apa de la marginea timpului
ultima apă din care să ieși
viu pentru dincolo.*

*Să-ți botez mintea
privirea
și ultimul cuvânt
care să vorbească
peste zgomotul
asurzitor
al umbrei
Turnului Babel.*

*Nou botezat
în haină invizibilă
ca și timpul
așa cum ți-a fost nevăzut
sufletul pe care
l-ai căutat
pe toate cărările pământului
pe toți norii
și pe toate orizonturile albastre.*

*Te botez
și-ți pecetluiesc
numele tău
cunoscut de Părintele ceresc
și pe care l-ai primit
când înotai
în ochiul lui Dumnezeu
din vechea biserică.*

PETRU HAMAT

Ficto-poemul lui Radu Stanca: limba-limbaj a categoriei „joli”

În panoplia estetică a modernismului, poezia lui Radu Stanca se raportează la funcția ethosului. În acest sens, Rodica Zafiu notează că între „ethosul prealabil” sau „existent” și cel „discursiv” există o distincție și cele două tipuri pot fi „convergente” sau „divergente” dacă, în structura discursivă, se observă construcția unei imagini care „confirmă sau infirmă ceea ce publicul știa deja”. În continuarea acestei idei, perspectiva propusă este cea legată de imaginea pe care „locutorul și-o (re)construiește pe măsură ce își desfășoară discursul”, având, astfel, nota unei „dimensiuni psihologice sau strategice reflectate în alegerile lingvistice”.¹

Lirica este recognoscibilă și ca element al limbajului și structură. Cu privire la această perspectivă, Hugo Friedrich afirmă că noțiunea de structură este sustenabilă estetic prin motivația plurivalent-creatoare, fie drept „alcătuire organică”, fie prin încadrarea într-o „tipologie comună” a unor fapte, lucruri ori evenimente diferite. Noțiunea vizează o trăsătură familială, comună, cunoscută a poeziei lirice, a formelor lirice, care se desfășoară în cadrul demersului poeticității, prin „abandonarea tradițiilor clasice, romantice, naturaliste, declamatorii, adică modernitatea ei”.²

Practica textuală a poeticului, motivată, argumentată și decriptată, se definește, în absența ideii lirice, printr-o anume „fixare prin scriere” și denunțare constitutivă a textului însuși.³ Semantica verbală a imaginii „se referă la o lume pe care pretinde că o descrie, o exprimă, ori o reprezintă”,⁴ un topos construit arhitectural, al cărui scop este „de a desemna stări ale unei lumi posibile”,⁵ - o lume-obiect a spațiului și timpului - nostalgia eternității, preexistentă, a valorilor calme. Subtilitatea actului poetic marchează, în structura sa, reconstruită prin stări, sentimente, trăiri și voci lirice, „mai mult decât un discurs, adică un obiect de schimb între un destinator și un destinatar”, o curgere liniștită, asemenea unui alcool estetic, „ca un proces de producere de sens”.⁶

Se descoperă, la Radu Stanca, o poezie construită pe structură romantică, în perspectiva unei transformări estetice, prin care cântarea și cântul lirice se extind la nivelul simbolului și al funcției poetice, al limbajului care semnifică text, enunț, operă, temă sau idee. Roman Jakobson observă că funcția poetică nu se reduce doar la poezie. Discursivitatea constă în faptul că evidențiază latura existentă și dinamică a semnelor lingvistice, iar prin aceasta se realizează opoziția dintre ceea ce este inteligibil și ceea ce se recunoaște în perceptibil. Se concepe și se decelează un raport opozițional

între semnul lingvistic, mijloc de cunoaștere inteligibilă, și obiectele realității de referință.

Lirismul propus înseamnă a extinde discuția asupra simbolului și motivului poetice, în comuniune cu spațiul și timpul, prin intermediul „universului emoțiilor estetice”,⁷ un fior tragic în matricea identității, între mobilitatea burgului sibian și imobilitatea dovedită în scenariul liric. Pentru Louis Millogo termenul de poezie vizează, în primul rând, „universul emoțiilor estetice”. Sens și motivație se întâlnesc în toate lucrurile și ființele, în ceea ce se relevă, în ceea ce atinge sensibilitatea sau în ceea ce poate stârni în om starea poetică. În al doilea rând, discuția se dezvoltă conceptual prin emoția estetică aplicată artei, fapt prin care se observă că atât poezia, cât și arta împart aceleași calități. Al treilea mod de întrebuițare estetică a poeziei se focalizează în ceea ce se numește arta verbală, care se manifestă în structura poemului.

Unitatea poeziei recunoaște nu doar un fior tragic, ci și un fior al căutării și al sensibilității alchimistului, aflat în deconstrucția imaginii proiectate în cea „spumă de limbaj ce se formează sub efectul unei simple nevoi de scriitură”.⁸ Efectul limbajului devine întâmplare a unei nevoi de creație, de devenire a unei forme în „interstițiul desfătării”. Lirismul se dezvoltă, ca imagine și imaginar, în prelungirea „volumului limbajelor”, a ceea ce „se întâmplă” și ceea ce „se duce”.⁹ Discursul poetic al lui Radu Stanca se desfășoară în actul artistic din „imaginarurile limbajului”. Producția, prefacerea și dinamica eroilor corydonești se intersectează în „cuvântul ca unitate singulară, monadă magică”¹⁰ printr-un artificiu al reprezentării, printr-o expresie a gândirii, dorinței și emoției.

Arderea lirică devine element al structurii mimetice, al unei metodice și reflectate traversări a spațiului burgului, spațiu ermetic, în care se pătrunde timid ori hoștește. Maniera de a construi textul, poezia - element tranzitoriu și logos adaptat creativității - „nu este așadar un supliment de suflet conferit discursului prin ornamentele retorice ci o reevaluare completă a discursului în toate componentele sale”.¹¹ Se asistă la o retraversare a oglinzii pentru a regăsi și reîntâlni toposul propriilor trăiri și îmbinări de obiecte și imagini. Poemele stanciene constituie coborâre, în spațiul imaginat și solitar, pe trepte estetice ale devenirii și transfigurării formei poetice, cea simbolică metaforă a reflectării în lumile interioare - eul mereu supus prefacerii în modernitate.

Raportul dintre sentiment și angoasă, dintre atitudine și vitalism intră în jocul limbajelor poetice, iar eoul liric, din schema estetică, se confundă cu perspectiva obiectului analizat, a spațiului ermetic, în care toate se prefac și se ascund, și depreciera imaginii acestuia. La poetul Cercului Literar de la Sibiu, se observă un discurs cu o poezie a înfăptuirilor și a fantasmelor prin modul însuși al imposibilului, creând un întreg al deplinătății,¹² al reprezentației pe scena unei lumi dezvăluite în timpul ce pare a se continua în alt timp. Timpul devine, la Radu Stanca, stare poetică, iar scriitura se modelează pe artificiu estetic al interpretării fiecărui mimetism.

Reprezentarea creează o perspectivă de grație, care relaționează cu limbajul, cu acea specificitate muzicală a metaforei cuvântului, pentru că „starea poetică creează devine stare de grație, în timp ce scriitura îndeplinește pe deplin funcția care i-a fost atribuită”.¹³

Funcția care îi este atribuită poeziei este sursă a lirismului limbajului, imaginile, care se derulează asemenea unei scene cinematografice, sunt redefinite în enunț și mesaj printr-o liniște și un calm al inspirației, în ciuda unor „dificultăți ale limbii”. Michel Camus remarcă în tăcere o sursă „abisală neaccesibilă inspirației”, însă tăcerea poetică reflectă un înalt grad al tăcerii, ea este cea care „furnizează o opacitate a semnelor și dificultăți ale limbii”.¹⁴ Închiderea în spațiul poeziei este un joc, o combinație a două concepte, formă și sens, în interiorul logicii identității.¹⁵ Pentru Jean Cohen, limba și aspectele ei adaptate discursului semnifică poetizare a logoului prin sens, astfel încât natura poeziei să fie, în același timp, aceeași și diferită, iar faptul poetic să devină un fapt măsurabil,¹⁶ identificat. Se susține această idee prin faptul că inițierea, în structurile labirintului liric, trebuie să se realizeze datorită opoziției dintre poezie și „ne-poezie”, în ceea ce prezenta ei, ca definiție și stare interioară a accepției în identitate, înseamnă a avea „nu un alt sens ci un sens altfel”.¹⁷

Poezia lui Radu Stanca își asumă spațiul ermetic și timpul creației romantic în manieră modernă. Discursul său fantazează, prin emoție și vitalitate, eroii ce se caută se regăsesc și se recunosc în mereu aceleași coordonate - matricea-burg - în care limba poetică este „transgresare a schemelor discursive”.¹⁸ Se manifestă, în structura poemului, o trecere de la obiect la metafora lumilor, a căror stare poetică devine stare a limbajului.¹⁹ Muzicalitatea sunetelor lirice instituie o punere în abisul tăcerilor pentru că nu există revoltă în gesturi și atitudine. Muzica harpelor fantasmelor din lirica stanciană promite înnodarea tuturor relațiilor regulate și perceptibile²⁰ între eul-imagine-masculin și eul-imagine-feminin. Fantasmele sunt, de fiecare dată, percepute ca fiind personaje lirice, care nu distrug limbajul obișnuit, comun, ci au rolul de a-l reconstrui pe un plan superior,²¹ într-o lume care depreciază imaginea, o subapreciază, regizând un spectacol al umbrelor.

Structura poeziei lui Radu Stanca identifică, în sistemul estetic al lui „joli”, definiția lirică a timpului eroilor-corydon, proiectat în timpul și momentul privilegiat al acțiunii și istoriei mărturisite. A mărturisi iluzia și sentimentul apartenenței la împlinirea personală marchează ficto-poemul printr-un limbaj ce denunță o strategie poetică a deciptării mesajului, printr-o comuniune a spațiului cu timpul. Textul ficțiunii repovestite liric are loc în matricea-burg, în acea identitate mereu căutată și redescoperită, o atracție a sistemelor limbii prefăcute de muzicalitatea trăirii sentimentului și angoasei, atitudinii și vitalismului. Acțiunea poetului diversifică modelul poetic astfel încât limba-limbaj este reflectată de obiectul analizat și imaginea micșorată a acestuia. Categoria „joli” este înfățișată ca „micșorând

și deprecîind frumosul prin aceea că îl degradează”,²² construind o particularitate a permanentului liric, o iluzie care transcende artisticul și îl relaționează cu imaginarul.

Poetul cerchist creează imagini care scindează poeticul în figuri ale imaginarului, fantasmе ale aceluі burg-centru-utopie, prin concept și semnificație, gest și arhetip, limbă și limbaj. Ficto-poemul identifică în raport cu frumosul categoria estetică „joli”, lirismul fiind deschis spre valorificarea fantazării de factură romantică, obiectul formei și nuanței demitologizează, astfel, masca și dedublarea. „Joli” impulsionează limba-limbaj prin prezența în poezie a măreției și instabilității în același timp, a perspectivei ce dezvăluie evocarea și ideea, individualul și starea existențială, pentru că realitatea este artificiu tehnic al sensibilității poetice. Ceea ce este specific este și ficțional, ceea ce este poetic este sustras verbului.

Verbul poetic al lui Radu Stanca anunță oportunitatea dezvoltării măștilor corydonești într-un joc teatral al dualității și al simulării, într-o stilistică a calmului prezumtiv în împlinirea prezentului. Eul stancian devine un argument-ego al relației între a realiza și a savura estetic motivul realității, așteptarea și magia, conștiința și spectacolul devenirii, transformarea și iluzia, tensiunea și dialogul. Deși are o arie de evaluare a posibilităților de acțiune și interpretare restrânsă în raport cu frumosul, „joli” simplifică ideea de frumos, îi reduce tensiunea și trăirea esteticе, le regroupează în jurul unei poezii în care eul-image alege și are posibilitatea de a modela. A da sens în poemul stancian înseamnă asumare materială a unui „chip simpatic, cu trăsături regulate și plăcute”, într-o particularitate a efectului unui artificiu-simbol – poezia-burg în care umbrele fantazării unesc limba cu limbajul, o recreează în identități ficto-poematice.

Buffalo Bill construiește o gradație a sentimentului, o împlinire a perspectivei ficto-poematice în simbolul-structură al travestiului de tip western – o conjuncție estetică și artistică în care spațiul invocă verva, fervoarea, ficțiunea repovestită și realitatea așteptată. „Joli” acționează printr-un model al limbajului ce susține limba poetică, o preface și o proiectează în abisul regândit în formă și sens, o recunoaștere a Timpului umanizat, a ideii de Timp retras în cuvânt și imagine.

Identitatea-Timp susține improbabilitatea, imperfecțiunea fiecărui gest, pentru că micimea, degradarea sunt constante ale misterului, enigmaticului și suficienței creatoare. Tensiunea decriptează și fascinează, armonizează și particularizează obsesia unei lovituri-fulger, neașteptate, în care pluralul-individual devine colectivul-singular, de un entuziasm care coboară pe scările infernului cotidian până la perfecțiunea improbabilă: „Am dat o lovitură cum încă nu s-a dat”. A da o lovitură, anumită și particularizatoare, constituie un act artistic, în care erou-personaj-Timp și actor-scenarist-eu se întâlnesc și se identifică în marea traversare a iluziei.

Obiectul fantast este așteptarea ce sfârșește în incertitudine, seducția nu conține, nu actualizează participarea la jaful-western pus la cale, ci îl

creionează natural, firesc, însușit. Limba-limbaj imită seducția ca acceptare a dialogului între noi-colectiv și Timpul umanizat, între acel hoștește-gradual, ce guvernează haosul romantic, și dinamismul logic și lucid al timpului și spațiului. Marea lovitură poate fi dată numai în lumea ficto-poemului, în momentul prezent, verb al progresiei estetice și al mimetismului. Reprezentarea lirică indică un spațiu al nocturnului, spațiu-ermetic al identității necunoscute, ascunse, sibilinice, în care urmează să acționeze elementul-degradant – acel noi-colectiv neînsușit, imaginar, în afara trăirilor și iluziilor – de suficiență artistică și creatoare. Trecutul se recunoaște ca simbol al firescului, al unor reînțoarceri la măștile haiducești, a jafurilor care sfârșesc în derizoriu. Vremea „când mânuiam topoare” este vremea repovestirilor, a frumosului abscons, a ceea ce imită și se imită în jocul surprizelor și surprinderilor.

Lumea-obiect se arcuiește în limba-limbaj, îi dă o notă romantică prin înscenarea realităților obsesive. Fluxul estetic al înțelegerii poetice transpare în mișcarea presupusă a „personei”-absență, dincolo de iluzie este fantasma, bucuria și spectacolul. Poștalionul rămâne figura-obsesie a participării la dansul în cerc-horă fictiv, este imitarea unei regăsiri și uniuni cu Timpul umanizat, nu a unui jaf banal, dincoace de gest și de actualitate. Trecerea prin strâmtoare proiectează sensul poetic în acea lume-burg a exteriorului, în care poștalionul-Timp nu întuiește actul surprinderii. Cade pradă complotului pus la cale cu așteptare, răbdare, fără să recunoască gestul western al poetului. Poanta lirică nu aduce o cădere a măștii, ci desemnează o stare în care individual și colectiv sunt suspendate, lipsite de iluzie și fantasmă.

Lada cu bani, mătasurile fine, podoabele și gătelile acordă o notă de diversitate degradării calme, voite, regândesc scenariul, prin traversare a spațiului și timpului concepute în ignoranță, insuficiență, ardere și purificare. Pluralul-colectiv evocă o strategie neactuală, reflectată în jocurile tănuite ale așteptării, un dincolo de stare și spiritual, o poveste a ficto-poemului transparentă, redată întocmai unui plan pus la punct cu mult înainte de cuvânt, limbă și limbaj. Cadrul nocturn asimilează stările și le redă prin simulare a unui joc la dublu în exteriorul burgului, lumea-topos a ficțiunii acționează ca un liant între scenă și reflecție, între act și iluzie:

„Diseară poștalionul va trece prin strâmtoare
Iar noi îl vom surprinde la locul cunoscut,
Întocmai ca pe vremea când mânuiam topoare
Și flinte ghintuite. Întocmai ca-n trecut.

Azi însă nu de lada de bani ne vom atinge,
Nu de mătasuri fine, podoabe sau gătel,
Nu vom umbla prin punga rotundă ca o minge
Și nici prin buzunare cusute-n căptușeli.”

A degrada înseamnă a apropia poezia de sensul ei primordial, a defini particularul prin măștile individualului, acolo unde Timpul se umanizează, primește valențe ale perfecțiunii și închide, în glob de cristal, trăirea și existențialul. „Domnul pe care nicio vază/ Nu l-a putut vreodată întoarce înapoi” devine Timp umanizat, cu fețe și fațete, cu dorințe și împliniri, într-o aluzie a scenaristului-eu, dezvăluire a misterului prin expresie și intuiție, farmec și travesti. Travestiul nu reconsideră jocul ficto-poematic, ci redă dialogului și simbolului obsesia Timpului, coordonează, din spatele scenei, starea de așteptare și de pândire a eroului-personaj absent, a corydonescului-himeră, pe care nimeni nu l-a putut prinde.

Bogația și sensibilitatea stanciene se manifestă ca un act artistic, ce crește în interiorul spațiului romantic, cu proiecții în iluziile și imaginarul baladesc al ficțiunii repovestite liric. Aroganța ține de identitate și vestimentar, le singularizează și individualizează până la întoarcerea în aceeași matcă a decriptării misterului, în care Timpul-corydon cade, se caută și se uimește prin atracția în jocul suplimentar al transparenței. Intenția din poezie exprimă o pendulare între timp și spațiu, numește un actor al regândirii condiției umane, aflate în proces de asumare a unei poezii-chip, în care empatie și simpatie sfârșesc în intuiție, suplețe și finețe.

Fantezia stanciană este participativă la crearea recuzitei vestimentare a personajului-corydonesc-Timp umanizat. Descrierile sunt accentuate de efectul de scenă, prin complementaritate și moment prezent al reprezentării, de la obiectivitatea „n-are nimic straniu și nici la chip nu-i groaznic” la subiectivitatea „doar că n-are pereche de zgârcit”. Întregul demers configurează un incipient al grandorii și al măreției, pasagere stări ale himericului. Elementele travestiului accentuează vizibilitatea Timpului umanizat, îl creionează cu ajutorul imaginilor care susțin un scenariu al sensurilor lirice, proiecția în spectacolul din spatele cortinei.

Poezia suspendă vitalismul tocmai pentru a recrea momentul prezent, intrarea în joc, prezentarea protagonistului căutat, într-o încercare de a simula degradarea realității prin intuiția a ceea ce s-a stabilit anterior, pândă și pândire ca poli interpretativi ai trecerii timpului. Timpul este construit în imagini ale unui dandy modern, nu grotesc, ci de un sublim al certitudinii actului artistic. Semantismul liric al personajului-actor al lui Radu Stanca își consumă combustia și fiorul prin cotidianul unor elemente - punga grea, lanț de aur, ceas rotund - simboluri sens-gest:

„Bogat din calea-afară și gras de nu-și încape,
Prin haină i se vede umflată punga grea,
În degetele-i scurte inelele fac ape
Și pe reverul bluzei poartă fălos o stea.

Pe pântec îi străbate un lanț de aur vesta
Și-un ceas rotund în care din când în când, zelos,

Privește pe sub gene, ca nu cumva-n acesta
Să fi rămas o clipă – din veacuri – de prisos.”

A rămâne suspendat o clipă în obiectul infinit al veacului reflectă un ficto-poem al îndelungilor așteptări, pictat în culori vii, într-o armonie a arderii și purificării, a împlinirii și eliberării de tensiunea acumulată în „pânza veșniciei”. Nimic nu trece neobservat și neidentificat ca logică a resemnării, a materiei prefăcute a acelui „joli” ce unește stare și clipă, trasând un parcurs subiectiv spre finalul așteptat, supunerea, iluzorie, a Timpului. Tâlhar al veacurilor, eroul-personaj-Timp aduce cu sine complotul-conflict western, lupta este inegală, colectivul-noi va izbândi numai prin dovedirea vrăjmașului-veac, îl va forța să accepte căderea măștii, să iasă la iveală, astfel, întreaga strategie a pânzei infinite.

Lupta „din cele mai ușoare” permanentizează revolta împotriva Timpului, corydon al sustragerii din fața lumii-topos-burg, înseamnă o retragere a frumosului către agreabil, anume, o așezare a lucrurilor la un status calm, liniștit, de o siguranță nemaiîntâlnită. Este anulată teama, colectivul-personaj-noi materializează și rescrie momentul izbânzii, îl resimte prin reflexia în oglinda-timp și oglinda-spațiu, forme al bogăției trecerii în spatele cortinei. Acolo lucruri și temeri, opinii și descrieri, imagini și cuvinte devin strategii goale pe dinăuntru. Sfârșitul poemului lui Radu Stanca uniformizează speranța în iluzie, îi redă aspectul frumos al fragmentării. Morfologia limbă-limbaj acceptă antiteza ușor-greu, luptă-izbândă drept sens neutru al colectivului-noi și singularului-protagonist în poanta Timpului cu chip uman, agreabil, împăcat cu sine:

„Așa că nu vă temeți de el, va fi o luptă
Din cele mai ușoare, iar de-l vom prinde-n laț
În pânza veșniciei de astă dată ruptă,
Noi, dintre toți tâlharii, vom fi cei mai bogați.”

Spectacolul și sonurile accentuate ale frumosului împins către agreabil construiesc un itinerar al eroului imaginar spre poezia fictivă, povestită și proiectată în existență, reflectată prin opoziția celui din exterior și conceptul-dorință-ardere „ascultă formula cea sacră”. Ceea ce este sacru reprezintă bucuria apropierii de starea existențială a ființei-eu, a celui care ascultă mereu și mereu cuvântul-logos, se transformă și se devine stare și spirit, produs estetic al iluziei care „pătrunde în ea alergând fără greș”.

Formula artistică realizează acordul cu frenezia cântului-son-cuvânt, este model al reprezentării, în care obiectul instituie efect și cauză, particular și singular. A pătrunde în lumea ficto-poemului lui Radu Stanca înseamnă a arde etapele relației lirismului cu imaginarul și iluzia. Numai formula cunoscută de cei inițiați, corydoni ai teatralității, dezleagă misterul intrării în spațiul dintre oglinda-timp și oglinda-cosmicitate. Argonautul stancian

distinge lumile burgului, le calchiază și le redefinesc „fără greș”, le dă o notă de subiectivitate, o expresivitate care transcende imediatul și observabilul, sensul călătoriei spre centrul-logos, unde nocturn și verbal se unifică într-un poem al stăruințelor.

Limba poeziei din *Ali-Baba* nuntește limbajul cu ficțiunea repovestită, creează obiectul-scenă pe care se joacă întreaga strategie de la „pân-nu-i miezul nopții”, fantastul ce elucidează misterul de dincolo de inițiere, de închiderea în stânca-poveste. Frenezia și frumosul agreabil scad în intensitate împreună cu tensiunea pasagerului „vin hoții”, ritmuri necesare ale devenirii și prefacerii, nimic nu se ascunde în spatele cortinei, totul se inserează în ieșire și închidere. Sintagma estetică a expresiei nu identifică, doar prelungește instabilitatea și tănuirea, „ia tot ce poți lua”, a juca hoștește jocul cu dublul sfârșește cu venirea hoților, a tâlharilor neidentificați. Drumul spre misterul-burg continuă în imagini simple, concepte care conduc spre agreabil temperat în idee și ludic, în cuvânt și limbă-limbaj. Trecerea spre ficțiune realizează nerecunoașterea magiei topite în lirism povestit. Sosirea hoților și închiderea intrării-stâncă în univers exotic păstrează enigma ca însuflețire în spirit nocturn. Personajele-eu sunt identități care se maschează prin „rostește când ieși”, prin ceea ce marchează probabilul eveniment al comuniunii dintre artă și artistic.

Poemul lui Radu Stanca este straniu, acționează asemenea unui fenomen exotic al esteticului, toponimul-titlu exultă prin apropierea de ideea de imagine, care pătrunde înăuntrul fiecărui cuvânt rostit ca simbol al traversării cortinei-oglină. Ce este probabil este semnificativ, ce se topește în interior se renaște în exterior prin misterul imediatului, versurile sunt elemente-obiect, subiecte ale acelor motive de așteptare în frumosul împins spre degradare calmă, simplă, împlinită. „Joli” este remarcabil prin perspectiva care aglomerează sens și mișcare, prin apropierea de un frumos care decade prin retragere în simplitate, oportunitatea subsumează intenției gestul absenței, într-o descifrare a limbii-limbaj:

„Și iute – pân-nu-i miezul nopții.
Ia tot ce poți lua și rostește când ieși:
Închide-te, stâncă. Vin hoții...”

Intenția textului stancian este de a reda măreției starea existențială de așteptare prin formele spirituale ale împlinirii în comoara nemaiîntâlnită, pe care nici regi ori pașale nu o recunosc, nu o percep prin intermediul drumului parcurs de câteva ori, rotire în același cerc-exotic, în afara stâncii necunoscute. Comorile devin agreabil obișnuit, măreție decăzută din frumosul estetic, satisfacție a eului corydonesc în cadru exotic, ficto-poem al împlinirii dincoace de stare și sensibilitate. Actul în sine devine prezumție a rostirii formulei-magic, prin care se dă la o parte stânca-fantast.

Iluzia mărește taina pentru că oportunul vizează probabilul prin înlocuirea cu particularul sub incidența parcurgerii drumului „acesta de câteva ori”, pe care personajul-eu îl sfârșește, în poemul lui Radu Stanca, în lumea aurită a comorilor, a arderilor dinăuntru, nu din acel afară expectativ. Există o perfecțiune formală, dezvoltată în cristale aurite, în miriade de cioburi provenite din spectacolul fantast al comorilor, al proiecțiilor care nu se pot măsura unele cu altele. Astfel, nimeni nu va putea egala dinamica eului-personaj în lumea colorată, vie, frumos articulată.

Muzicalitatea tensiunii între interior și exterior anunță o împlinire a limbii-limbaj, ceea ce este frumos, acordat cu genul și ființa, se transformă și pierde din suplețe, pentru ca ființa-eu să atingă măreția lirică a gestului întocmai lepădării de atractiv. Dacă izbânda categoriei „joli” înseamnă distinctiv, apropierea de intenția de agreabil se realizează datorită poantei și măștii, măsura și ideea poetică transmit bucurie și luminozitate, seriozitatea și ficționalitatea aspectelor descrise. Comorile-bogație sunt încercări eșuate în limbaj, pentru că limba lirismului din *Ali-Baba* este suferindă de neîmplinire estetică, ea decade asemenea sfârșitului deschis al unei ficțiuni, însușite prin inițiere în vers și materie. Acel „nimeni” din poezie primește valențe-identitate, se intersectează cu luminozitatea comorii, într-o nuntire a sonului cu călătoria în sens invers:

„Fă drumul acesta de câteva ori
Și nimeni, nici regi, nici pașale
Nu se va putea măsura în comori
Cu comorile tale...”

În *Criticilor mei*, mesajul ficto-poemului se recunoaște prin reducerea tensiunii discursului liric, exercițiul joc-joacă al „animei”-inimă pune în discuție condiția poetului-eu. Nu damnarea, ci deconstrucția tipologiei în care protagonistul-eu înțelege limba-limbaj este evidențiată ca element modern al atacurilor venite din exterior. Dialogul este forma superioară a reflecției asupra existenței și modelului, resimțite, în constructul joacă, prin atitudinea de diminuare, de restrângere a gestului ludic și abstract, joaca de-a fotbalul cu inima, complex și reflexiv. Dinamica și dinamismul, povestite în perspectivă lirică, anunță că atenția subiectivă se acordă fiecărui gest. Se rejudecă acest joc trans-descendent pentru ca fiorul din lăuntru-cerc să deschidă o viziune aparte despre jocul poetului-eu-protagonist cu masca și poanta.

Poeții, identități reduse la limba-limbaj a verbului ce taie în rana deschisă a sufletului-inimă, nutresc un sfârșit continuat în afara spațiului umbrelor burgului-matrice. Meciul-viață conchide sub semnul lui „savoir connaitre”, în care poetul-combativ și lectorul-combatant își rescriu istoria albă a spiritualului. Rugămintea-dorință de a nu se juca cu inima lui fotbal sugerează intenția de a diminua din complexitatea artistică a fiorului și a

sensibilității spirituale. Joaca nu este sens ori gest, ci proiecție în punctul-oglină, în care acele ceasornicului invizibil indică ora eternă, infinită, când poezii „nu pot fi-nfrânți la scor”. Cu toate că își diminuează din strategia arhitecturală a sensului-simbol, poezia criticilor, influențați de verbul dinamic al reflexului de-a joaca, construiește un topos în care balonul rotund, picioarele „cu cari combateți” inițiază cadrul-cerc. Aria de percepție a atitudinii reduse la sugestie restrânge elementul ireversibil asemenea trecerii timpului din structura jocului.

Poemul se prezintă ludic, de o blândețe agresivă, de un calm violent, de o franchețe uimitoare. Mesajul transmis dovedește conturarea imaginii fracturate a ideii-centru, răspuns-dorință la critica simplistă, obsesivă a jocului trecut-prezent-viitor, încoronare a timpului suficient spațiului. Fictopoemul lui Radu Stanca reflectă o inițiere în acceptarea condiției și existenței, structura lirică a lui „-ne-” pozitiv intensifică probabila confruntare a limbii-limbaj cu „anima”-inimă a creatorului de frumos.

Balonul care se rotește este rotund și preface misterul din abstract în concret, fără să lase în urmă umbrele cu taina lor, spectacolul se continuă într-un nu se știe unde și nu se știe cum în poantă lirică, logos-cuvânt și cuvânt-cântare. Pentru cine nu cunoaște sensul ficțional al realității diminuate ca funcție a sugestiei, a înțelege devine moment al prezentului-trecut în viitor. Poezia, în care poezii-eu nu pot fi înfrânți la scor, rămâne să elucideze misterul dincolo de stare și tensiune. Poanta stanciană denumeste frumosul încropit în agreabil, un „joli” repus în drepturi de diminuarea în iluzia estetică, în dorința-poezie, în care versul rezumă zbaterea în gol a lui „savoir faire”:

„Nu vă jucați cu inima mea fotbal
Balonul e rotund și trece-ușor
Printre picioarele cu cari combateți...
Poezii... știți - nu pot fi-nfrânți la scor.”

Simplitatea ideii de frumos, superbia și spectacolul categoriei „joli” denunță în *In memoriam* dubla funcție a artei cuvântului, limba-limbaj a poeticului - structură a memoriei și dualității eului-poet - într-un construit al specificității misterului apariției unei alte identități, eu-feminin sau corydon-eu-alchimist-personaj actor. Schema lirică a frumosului ficțional pune în abis agreabil o poveste-poem, în care organicul, natura și himericul devin structuri ale reflecției ce tulbură prundul și descoperă străfundul, structuri ale inițierii existențiale. A căuta este, la Radu Stanca, nu numai vector al mimesisului, prin reflecție în oglinda-spațiu, ci se realizează o lume-topos, în care mister și apariție devin iluzie și transcendență. Organicitatea „ape vegetale” pune în scenă fiorul și neajungerea la logos. Misterul apariției eului-feminin consolidează starea existențială de așteptare, provoacă descoperirea unui alt destin, improbabil, sub zodia nefirescului,

pentru că în adâncime, în lumea-abis se dezvoltă un alt frumos, acel agreabil infinit al înțelegerii.

Efectul este dependent de tulburarea misterului, obiectul-poem individualizează dinamismul, mișcarea este, astfel, concept al scindării prin cunoaștere a ființei. Între starea de a fi în construcția elementului vegetal, frenezia a organicității, și existența himerică, neînțeleasă, se interpune simularea gesturilor necontrolate, dorința de a deveni din frumos agreabil, prin tranzitarea poeticului. Există o așteptare a existenței agreabile datorită creșterii tensiunii lirice, „doar, doar” amplifică probabilitatea, o creionează prin derulări fragmentare. Întregul poem este o ficțiune repovestită liric a ceva natural, obsesiv, transparent. Particularitatea straniului implică materia estetică într-un joc al dublului eu masculin-sine și eu feminin-sine, astfel încât sensul apariției-himeră și tulburarea stanciană denotă ipostaze ale dorului și dorinței neîmplinite, așteptate și suficiente, prin dedublare a eului colectiv.

Uniunea cu teluricul și tulburarea identității-necunoaștere creează un ficto-poem al necesităților lirice, mâinile care caută, în imaginarul spiritual, descoperă organicul apariției-naștere a dublului feminin. Nimic nu pare a rupe vraja, magia lumilor naturale, agitația creată se datorează fragmentării. Specificul se acordă în gen cu tipurile existențiale, iar reîntoarcerea la prototipul căutat, muza-himeră-iubită-enigmă, nu elucidează taina, ci o preface în abstract. Prund și străfund particularizează stări și existențe, țărâna și abisul sunt focare, în care arde mocnit sentimentul reîntoarcerii la matrice și primordial. Trecerea la un dincolo al înțelegerii strategiei și structurii de adâncime a conștientizării sensurilor-simbol se face prin intermediul organicului:

„Vâr mâinile și tulbur prundul
Doar, doar descopăr în străfundul
Acestor ape vegetale
Misterul apariției tale.”

Povestea ficto-poemului lui Radu Stanca își asumă transparența prin refacerea apariției numite, himera fără nume, prezență tutelară a unui spațiu și timp probabile, instabile. Jocul memoriei reconstruiește imaginea prezenței feminine, redefinește un ideal în reducerea existențială la minim a tensiunii textuale. Se revine la primordial și obiectivitate, printr-o închidere a mișcării fragile în frumosul particularizant, diminuare și micime, degradare sensibilă și iluzie a decăderii. Memoria deduce un moment prezent al proiecției în viitor, reconstituirea din memorie înseamnă reprezentare a unui spectacol al identităților, pierdute și regăsite aievea. Ușurința de a desluși taina apariției fulgerătoare impune limbii-lingvaj funcția imaginarului. Bucuria și apropierea sunt o unitate lexemo-simbolică, act artistic perceput drept fantasmă-lut, obsesie a poetului-eu. Forma poetică inserează, în cadrul

categoriei estetice „joli”, verbul dinamic a reface și organicitatea „prund și ape”, într-o dorință de a reda diminuarea sensibilității artistice a arderii în exterior.

Ușor și greu sunt în antiteză. Estetic, poemul lui Radu Stanca, sugerează o așteptare, o reconstituire de sens și gest. Matern și patern devin poli ce relaționează cu refacerea din organic a himerei. Limba și limbajul sunt constante ale devenirii himerei-eu feminin, eul-masculin preface, în memorie, ceva greu de refăcut, pentru că reîntoarcerea în teluric semnifică revenirea la primordial. Forma sporește misterul, nu elucidează, ci închide, într-un glob de cristal, imaginea-memorie. Ființa-eu și ființa-himeră accentuează deslușirea simbolului-poem, ficțiunea își asumă povestea lirică în vederea revenirii la inițiere, la cunoașterea paradisului teluric, în care ființele-eu marșează către împlinire. Forma himerei nu are coordonate, nimic nu este precis, reprezentarea agreabilului împinge starea existențială într-un prezent al reflexivității, al subiectivității care unește, într-un corpus unic, sentimentul straniu al înțelegerii:

„Te reconstitui din memorie
Dar din memorie ușor e...
Mai greu e, deslușind pe-aproape,
Să te refac din prund și ape...”

Nevoia de scriitură este, la Radu Stanca, nevoia de a reda lirismului ficto-poemul, ficțiunea repovestită, dubla funcționalitate a limbii-limbaj, duplicitatea eului-poet și himera-eu, într-un discurs poetic transparent, prin individualitate și particularizare a cuvântului. Existența frumosului dedus provoacă agreabilul întru devenire, transformare a ideii în structura „joli”, specificitate a jocului cu imaginile spațiului și timpului, într-o individualizare particulară a universului fragil, material și funcțional al artei. Starea poeziei este însăși starea redusă la situația poetică propriu-zisă a identității-eu, o diminuare a frumosului în agreabil, o reîntoarcere la limba al cărei limbaj recunoaște sensibilitatea drept formă-centru a gesturilor și sensurilor, a dialogului și comunicării, a artei și conștiinței, a realității și magiei.

NOTE:

¹ Rodica Zafiu, „Ethos, Pathos și Logos în textul prediciei”, 2013 (<http://www.cntdr.ro/sites/default/files/cs2013/cs2013a16.pdf>), pp. 220-221.

² Hugo Friedrich, *Structura liricii moderne de la mijlocul secolului al XIX-lea pînă la mijlocul secolului al XX-lea*, Univers, București, 1998, p. 9.

³ Paul Ricoeur, *Eseuri de hermeneutică*, Humanitas, București, 1995, pp. 95-96.

⁴ *Ibidem*.

⁵ Umberto Eco, *Limitele interpretării*, Pontica, Constanța, 1996, p. 298.

⁶ Julia Kristeva, *Problemele structurii textului*, Univers, București, 1980, pp. 251-252.

⁷ Louis Millogo, „Peut-on définir la poésie?”, în *Analyses (Langages, textes et sociétés)*, Nr. 10, 2005, p. 46.

⁸ Roland Barthes, *Plăcerea textului*, Cartier, Chișinău, 2006, p. 8.

⁹ *Ibidem*, p. 14.

¹⁰ *Ibid.*, p. 30.

¹¹ Georges Fréris, „La poéticité mythique dans *Feux* de Marguerite Yourcenar”, *Marguerite Yourcenar et l'univers poétique*, actes du colloque de Tokyo (9-12 septembre 2004), textes réunis par Osamu Hayashi, Naoko Hiramatsu et Rémy Poignault, Clermont-Ferrand, SIEY, 2008, p. 53.

¹² Roland Barthes, *Essais critiques*, Seuil, Paris, 1964, p. 135.

¹³ Carmen-Ecaterina Aștirbei, „La poésie comme «Écart». Quelques considérations sur la «Négativité» du discours poétique”, 2011 (http://litere.univ-ovidius.ro/Anale/11_volumul_XXII_2011_1/01_literatura/01_Carmen-Ecaterina%20Astirbei.pdf), p. 15.

¹⁴ Michel Camus, *Transpoétique: la main cachée entre poésie et science*, Trait d'Union, Montréal, 2002, p. 41.

¹⁵ Henri Meschonnic, *Pour la poétique II: Épistémologie de l'écriture. Poétique de la traduction*, Gallimard, Paris, 1973, p. 33.

¹⁶ Jean Cohen, *Structure du langage poétique*, Flammarion, Paris, 1991, p. 14.

¹⁷ Jean Cohen, *Le haut langage: Théorie de la poéticité*, Flammarion, Paris, 1979, p. 38.

¹⁸ Karlheinz Stierle, *Identité du discours et transgression lyrique*, Paris: „Poétique”, Nr. 32, 1978, p. 430.

¹⁹ Gérard Genette, *Mimologiques: Voyage en Cratylie*, Seuil, Paris, 1976, p. 327.

²⁰ *Ibidem*, p. 328.

²¹ Jean Cohen, *Structure...*, p. 50.

²² Evangelos Moutsopoulos, *Categoriile estetice. Introducere la o axiologie a obiectului estetic*, Univers, București, 1976, p. 48.

La Masa Tăcerii

„Priviți lucrările mele până le vedeți.
Cei aproape de Dumnezeu le-au văzut.”
(C-tin Brâncuși)

*M-am întâlnit cu maestrul
la Masa Tăcerii.
Amândoi, față-n față, tăcuți.*

*Ce mâini avea maestrul!
Și ce dălți!
Ce-nalte gândurile!
Ce-adâncă privirea!
Vedea lucruri de dincolo
de lucruri...*

*Sorbeam amândoi ambrozia tăcerii,
din aceeași cupă,
ca la o cină de taină!
Târziu, am plecat.
Nemișcate-au rămas
Doar masa și scaunele.
Ca niște imense cupe.
Nemișcate clepsidre,
măsurând veșnicia lui
și-a tuturor.*

Oare, cât să fi fost ora?

O cupă de... tăcere (Dor de Brâncuși)

*Maestre,
ne-ai poruncit
să-ți contemplăm minunile,
hăt, până le vedem...
Adevărate poeme scrise-n piatră,
așa precum au scris, în vremea lor,
protopărinții, cu un priboi de fier,
în stâncă pe vecie...
Păsări măiestre, rugăciuni...
Cumințenii, porți, coloane...
Prin har și dălțile-ți dibace –
altfel de icoane!*

*La masa ta, de azi-nainte,
urmașii-n priveghere
s-or așeza sfielnici,
sorbind transfigurați
o cupă de... tăcere.*

Masa Tăcerii

„Îl voi aștepta pe Dumnezeu în atelierul meu.”
(*Requiem, C-tin Brâncuși*)

*La Masa Tăcerii, ultimul rămas,
fascinat aștept, tăcerea să prindă glas.
În noaptea de catifea,
din cornul aurit de lună,
ascult simfonia tăcerii.
În jurul ei, istoria neamului meu
pulsează metronomic,
prin gâtul clepsidrelor-scaune.
În jurul ei, ca din amvon,
tăcerea ține un elocvent discurs.
Spectatoare,
cuvintele tac și-ascultă.
Târziu în noapte, ca prin vis,
m-am trezit vorbind în juru-i.*

*Iertată-mi fie, Doamne,
impietatea.*

Poarta Sărutului

*În chenarul ei,
îndelung am zăbovit,
în zadar așteptând
despietirea sărutului... împietrit.
Sărutul săruturilor,
sărutul-record –
cel mai lung sărut –
cel de la... Poarta Sărutului.*

*Nimeni și nimic
nu-l va putea-nterupe.
Poate doar – strigătoare la Cer –
nepăsarea...
Poate doar,
ca o sfidare,
perfidul sărut de Iudă...*

Coloana Infinitului

*Coloana vertebrală a neamului meu,
tras pe roată și răstignit pe Cruce.
Treptele devenirii lui –
Calvar stropit cu sânge,
cu lacrimi și sudoare...
Lujer gigant de crin,
cu talpa-nfiptă-n glia – altar strămoșesc.
Necropolă – cripte adăpostind –
de voievozi și sfinți.
Un infinit poem,
mai lung chiar decât Ramayana,
decât Mahabharata –
poeme-maraton...*

*Coloana Infinitului,
în teologia maestrului,
e mai înaltă decât Everestul!
Ea nu-i doar cât se vede.
Nevăzuta-i parte continuă să urce.
E nesfârșită...
Temerarul care-o suie,
niciodată nu-i va atinge
piscul!*

Soclurile

*Ceva ca un seism clătină soclurile.
Statuile cădeau una câte una.
Unele, în picioare,
altele în varii poziții.*

*Rugăciune a lui Brâncuși
a căzut în genunchi.
Și-n vreme ce ea se ruga neîncetat,
de sub genunchii ei
sochlul a-nceput să crească
la loc!*

Etimologiile greșite falsifică istoria

Abordez aici etimologia a două cuvinte fundamentale în limba română și a încă vreo câteva. Etimologia toponimului *București* a fost insuficient studiată. Etimologiile cuvântului *cioban* și ale derivatelor sale sunt eronate și falsifică istoria, atât a românilor cât și a tuturor popoarelor din Europa de Est. Propun noi etimologii pentru cuvintele: *cioban*, *barcă*, *ești*, *este*, *cucuvea*, *cai* și *Caracal*.

În Albania, *Bucurie* (scris uneori *Bukurije*) e nume de fată. Iorgu Iordan zice că Bucur vine din albaneză, unde *bukur* înseamnă frumos.¹ Alexandru Graur spune: „București e format, evident, de la un Bucur, dar povestea cu Bucur Ciobanul a fost inventată numai pentru a explica numele orașului.”² El ignoră că afirmația lui se confirmă fără echivoc.

Am găsit că, în afara capitalei, sunt 9 (nouă) sate străvechi cu numele București, răspândite prin toată țara și n-au vreo poveste de acest fel.³ Opt au fost înglobate în comune cu alt nume, pe când încă nu se introduseseră codurile poștale, întrucât se făceau confuzii cu capitala. A rămas doar comuna Bucuresci, în județul Hunedoara, care păstrează ortografia veche a capitalei. Sunt câteva zeci de toponime derivate de la Bucur: 10 localități, plus multe toponime minore: dealuri, mături, movile, păduri, două vârfuri de munte, un lac, o vale, o mahala și câteva locuri izolate.⁴ Sunt și nume de familie Bucur, Bucureanu, Bucurel, Bucurescu, Bucuroiu, Bucurov. Numele Bucurov e prezent în România și în Ucraina. Pseudonimul Bucura Dumbravă, al scriitoarei române de origine maghiară și de limbă maternă germană, a fost atribuit ca o completare a oronimului Bucura, vechiul nume al celui de al doilea vârf ca înălțime din Bucegi, după Omu. Anterior se numea doar Bucura sau Vârful ocolit.

Albanologul austriac Johann Georg von Hahn spune că *bucuria* în albaneză înseamnă frumusețea, iar *bucura* înseamnă frumoasa.⁵

Albanologul franco-albanez Mathieu Aref spune că în albaneză *Bucur* *est* înseamnă *cea care este frumoasă, frumoasa, frumoasă este ea*.⁶

Etruscologul belgo-albanez Albert Nikollay mi-a scris personal: „Bucur = frumos, *bukurosh-bukuroshët* (masculin) și *bukuroshe-bukuroshet* (feminin) = frumusețe-frumuseți, *Bukur + est = Bukuresht = Frumos este*.” Chiar așa este și a fost capitala României. Denumirea Bucureștiului atestă că încă de la întemeiere, așa cum o fi arătat în preistorie, oamenii de atunci au considerat că deja era o localitate frumoasă. O localitate a bucuriei, chiar și cu Dâmbovița necanalizată, care până mai adineaori (sau adineaori, dacă vă e mai familiar) avea apa cea mai dulce de băut și era obiect de cult în cântece de preaslăvire. Și fără tramvaie sau metrou, tot frumos era Bucureștiul încă din preistorie, așa cum atestă etimologia cuvântului, vechi de nu se poate ști câte mii de ani.

Dar ar fi nedrept să credem că alte sate nu erau frumoase. Spuneți-mi și mie care sat nu e frumos? Nu știu cum o fi fost sau cum este satul care se numea *Mierea până în grădină*, cu numele schimbat în satul *Mierea*, comuna Vernești, județul Buzău. Sau satul *Cinci nebuni*, veche denumire a satului *Pribeagu*, comuna Ulmu, județul Brăila. Presupun că a fost întemeiat de către cinci țărani cutezători (cutezanța este considerată nebunie de către cei hiperprudenți, însă e cuvânt rămas de la daci) cu neveste și copii, pribegi numai ei știau din ce cauze usturătoare. Etimologiile toponimelor arhivează istorie, dar nu pe câteva sute de pagini, ci lapidar și criptic.

Semnalez aici că formele *ești*, *este* din română ale verbului *a fi* pot să fie puse în legătură cu formele albaneze *ešt*, *est*. Însă aceste cuvinte românești nu pot proveni din limba albaneză. La fel ca și alte cuvinte românești comparabile cu limba albaneză sau cu limba tracă și illirică, toate pot proveni dintr-o limbă mai veche și dispărută, limba pelasgilor, din care s-au desprins româna și albaneza.⁷ Limba pelasgilor nu a dispărut fără urme cum s-a crezut, ci a lăsat urme de neșters în limba albaneză și în română.⁸

Mai semnez că românescul *barcă* poate fi pus în legătură cu albanezul *barka*, *barkë* pronunțat *barcă*. *Cucuvea* (bufniță) corespunde cu albanezul *kukuvaj*. *Cai* poate avea legătură cu albanezul *kuai*. Ar mai fi și altele, încă neluate în discuție de către lingviști, însă discuțiile ar putea fi mai degrabă interminabile decât fructuoase.

Revenind la oile noastre – cum zic francezii – de unde avem cuvântul atât de important în limba română: *cioban*? În *Dicționarul Tezaur al Limbii Române* (DLR), la care au trudit câteva generații de lingviști vreme de un secol și mai bine, reeditat în 19 volume, cuvântul *ciobán* (masculin) definește patru noțiuni: 1. în franceză înseamnă *berger*, 2. numele unor câini mari ciobănești, 3. vițel de bivoliță, 4. steaua Vega.⁹ *Dexonline* prezintă 55 de definiții sau noțiuni diferite pentru cuvântul *cioban*.¹⁰ Cunoașteți cumva un așa mare polisemantism la vreun alt cuvânt românesc sau din alte limbi? Cuvântul corespunzător pentru *cioban*, din orice altă limbă, n-are un asemenea polisemantism și nicidecum așa multe derivate de la el. Nu știu de ce nimeni n-a scos în evidență acest lucru extrem de semnificativ și rar, poate unic în lexicografia universală.

Investigarea etimologiei cuvântului *cioban* a început acum un secol și jumătate. Nu s-a putut ajunge la un consens în legătură cu proveniența lui. Voi face aici referiri doar la șapte lingviști reprezentativi, membri ai Academiei Române și deci cu o competență și o autoritate științifică incontestabilă:

Alexandru Cihac zice că *cioban* e preluat de la turci.¹¹ Tot de la turci cică au luat și albanezii cuvântul *bucuros*.¹²

Bogdan Petriceicu Hasdeu arată că nu era posibil să învețe românii oieritul de la turci. Zice că *cioban* în română vine de la cumani și că turcescul *čoban* vine din persană.¹³

Sextil Pușcariu anulează etimologia lui Hasdeu și repetă părerea lui Cihac. Pușcariu era inițiatorul și coordonatorul DLR, unde și-a impus verdictul: *cioban* vine de la turci.¹⁴

Gheorghe Ivănescu (care mi-a fost profesor) respinge etimologia turcească și ne întoarce înapoi la cumani.¹⁵

Pe care din ei să îl credem? Singura lor dovadă că vine de la turci sau de la cumani e prezența cuvântului *cioban* în limba turcă și presupusa lui prezență în limba cumană, care e înrudită cu turca. Însă acest cuvânt nu există în *Codex Cumanicus*. Nu e atestat nicăieri în limba cumană. Și chiar dacă s-ar găsi vreo atestare, asta nu dovedește că românii l-au luat de la cumani, ci invers: cumanii l-au luat de la români. În *Codex Cumanicus* sunt cuvinte cumane de origine latină. Singurul popor vorbitor al unei limbi romanice cu care au venit în contact cumanii sunt românii. În consecință: există cuvinte precedente preluate de către cumani de la români. După logica cu care sunt susținute etimologiile turcă și cumană, ar veni cam așa: dacă eu am în buzunar niște bani, iar dumneavoastră de asemenea aveți bani în buzunar, concluzia e că banii mei provin de la dumneavoastră sau de la o rudă a dumneavoastră.

Nu e prima oară când unii lingviști aduc ca dovezi propriile lor presupuneri cu implicații într-un domeniu în care nu sunt specializați. Așa au lansat două false etimologii ale orașului Caracal. Iordan afirmă că vine din limba cumană *kara* (negru) și *kala* (fortăreață, castel).¹⁶ Graur susține că numele orașului Caracal este „evident turcesc” și „însemna fortăreață neagră.”¹⁷ Însă arheologii nu au găsit acolo nicio urmă de fortăreață sau castel care să confirme etimologiile lor bazate pe păreri. Graur folosește adesea și cu precădere cuvântul *evident*. E un cuvânt adecvat pentru a camufla lipsa de argumente. Expresia „evident turcesc” se sprijină pe o coincidență fonetică și pe hazard lingvistic, care se numește *paranomasie* (asemănare între cuvinte din limbi diferite). Paranomasia se încadrează în fenomenul numit *etimologie populară*, despre care a scris pe larg însuși Graur.¹⁸

Lucru de mirare că atât Iordan cât și Graur ignoră informațiile din două surse inexplicabil neglijate: 1. toponimul *Caracal* (un sat înglobat în satul Păuleasa, comuna Micălești, județul Argeș)¹⁹ și 2. *Caracalul* (un sat care în trecut făcea parte din comuna Dărmănești, plasa Râul Doamnei, județul Muscel),²⁰ unde nici acolo n-a existat vreo fortăreață sau castel. Pentru aceste toponime nu s-a propus nicio etimologie. Ele pot fi comparate cu celelalte toponime din România, Grecia, Italia, Franța și chiar Persia de pe vremea lui Alexandru Macedon (după cum știm de la Plutarh), ce încep cu rădăcina *Car-*, *Cara-* din limba pre-indo-europeană, unde însemna *piatră*.²¹ Acest *Cara-* (piatră) din pre-indo-europeană și *kara* (negru) din turcă ilustrează fenomenul de *paranomasie*.

E semnificativ faptul că Iordan și Graur evită să discute etimologia cuvântului *cioban*. Rezultă că au fost prudenți și n-aveau ce etimologie să propună fără a se compromite.²²

Ovid Densusianu evită și el, dar se sprijină pe Hasdeu (*Columna lui Traian*, V, 103) și pune daco-românul *cioban* și macedo-românul *tšoban(baš)* pe lista de „cuvinte pentru care s-a admis o origine illirică”.²³ Așadar, Hasdeu oscilează între cumani și illiri.

Pușcariu și DLR ignoră atât originea persană a cuvântului turcesc semnalată de Hasdeu, cât și originea illirică semnalată tot de Hasdeu și citată de Densusianu. Conform lui Pușcariu și DLR, cuvântul turc *čoban* a venit mai întâi în limbile din Peninsula Balcanică: bulg. *čoban*, *čobanin*, serb. *čoban*, *čobanin*, alban. *čoban*, grek. τχομπανης.

DLR precizează: *čoban* în limba albaneză înseamnă *păstor* și *Român*. Se știe că etimologiile dezvăluie explicit un transfer de cultură și originea transferului cultural. Ca de exemplu în engleză: *china* înseamnă porțelan și China. Sau tot în engleză: *suede* înseamnă piele de căprioară și corespunde cu numele francez al Suediei. Așadar, pielea de căprioară ajungea în Anglia din Suedia prin negustori francezi. Sau în română: *bască* înseamnă beretă cu marginile îndoite înăuntru și provine din Țara Bascilor. *Cravată* provine de la militarii croați din trecut. Sau: *cheie franceză*: unealtă venită din Franța; francezii o numesc cheie engleză (*clé anglaise*). Deci: dacă albanezii ar fi luat cuvântul *cioban* de la turci, cum susține Pușcariu și DLR, ar fi însemnat *păstor* și *Turc*.

DLR afirmă cu ezitare: de la popoarele balcanice *cioban* „poate” că a trecut în română. Zice că *cioban* a trecut din albaneză la aromâni, unde e foarte rar (*čobanbaš*) și în toponimul *Ciobanlades* în Tesalia, iar prin serbo-croată la istro-români (*čobân*). Cuvântul s-ar fi transmis de la tătari sau prin români la ruși (*čabánŭ*), la polonezi (*czaban* „păstor, un fel de dans, un fel de berbec” și *caban* tot „un fel de berbec”) și la ruteni (*čaban* „păstor, bou”, *čobányk* „o pasăre de pădure”). Apoi cuvântul a trecut din română în maghiară (*csobán*, *csobány*).

DLR tratează separat omonimul *cioban* (neutru) având sensul vas de lemn, împreună cu *ciobănie* (fem.): un vas de doage cu două funduri. Zice că accentul e necunoscut. Cuvântul are trei etimologii: de la slavi, maghiari și sârbi. Susține că vine: „Din slav. *čban*, intrat în limba română, probabil, sub forma *cioban*, din ung. *csobány*, un fel de ploscă, iar sub forma *ciobăne* din sârb. *čobanja* Cf. Szinnyei, 335, Melich-Gombocz, Magy. etym. Szotár, 1118, Berneker, Slav. Wörterbuch 165. Cf. *ciuvaniu*”.²⁴

Cioban mai are ca derivat *Ciubănc* = vas vechi de pământ, care se întrebuița pentru apă de băut dar acum se fierbe apă în el, oală spurcată. Pentru etimologie, conferă *cioban* și ung. *csobánc* (DLR Tomul II: C, București, 2010, p. 487).

Mai există și cuvântul *ciubană*, lingură mare de lemn ciobănească. Iuliu Zanne consemnează patru variante culese în Epir ale unui proverb:

*Dacă ar face toate muștele miere, ar mânca-o ghișfâlii cu ciubana.*²⁵ Ultimele două substantive nu apar în DLR. Grupul etnic *ghișfâlii* poate fi ușor înțeles din context.

Este de remarcat asemănarea dintre cuvântul *baci* și segmentul enclitic din cuvintele juxtapuse *tșoban(baș)* în dialectul macedo-român sau *čobanbaș* în dialectul aromân. Aici avem fenomenul de bilingvism tautologic explicat de către Guy Deutscher, comparabil cu modelul menținut în toponimele minore tautologice *Serre-le Haut* din Franța, unde termenul francez e traducerea cuvântului *serre* din limba pre-indo-europeană, care este etimologia cuvântului spaniol *sierra* = munte. Întrucât *baci* este monosilabic și denumește un rang ierarhic superior, poate fi mai vechi decât *cioban* și poate proveni din limba pre-indo-europeană. Toate elementele sau aspectele cu caracter social și religios din variantele *Mioriței* sunt specifice culturii pre-indo-europene.²⁶

Romulus Vuia arată că românii din vechime erau considerați ca unul din cele mai importante popoare de ciobani și că vechi documente scrise menționează că, în baza unei tradiții străvechi, românii umblau cu turmele de oi din Moravia (Europa Centrală) până la Marea de Azov și în Caucaz sau din Polonia până în Grecia. Popoarele din această zonă au cuvinte comune cu referire la oierit și au aceeași tehnologie, organizare și amenajări.²⁷ La Praga, am cerut în magazin zicând pe românește brânză și mi-a dat fără nicio ezitare brânză. Văzusem că se scrie *brynze*. Cehii mai au și sinonimul *sýr*, care poate fi pus în legătură cu *zer* și cu zicala: *A se alege brânza din zer*. Smântână în cehă este *smetana*, ca numele compozitorului ceh. Vreun strămoș al lui a fost poreclit Smântână.

Ovidiu descrie în *Tristele* ciobanii locali, turmele de oi și lâna lor aspră (*Vellera dura ferunt pecudes*). O metopă de la Adamclisi prezintă o înghesuială de oi. Pe Columna lui Traian, romanii mână turme de oi capturate din Dacia. La Muzeul Unirii din Alba Iulia este expus un relief în piatră de pe vremea romanilor cu un cioban sprijinit în bătă și cu un picior relaxat, în aceeași poziție cum știm că obișnuiesc ciobanii și azi. Ce cuvânt aveau ciobanii din Dacia pentru meseria de *cioban*? Cu ce cuvânt se denumeau ei înșiși? Și cum de a dispărut fără urme? Nu se poate explica dispariția cuvântului cu care se defineau ei înșiși, pentru a-l înlocui cu un cuvânt cuman sau turc luat de la persani.

Pliniu cel Bătrân scrie în cartea XI.97.1 că brânza de oi a ciobanilor (*coebanum caseum*) ajungea la Roma din Liguria (în nord-vestul Italiei și sud-estul Franței până la Rhon). *Caseum* a devenit *caș*. Lingviștii au demonstrat fără echivoc că românescul *cioban* nu poate veni din *coebanum*. Întrebarea este de la cine a preluat Pliniu cuvântul *coebanum*? Desigur, de la liguri, nu de la turci. Dar ligurii de unde îl aveau? Ligurii erau de origine pelasgică. Limba pelasgilor n-a dispărut fără urme, cum s-a crezut, ci stă la temelia limbii albaneze.²⁸

Elvețianul Adolphe Pictet, mentorul lingvistului Ferdinand de Saussure, pornea de la lingvistică și făcea ipoteze antropologice. Ipotezele lui au fost respinse, însă datele lingvistice menționate de el sunt consemnate în documente vechi, scrise în limbi indo-europene. Aceste date lingvistice au fost aruncate odată cu ipotezele, precum copilul odată cu apa. Pictet menționează că: rădăcina *pa-* urmată de sufixul *-na*, ca în sanscrită *pāna* (adăpost) și în zend *shōitrapāna* (protector de țară), a dat în persană *gōpān*, *gūbān*, *cōpān*, *cōbān* [cioban], în illirică *zupan*, în slava veche *jupanŭ* și în daco-română *jupane* [sic !] (fr. *seigneur*).²⁹ Cuvântul dialectal *zupān* din unele variante ale *Mioriței* corespunde cu illiricul *zupan*.

Pictet spune că *g* și *ġ* sau *k* și *ć* se pot înlocui între ele. Un fenomen de interschimbare între *k* și *ć* este în persană. O alternanță de același tip fonetic ca în persană se vede între dialectul daco-român și cel istro-român: *cioban* și *ġobān*. Același fenomen se găsește în poloneză între *caban* și *czaban*. Aceasta înlătură ipoteza că polonezii ar fi luat cuvântul *cioban* de la românii gorali din Tatra, întrucât goralii n-au această alternanță fonetică. Rezultă că limba polonă l-a moștenit din limba proto-indo-europeană comună, înainte de separarea limbilor indo-europene pe meridiane diferite.

Așadar, cuvântul *cioban* este atestat în antichitate în limbi indo-europene în Persia, în Illiricum și în Italia-Franța înainte de apariția cumanilor și a turcilor în Europa și în istorie. Illirii erau de neam tracic. Ciobanii localnici pe care i-a cunoscut Ovidiu la Tomis erau și ei tot de neam tracic. Întrebarea „cum se numeau ei înșiși?” poate fi corelată cu constatările lui Hasdeu. Hasdeu afirmă că dacii au primit cuvântul *sâmcea* (cuțitaș mic cu plăsele de lemn pentru sângerarea oilor și pentru jupuirea blânii) din Persia. Totodată, Hasdeu enumeră elemente de cultură materială comune la daci și la persani: îmbrăcămintea, opincile, felul de a călări sau de a trage cu arcul și săgețile, totemul sub formă de steag cu cap de lup și trup de balaur în sulită, precum și căciula îndoită, preluată ulterior ca simbol al Revoluției Franceze și de către Marianne, figura simbolică a Republicii franceze. Ovidiu și alții după el au remarcat aceste asemănări între daci și persani. Sunt documentate și în opere de artă ulterioare ca în imaginile cu cei trei magi de la răsărit, care aduc ofrande pruncului Iisus. Afirmția că dacii ar fi primit toate astea de la persani este hazardată. E prea puțin probabil ca steagul totemic să fi fost importat. Un totem nu se importă, ci se moștenește cu sfințenie. Ar fi mai prudent să presupunem că elementele comune la daci și la persani au fost moștenite de la strămoșii lor comuni, încă din vatra comună de formare a indo-europenilor, care mai nou se afirmă că era la nord de Marea Neagră, iar celelalte ipoteze au pălit.³⁰

Cioban însumează și definește toate sinonimele sale: baci, mocan, momârlan (etimologie necunoscută), oier, păcurar, păstor etc. Depășește categoria de substantiv și trece în adjectiv, verb și adverb. Intră în nume compuse: de plante (*traista-ciobanului*, *straița-ciobanului*, *spanacul-ciobanilor*, *varga-ciobanului*, *măciuca-ciobanului* ș.a.), păsări (*pasărea*

ciobanului) și de stele: steaua Vega din constelația *Ciobanul-cu-oile* (Lira), *Cobilîța-Ciobanului* (Lebăda), *Luceafărul-ciobanilor* (planeta Venus) ș.a.

Niculescu-Varone notează opt jocuri populare cu nume derivate de la *cioban*.³¹ Lahovari prezintă 36 de toponime derivate de la *cioban* și 11 de la *mocan*.³² Numele de familie *Ciobanu* este cel mai frecvent nume de meserie devenit nume de familie. E cel mai productiv cuvânt din română. Mai productiv decât *copil* și *moș*, de origine dacică. Cuvintele din limba latină au o productivitate mai mică decât cuvintele de la daci, iar cuvintele preluate ulterior din alte limbi au o productivitate și mai mică sau nicio productivitate. Este bine documentat și știut că productivitatea unui cuvânt este direct proporțională cu vechimea lui în limbă. Cea mai mare productivitate o au cuvintele cele mai vechi, iar cea mai mică o au cuvintele intrate în limbă relativ recent. Întrucât *cioban* are o productivitate mult mai mare decât *copil* sau *moș*, rezultă că poate fi cel puțin la fel de vechi ca și cuvintele de la daci.

Bogăția semantică a cuvântului *cioban* cuprinde oameni, animale, păsări, plante, obiecte și stele. Cum să denumească românii atâtea categorii de noțiuni cu un cuvânt străin, care la străini nu denumește așa ceva? Dacă ar fi venit de la turci, ar fi fost productiv și la turci. Dar nu este deloc. Productivitatea cuvântului *çoban* în limba turcă se limitează doar la sensurile: *păstor* și *tâmpit*. La fel cum în limba greacă *valah* înseamnă *păstor* și *tâmpit*. De aici rezultă disprețul turcilor și al grecilor față de această meserie nereprezentativă pentru ei.³³

Popoarele năvălitoare și războinice n-au cum să transmită o meserie pașnică la o populație sedentară. Nu este logic ca popoarele din Peninsula Balcanică și cele din afara Imperiului Otoman, numite în DLR, să fi învățat de la un popor pribeag și vrăjmaș un cuvânt pentru a defini o meserie pe care o practicau cu mii de ani înainte de a veni în contact cu dușmanul. Turcii și cumanii au venit ca războinici și n-aveau cum să învețe populația locală ciobănia și cuvântul *cioban*. De la turci și de la cumani, românii au luat în mod sigur cuvântul *dușman*.

Înțelepciunea multimilenară din folclorul românesc este cristalizată în sumedenie de proverbe, în care cuvântul *cioban* este central. Amintesc doar câteva:

Pe când lupu cu oile în staul se culcau și ciobanii cu împărații și craii la masa verde ospătau.

Decât slugă la ciocoi, mai bine cioban la oi.

Pe ciobanul fără câne, lupii-l lasă fără pâne.

Când ciobanul priveghează, oile sar și joacă.

Când ciobanul veghează, lupii nu cutează.

Lupul cioban și capra grădinar.

Lupul s-a tocmît cioban la oi și să cânte din cimpoi.

Dacă ar fi după gura ciobanului, toate oile le-ar mânca lupul.

*Veni-va ciobanul și va deosebi oile din capre.*³⁴

Ciobanul este prin definiție producător al principalelor bunuri materiale necesare vieții, cele mai rentabile de obținut din zona Carpato-Dunăreană: produse lactate, carne, lână, blănuri și uneori păcură. Ciobanul român tradițional își cioplea singur fluierul, bâta ciobănească, sulita, scăunelul trepid, cofa sau felurite vase etanșe de lemn și își contabiliza activitatea pe răbojuri de lemn cu o scriere arhaică, azi pierdută în favoarea telefonului mobil reșarjabil de la soare. Ciobanii vlahi din Grecia și Macedoia încă își mai sculpează toiagul cu draconul dacic.³⁵ Muzica ciobanilor români (interpretată de Gheorghe Zamfir, Grigore Leșe, Dana Dragomir și sumedenie câți mai sunt, imposibil să-i știm pe toți) a fermecat și a cucerit meridianele. Unde este muzica ciobanilor din alte țări? De la Orfeu³⁶ încoace, ciobanul român este muzician și cântă pentru animalele sale din instrumente confecționate de el însuși.

Ciobanul este personajul principal și nepieritor din vreo o mie sau două mii de variante ale *Mioriței*. *Miorița* este cea mai răspândită creație a folclorului românesc pe întreg teritoriul locuit de români, chiar și în afara frontierelor oficiale, cu cele mai multe variante și cu mai multe traduceri în limbi străine decât orice altă operă literară din istoria literaturii române. E considerată de către occidentali ca o capodoperă fără seamăn a literaturii universale, fără influențe din afară și cea mai reprezentativă pentru români. Nu întâmplător, are ca personaje principale niște ciobani.

Mircea Eliade evită cuvântul *cioban* în studiul său despre *Miorița* și zice cu eleganță *păstor*.³⁷ Păstor este un cuvânt care în vremurile vechi era un termen ecleziastic cu sensul de păstor spiritual, păstor de suflete și abia în vremurile recente orașenii l-au extins ca sinonim pentru *cioban*... ca să urbanizeze stâna.

Niciun alt cuvânt din limba română sau din vreo altă limbă nu este atât de bogat în sensuri, și cu atâtea derivate, cum este cuvântul *cioban* din limba română. Denumeste zeci de noțiuni, în patru categorii gramaticale. Este fundamental în limba română. În principal este numele celei mai vechi meserii a strămoșilor românilor. Împreună cu toate definițiile și derivatele sale, exprimă nenumărate realități din mediul proxim sau îndepărtat.

Etimologiile turcă și cumană pentru *cioban* nu sunt argumentate. Sunt doar simple afirmații întemeiate pe păreri și fără justificare. N-au niciun eșafodaj științific și se exclud reciproc. Niciuna din ele nu întrunește condițiile necesare pentru a fi acceptată științific. Sunt etimologii după ureche, așa numite etimologii populare, mai exact sunt *paranomasii* și *paralogisme* (raționamente false făcute din neștiință, fără intenția de a induce în eroare).

Dar mai grav – și ceea ce este inadmisibil – ambele falsifică istoria. Atât istoria românilor cât și a tuturor popoarelor din Estul Europei. Cad. Sunt pete negre ale cunoașterii și rebuturi cognitive în tipăriturile de până acum. Li se cuvine un loc de prim rang în istoria erorilor de raționament.

Istoria omenirii este istoria marilor greșeli de raționament și de toate felurile. Cei mai mari și mai merituosi oameni fac cele mai mari greșeli. Nu numai în politică, ci și în știință. Cele mai multe din scrierile marelui om de știință Newton n-au nicio valoare științifică și trezesc neîncredere în felul cum a raționat. Așa că să nu ne mirăm că marii noștri ligviști au zbârcit-o cu etimologiile turcești și cumane.

Știm de la doctorul Sigmund Freud că toate națiunile își au propriile lor traume istorice, ca rezultat a ceea ce Mircea Eliade numește „teroarea istoriei”. Obsesia irațională a lui Cihac și a altor lingviști români pentru turcisme se poate explica științific cu ajutorul psihologiei abisale. E manifestarea unei răbufniri din inconștient a traumei colective a poporului nostru, cauzată de groaza războaielor cu turcii și de spaimile din vremurile de bejenie. Sunt mulți români cu numele de familie Băjenescu. Trauma cu turcii a trecut, iar teroarea istoriei ne-a adus alte traume colective. Traumele trec, dar pot lăsa urme adânci și greu vindecabile. Traumele colective se transmit ereditar și prin educație, adânc în subconștient. Unii dintre noi nu ne-am mai făcut bine nici până azi.

În Antichitate, în Evul Mediu și chiar în actualitate, etimologia a fost și încă mai este azi, în zilele noastre, cenușăreasa lingvisticii și a științei. Mai avem mult de furcă până când o vom ridica din cenușar și o vom pune alături de alte științe, unde se fac mai puține erori gogonate. Cercetarea etimologiei cuvântului *cioban* nu se poate face cu o documentare deficitară, cu părerism și cu dispreț față de ciobani sau de istorie. Temelia civilizației mondiale a fost pusă cu mii și mii de ani în urmă de către țărani și ciobani analfabeți. Toți ne tragem din ei.

NOTE:

¹ Iorgu Iordan, *Toponimia românească*, Editura Academiei Române, București, 1963, p. 164.

² Alexandru Graur, *Nume de locuri*, Editura Științifică, București, 1972, p. 46.

³ București capitala țării, București sat pe malul Prutului lângă Fălciu, București sat în județul Ilfov, București sat în jud. Tecuci, București sat pe apa Vedei jud. Teleorman, București sat jud. Vâlcea, Bucuresci sat jud. Hunedoara, București numire veche a cătunului Erculești lângă Râmnicul Sărat, Bucureștii Mici jud. Neamț, Bucureștii Noi jud. Tecuci. Mai sunt și două toponime minore: București deal în jud. Mehedinți, București alt deal tot în jud. Mehedinți.

⁴ • George Ioan Lahovari, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. 1 și 2, Societatea geografică română, București, 1898-1899: 10 toponime București (dintre care capitală, 5 sate, un cătun și 3 toponime minore), 8 Bucur, 4 Bucura, Bucuri, Bucureasa, Bucuroasa și Dealul-Bucurului.

• Iorgu Iordan, *op. cit.*: București, în raioanele Brad, Galați, Tecuci, Vaslui și în Muntenia, Bucureștii Mici în raionul Buhuș, Bucureștii Noi în raionul Tecuci.

- *Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacurile XIII-XVI*, Editura Academiei Române, București, 1956: București (oraș, cetate de scaun), București (sat lângă orașul Alexandria), București (pe Luncavăț, regiunea Argeș), Bucurova (toponim lângă Strehaia).
- *România, atlas rutier*, Editura Sport-Turism, București, 1981: Bucura, Bucureasa, Bucuresci, București, Bucuroaia, Bucuru.
- *Indicatorul localităților din România 1941*, Imprimeria Institutului de Statistică, 1943: Bucuroaia jud. Bihor, Bucuroaia jud. Dâmbovița, Cătunul Cotu-București înglobat în Sălăgeni jud. Fălciu, Bucureasa înglobat în Târgu-Jiu ca suburbie și altele numite mai sus.
- Mai este satul Bucureni comuna Dămuc județul Neamț, un sat cu același nume în Bulgaria pe lângă Varna, Lacul Bucura și Vârful Bucura în munții Retezat.
- ⁵ Johann Georg von Hahn, *Albanesische Studien*, Verlag von Friedrich Mauke, Jena, 1854, vol. III, p. 16.
- ⁶ Mathieu Aref, *Les Pélasges. Précurseurs de la civilisation greco-romaine*, Éditions Connessainces et Savoirs, Saint-Denis, 2016, p. 330.
- ⁷ Acest fenomen morfologic, cu forme verbale divergente în aceeași paradigmă, apare în structura limbilor indo-europene, la așa numitele verbe neregulate. Verbul *a fi* este neregulat în limbile romanice, germanice, slave, ca și în albaneză, greacă, latină și sanscrită. Până și în cele mai vechi limbi scrise, conjugarea neregulată a verbului *a fi* provine din diferite limbi și mai vechi, dispărute fără urmă. Paradigma morfologică a unor verbe și a unor adjective esențiale, de bază și cu cea mai mare frecvență de folosire, s-a alcătuit inițial dintr-o amalgamare de cuvinte complet diferite, care proveneau din limbile unor triburi sau grupuri de oameni separați și care au început să se unească și să formeze grupuri mai mari. Au alcătuit o limbă comună, bazată pe diferitele limbi ale triburilor care se uneau. Așadar, conjugarea sau formele oblice ale unor verbe și adjective provin din cuvinte inițial neînrudite, preluate de la diferite grupuri de oameni. Grupul format dintr-un amalgam de triburi a alcătuit ceea ce se numește limba proto-indo-europeană sau indo-europeana comună. Această limbă comună răspândindu-se pe meridiane, s-a diferențiat în alte limbi. Concurența dintre limbile indo-europene și cele pre-indo-europene, ale localnicilor, nu este elucidată. Se știe că neregularitățile care au rămas în limbile moderne sunt relicve de arheologie lingvistică sau un ecou străvechi al vremurilor arhaice. Evoluția limbilor a rezolvat multe nereguli, deseori eliminând cuvintele de prisos, iar limbile moderne au devenit mult mai regulate decât limbile antice. Gramatica limbilor foarte vechi, precum sanscrita, era mult mai complexă decât cea a limbilor care au urmat, ca latina de exemplu, mult mai simplă. Limbile romanice sunt mai simple decât latina, iar limbile slave sunt mai simple decât limba slavă veche. (Guy Deutscher, *The Unfolding of Language*, Metropolitan Books, New York, 2005, prima ediție 1866). Limbile sunt pe cale de a se simplifica și mai mult. Unele categorii gramaticale sunt din ce în ce mai puțin folosite, cum ar fi perfectul simplu în limbile romanice. „Verbe neregulate *a fi* și *a avea* prezintă forme fluctuante la perfect simplu, uneori chiar în interiorul aceleiași paradigme: de exemplu, în cazul verbului *a fi*, au fost înregistrate formele *fusei/fui*, la singular, dar formele *furăm/fuserăm*, la plural (vezi GLR 1966).” (Andana Boioc Apintei, *Limba Română*, Anul LXIX, Nr. 3-4, iulie-decembrie 2020, p. 340/2)

- ⁸ Victor Ravini, *Din preistorie în viitor*, Editura Ideea Europeană, București, 2023, pp. 108-133.
- ⁹ *Dicționarul Limbii Române*, Tomul I, Partea II, Litera C, Academia Română, București, 1940, p. 436.
- ¹⁰ <https://dexonline.ro/definitie/cioban/definitii>
- ¹¹ Alexandru Cihac, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Ludolphe St.-Goar, Frankfurt, 1870-1879, pp. 565-566.
- ¹² *Idem*, p. 715.
- ¹³ Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum magnum Romaniae*, vol. 3, Editura Minerva, București, 1976, pp. 71-74 (Prima ediție 1886).
- ¹⁴ Sextil Pușcariu, *Limba Română*, vol. 1, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, București, 1940, p. 314.
- ¹⁵ Gheorghe Ivănescu, *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1980, p. 437.
- ¹⁶ Iorgu Iordan, *Toponimie românească*, Editura Academiei, București, 1963, p. 270.
- ¹⁷ Alexandru Graur, *Nume de locuri*, Editura Științifică, București, 1972, p. 26.
- ¹⁸ *Idem*, *Introducee în lingvistică*, Editura Științifică, București, 1965, pp. 132-133.
- ¹⁹ Ion Iordan, Petre Gâstescu și D.I. Oancea, *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei Române, București, 1974, p. 98.
- ²⁰ George Ioan Lahovari, *op. cit.*, vol 2, p. 58.
- ²¹ Victor Ravini, *op. cit.*, pp. 147-153.
- ²² Alexandru Graur, *Etimologii românești*, Editura Academiei Române, București, 1963.
- ²³ Ovid Densusianu, *Istoria limbii române*, Editura Științifică, București, 1961, vol. 1, p. 36 (Prima ediție 1921).
- ²⁴ *Dicționarul Limbii Române*, Tomul I, Partea II, Litera C, Academia Română, București, 1940, p. 435.
- ²⁵ Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*, vol. VI, Editura Socecu, Bucuresci, 1901, p. 362, proverbul 14210.
- ²⁶ Victor Ravini, *Miorița-Izvorul nemuririi*, Editura Alcor Edimpex, București, 2016 și 2017.
- ²⁷ Romulus Vuia, *Studii de etnografie și folclor II*, Editura Minerva, București, 1980, p. 131 (O culegere a operelor sale publicate începând de la 1914).
- ²⁸ Victor Ravini, „Miracolul Greciei antice”, în *Contemporanul*, nr. 9, 2022, p. 37.
- ²⁹ Adolphe Pictet, *Les origines indo-européennes ou les Aryas primitifs. Essai de paléontologie linguistique*, vol. 2, Librairie Joël Cherbulez, Paris-Genève, 1863, pp. 9-10.
- ³⁰ În sprijinul ipotezei acreditate în ultima vreme, cum că vatra de formare a indo-europenilor a fost la Nord de Marea Neagră, trimit la Joseph Campbell, care în cărțile sale explică din ce cauze vatra de formare a indo-europenilor a fost la Nord de Marea Neagră, un teritoriu unde, cu mijloacele materiale ale epocii, cea mai rentabilă modalitate pentru a se hrăni și a supraviețui era vânătoarea și nomadismul, ceea ce a structurat o societate violentă, războinică și a creat o mitologie patriarhală. Apoi au năvălit peste popoarele sedentare vecine, pre-indo-europene, care în principal se ocupau cu agricultura, trăiau în matriarhat, aveau divinități feminine și trăiau pașnic. Arheologii au dovedit că societatea amazoanelor nu poate să fie o fabulație cu cauze freudiene (cum afirma profesoara mea Britt-Mari Näsström de la Universitate în

Suedia), ci a fost o reacție revanșardă a femeilor împotriva invaziei indo-europenilor și a trecerii de la matriarhat la patriarhat. În mitologia greacă Hefaistos (zeu indo-european de rangul 3) aleargă șchiopătând după Atena (divinitate pre-indo-europeană de prim rang) ca să o violeze, o ajunge, îi pune piedică, ea cade, el se aruncă peste ea, ea se ferește, iar el ejaculează pe coapsa ei. Ea se șterge cu ierburi și rămâne fecioară. Acest mit oglindește conflictul dintre cele două populații cu culturi antagonice. În acele vremuri turburi, divinitățile feminine de rangul întâi din matriarhat au fost detronate și au fost acceptate în societatea patriarhală ca divinități subordonate zeilor masculini, să le fie neveste sau fiice, iar altele au fost demonizate și aruncate în infern, odată cu ordinea socială din matriarhat, pe care o reprezentau.

³¹ G.T. Niculescu-Varone, Costache și Elena Găinaru-Varone, *Dicționarul jocurilor populare românești*, Editura Litera, București, 1979, pp. 45-46.

³² George Ioan Lahovari, *op. cit.*, vol. 1-5.

³³ Grecii au apărut în Peninsula Balcanică și în istorie ca nomazi războinici și cuceritori pe la anul 750 î.Hr. deci la câteva sute de ani după Războiul Troian. Turcii s-au ivit în apropierea Constantinopolului în anul 1299.

³⁴ George Muntean, *Apa trece, pietrele rămân. Proverbe românești*, Editura pentru literatură, București, 1966.

³⁵ Aceasta confirmă teoria lingvistului italian Matteo Bartoli, care a constatat că zonele periferice ale unei culturi sunt mai conservative decât zona centrală.

³⁶ Orfeu era fiul regelui trac Oeagrus și al muzei Calliope. A fost preluat în mitologia greacă la fel ca și Dionysos Tragos (tracul) și alte divinități ale tracilor.

³⁷ Mircea Eliade, *De la Zalmoxis la Gengis-han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980.

BIBLIOGRAFIE:

Aref, Mathieu, *Les Pélasges. Précurseurs de la civilisation greco-romaine*, Éditions Connassainces et Savoirs, Saint-Denis, 2016.

Boioc Apintei, Andana, *Limba Română*, Anul LXIX, Nr. 3-4, iulie-decembrie 2020.

Cihac, Alexandru, *Dictionnaire d'étymologie daco-romane*, Ludolph St.-Goar, Frankfurt, 1870-1879.

Densusianu, Ovid, *Istoria limbii române*, Editura Științifică, București, 1961, vol. 1 (Prima ediție 1921).

Deutscher, Guy, *The Unfolding of Language*, Metropolitan Books, New York, 2005, prima ediție 1866.

Dicționarul Limbii Române, Tomul I, Partea II, Litera C, Academia Română, București, 1940.

Documente privind istoria României, B. Țara Românească, veacurile XIII-XVI, Editura Academiei Române, București, 1956.

Eliade, Mircea, *De la Zalmoxis la Gengis-han. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1980.

- Graur, Alexandru, *Etimologii românești*, Editura Academiei Române, București, 1963.
- Graur, Alexandru, *Introducee în lingvistică*, Editura Științifică, București, 1965.
- Graur, Alexandru, *Nume de locuri*, Editura Științifică, București, 1972.
- Hahn, Johann Georg von, *Albanesische Studien*, vol. III, Verlag von Friedrich Mauke, Jena, 1854.
- Hasdeu, Bogdan Petriceicu, *Etymologicum magnum Romaniae*, vol. 3, Editura Minerva, București, 1976 (Prima ediție 1886).
- Indicatorul localităților din România 1941*, Imprimeria Institutului de Statistică, 1943.
- Iordan, Ion; Gâștescu, Petre și Oancea, D.I., *Indicatorul localităților din România*, Editura Academiei Române, București, 1974.
- Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, Editura Academiei Române, București, 1963.
- Ivănescu, Gheorghe, *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1980.
- Lahovari, George Ioan, *Marele Dicționar Geografic al României*, vol. 1-5, Societatea geografică română, București, 1898-1902.
- Muntean, George, *Apa trece, pietrele rămân. Proverbe românești*, Editura pentru literatură, București, 1966.
- Niculescu-Varone, G.T., Găinaru-Varone, Costache și Elena, *Dicționarul jocurilor populare românești*, Editura Litera, București, 1979.
- Pictet, Adolphe, *Les origines indo-européennes ou les Aryas primitifs. Essai de paléontologie linguistique*, vol. 2, Librairie Joël Cherbuliez, Paris-Genève, 1863.
- Pușcariu, Sextil, *Limba Română*, vol. 1, Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II”, București, 1940.
- Ravini, Victor, *Miorița-Izvorul nemuririi*, Editura Alcor Edimpex, București, 2016 și 2017.
- Ravini, Victor, „Miracolul Greciei antice”, în *Contemporanul*, nr. 9, 2022.
- Ravini, Victor, *Din preistorie în viitor*, Editura Ideea Europeană, București, 2023.
- România, atlas rutier*, Editura Sport-Turism, București, 1981.
- Vuia, Romulus, *Studii de etnografie și folclor II*, Editura Minerva, București, 1980 (O culegere a operelor sale publicate începând de la 1914).
- Zanne, Iuliu A., *Proverbele românilor*, vol. VI, Editura Socecu, Bucuresci, 1901.

Piața Orașului Vechi din Cracovia, vizitată de Eminescu în 1874

NICOLAE MAREȘ

Mihai Eminescu despre Polonia și istoria acestei țări

*Prin creația sa, Mihai Eminescu rămâne într-adevăr
cel mai mare poet al neamului
„pe care l-a ivit și-l va ivi vreodată, poate, pământul românesc”.*

George Călinescu

Țara de Sus a Moldovei – loc de obârșie al Eminescului

De-a lungul anilor au apărut numeroase „contribuții” privind obârșiile străine ale lui Eminescu. S-a scris și despre originea sa poloneză, plecându-se de la faptul că în spațiul Poloniei Mici, așadar în Małopolska, au trăit multe persoane cu numele de Eminowicz, printre care și câțiva poeți. La renumitul cimitir Rakowiecki din Cracovia, pe care l-am vizitat în câteva rânduri, întâlnim mormintele unora dintre aceștia, printre care: Ludwik Eminowicz (1881-1946), poet și traducător, „părinte al expresionismului polonez”¹, Roman Ragost Eminowicz (1900-1920), poet, critic literar, a participat în Primul Război Mondial în cadrul Legiunilor Poloneze împotriva bolșevismului etc.

Pentru a-i afla originea cea adevărată a poetului național român este suficient să îl citim pe Eminescu însuși, cât și pe cel mai mare exeget al vieții și creației sale, George Călinescu: „Eminovicenii erau țărani români cu vechime în satul Călinești din județul Suceava. Îi întâlnim acolo din întâiele decenii ale veacului XVIII. Căpătând slobozenie, intrară în tagma răzășească, ceea ce e un fel de noblețe. Insinuările că Eminescu n-ar fi român sunt de domeniul himericului și se explică prin aceea că poetul se indignase împotriva scursurilor străine: „bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire”. Rând pe rând Eminescu a fost turc, albanez, persan, suedez, rus, bulgar, sârb, rutean, *polon*², armean.

Unui calomniator el îi răspundea cu aceste cuvinte perfect întărite de documente: „eu nu mă supăr deloc de modul cum se reflectă persoana mea în ochii dumitale, căci de la așa oglindă nici nu mă pot aștepta la alt reflex. Dar acest reflex nu schimbă deloc realitatea; el nu mă oprește de a fi dintr-o familie nu numai română, ci și nobilă, neam de neamul ei - să nu vă fie cu supărare - încât vă asigur că între strămoșii din Țara de Sus a Moldovei, de care nu mi-e rușine să vorbesc, s-o fi aflând poate țărani liberi, dar jidani, greci ori păzitori de temniți măcar niciunul”³.

Eminescu, dornic de-a cunoaște istoria și cultura cât mai multor popoare, a studiat-o temeinic și pe cea poloneză. Aș spune chiar cu multă acribie. Numai că, poloniștii români și româniștii polonezi nu au avut curiozitatea de-a studia manuscrisele sale. Din momentul în care acestea au devenit accesibile, la începutul celui de-al treilea mileniu, prin publicarea lor facsimilată de către Academia Română, sub îndrumarea academicianului Eugen Simion, în condiții grafice excepționale, rămânem impresionați de profunzimea cu care poetul a studiat domenii dintre cele mai diverse, inclusiv cele istorice. Sper să nu greșesc, dacă afirm că până și cei doi mari istorici contemporani cu el: Mihail Kogălniceanu (1817-1891) și A. D. Xenopol (1847-1920), ultimul: „cel mai iubit și mai alintat copil al Junimii”, nu ne-au lăsat însemnări atât de exacte și de laborioase despre istoria poloneză, precum cele întocmite de Eminescu în anii '70 ai secolului al XIX-lea⁴. Înaintea sa, doar Nicolae Bălcescu (1819-1852) a mai studiat cu atâta sârg, la Paris, lucrări istorice poloneze, în special pe Adam Naruszewicz și Joachim Lelewel, în vederea elaborării lucrării sale de referință: *Românii supt Mihai Voievod Viteazul*.⁵

Credem că studiul istoriei Poloniei și însemnările făcute despre momentele principale ale acesteia au fost consemnate de studentul Mihai Eminescu în perioada sa *vieneză* sau/și *berlineză*. Se știe că în anii 1872-1873, Eminescu a frecventat în mod regulat cursurile de filosofie și filosofia științei, de istorie antică, ținute de E. Duhring, E. Zeller, H. Helmholtz, Du Bois-Reymond ș.a.⁶ Tot atunci a acceptat o slujbă la agenția diplomatică din Berlin, domeniu în care cunoașterea istoriei se impunea. În următorul an universitar 1873-1874, Mihai Eminescu urmează cursuri de filosofie, drept, istorie, economie, geografie, fiziologie ș.a.⁷ Nu excludem că atunci s-a documentat atât de aprofundat cu privire la istoria vecinei noastre din nord. A fost perioada cea mai propice pentru studii în ceea ce îl privește, mai ales că la începutul anului 1874 Titu Maiorescu i-a propus să-și dea doctoratul în vederea numirii sale ca profesor de filosofie la Universitatea din Iași. Numai că în septembrie 1874 poetul părăsește Berlinul. S-a hotărât să viziteze orașul lui Kant, Königsberg, lucru pe care l-a făcut, iar de acolo prin Silezia a ajuns la Cracovia, în acea *Roma slavă*, cum îi spunea acestei urbe medievale Mickiewicz, pe care în mod cert a vizitat-o⁸. Mai mult, aici dorea să studieze documente istorice din Arhiva orașului. Aflând că directorul instituției a început publicarea acestora va renunța. Iată cum, romanticul român devine în materie de studiu arhivist în relațiile cu Polonia un predecesor al marilor istorici Hașdeu, Bianu și Iorga, iar mai târziu P. P. Panaitescu, Nandriș, N. Mareș și Corfus, cei care pur și simplu le-au „defrișat”. În continuare, poetul s-a oprit la Lwow, în vechiul Lemberg, unde a vizitat Biserica Moldoveană /Wołoska/, ridicată de Vasile Lupu /1634-1653/, cu altarul ei impunător și cu bourul moldovean pe frontispiciu, despre care nimeni azi nu se mai

interesează. Nu avea de unde să știe că aici viețuia și preda la Conservator pianistul și compozitorul Carol Miculi, fost elev al lui Chopin. Eminescu ajunge la Iași, unde publică, în noiembrie 1874, în „Convorbiri literare”, poemul *Împărat și proletar*.

Revenind la „manuscrisul polonez” amintim că alături de acesta găsim și alte însemnări istorice cu privire la „Comitatul Unedoarei, despre Uniad Ioan, Uniad Matei, Timur-Lenk, Ungaria istorică, Ungaria geografică, Scanderbeg, Osmanii, Transilvania, Făgăraș, Maramureș și Noua Romă”, în total cca 70 de file. Mai mult ca sigur, în cazul Poloniei lucrările de referință studiate de poet și după care și-a făcut notițele au fost lucrări germane. Se știe că în acele timpuri, partea de vest a Poloniei se afla sub stăpânire germană, aceasta după cele trei dezmembrări din 1773, 1792 și 1795, înfăptuite de Rusia, Prusia și Austria. Urmările a ceea ce s-a petrecut atunci le regăsim formulate de sensibilul poet, într-un alt manuscris al său (2262), unde emite o frază nemuritoare și ea, trecută cu vederea de specialiști: „Când simte cineva bătaia inimei polone, când simte sufletul național îmbălsămat de poezie, înduioșat de muzică, atuncea lumea are voie a-l taxa de nebun, dacă el ar susține de exemplu că Polonia e pe moarte sau că va muri. Se poate oare să moară corpul națiunii când sufletul ei trăiește?”⁹

S-o fi gândit oare Eminescu la romanticii polonezi, s-o fi gândit la Chopin, atunci când a pus pe hârtie fraza de mai sus? Peste câțiva ani numai, la 1879, Miculi, discipolul lui Chopin amintit mai sus, va publica pentru prima dată în lume operele maestrului său, la Leipzig. Opusul respectiv rămâne până în zilele noastre ca un inestimabil material de referință pentru chopinologii de pretutindeni¹⁰.

ȘI(e)ahta și libertatea

În cazul Poloniei, în textele din manuscrisul menționat, Eminescu notează mai întâi principalul aspect legat de prezentarea și cunoașterea unei țări, în ansamblu, cel demografic. El consemnează că numărul polonezilor la vremea respectivă era de 15 milioane de locuitori, din care 200.000 șleahtha - după care adăugă cuvântul: *Libertate*. Nu excludem ca autorul însemnărilor să fi dorit a sublinia prin cuvântul respectiv faptul că, urmare a acțiunilor acestor nobili, care de-a lungul istoriei poporului polonez au militat pentru menținerea unor libertăți impuse pe întreg teritoriul Republicii - prin *liberum veto* - șleahtha statuând astfel că orice lege nu putea fi aprobată de Seim, dacă nu întrunea unanimitatea voturilor acordată de clasa aleasă care participa la lucrări.

Înainte de a trece la cronologia și datele istorice consemnate de Eminescu în manuscrisele sale, observăm că autorul lor a scris - chiar în prima filă - faptul că în secolul al IX-lea teritoriul polonez era locuit de slavi - cunoscuți ca Leși (Lech - Leși); sunt menționate și unele localități dezvoltate în ținuturile de șes sau pe câmpia poloneză (este menționat

cuvântul polonez - *pole* - de la care se trage „Țara Polanilor”. Concluzia este că din tribul Polan s-a și tras statul polonez, aceasta în prima parte a secolului al X-lea, când „Polanii s-au așezat în zonele de șes din jurul cetăților în curs de dezvoltare, ca cele din Giecz, Poznań, Gnieźno și Ostrów Lednicki”, menționat fiind faptul că localitățile respective se întindeau pe Vistula, Warta și Nisa. Concret, sunt amintite Kruszawița, Giecz, Poznań și Kalisch. Sub denumirile respective sunt enumerate: Cracovia, Wislița, Lublin, toate în transcrierea de mai sus¹¹. În pagina următoare Eminescu consemnează alegerea de către Poloni în calitate de conducător al Polanilor a unui *Piast*, cel care a ajuns să înființeze ulterior dinastia care îi va purta numele. Schița sumară a acestor începuturi, făcută de Eminescu, surprinde un aspect de substanță al vremilor respective din Europa Centrală și de Sud: apropierea primului conducător polonez Mieszko (păgân) de Ducele de Boemia, și care, prin căsătoria lui cu fiica acestuia, pe nume Doubravka, ajunge să înfăptuiască creștinarea polonilor, lucru pe care l-a făcut prin propria lui convertire la creștinism (966). Nu este omisă în manuscrisul eminescian domnia lui Bolesław I Chrobry „cel viteaz” (992-1023), acesta având numele subliniat în text. Cu alte cuvinte, Eminescu a conștientizat relația politică complexă pe care statul lui Mieszko a avut-o cu Sfântul Imperiu Roman, cât și bătăliile pe care le-a purtat acesta cu slavii Polabian din Saxonia Răsăriteană; ca urmare a ajutorului primit din partea Sfântului Scaun, încât acest prim rege ajunge să transforme Polonia într-o putere de seamă din Europa Centrală și de Est. Astfel, prin creștinarea populației concentrate în jurul Episcopiei din Gnieźno Statul lui Mieszko a ajuns să dezvolte instituții mature pe teritoriul etnic polonez.

Menționăm că termenul *Dinastia Piast* a fost introdus în literatura istorică poloneză și universală abia în secolului al XVIII-lea de Adam Naruszewicz, iluministul ale cărui mape (teki) au fost atent studiate, cum aminteam mai sus, de Nicolae Bălcescu. O importanță deosebită o are faptul că din manuscrisul eminescian nu lipsește remarca privind *creștinarea Poloniei*, exact sub acest Piast, ca la 1024 Papa să le confere dregătorilor principali polonezi pe care Eminescu în textul său îi enumeră sub denumirea de regi.

În pagina următoare găsim subliniat - în manuscris - numele ducelui Conrad de Masovia (Konrad Mazowiecki), respectiv anul 1230 - data la care cel din urmă „cheamă pe cavalerii germani (Cavalerii Teutoni) și supune (acestora) țara”, în fapt la acea dată s-a semnat Tratatul de la Kruszwica, potrivit căruia s-a acordat regiunea Chełmno, Cavalerilor Teutoni (cavaleri stabiliți la începutul secolului al XIII-lea la Bran) și Ordinului Dobrzyń. Prin această donație, care însemna renunțarea la o feudă, Konrad a stabilit nucleul Statului Ordinului Teutonic pe teritorii poloneze. Cavalerii, sub comanda lui Hermann Balk, au traversat râul Vistula și au cucerit regiunea Chełmno, ridicând Castelul Thorn, în 1231. În 1234, Papa Grigore al IX-lea a emis o Bulă Papală, confirmând ofertele prealabile pentru cavalerii teutoni, atestând că terenul Ordinului era supus numai Papei, și nu era feuda nimănui. Acestea

sunt elemente de mare subtilitate din istoria Poloniei, surprinse de Eminescu, cu precizarea că orientarea respectivă se va prelungi până în secolul al XV-lea, când prin bătăliile date la Marienburg în 1410 (la care au participat și oșteni ai lui Alexandru cel Bun), respectiv în cele din 1422 și 1454. Același duce de Masovia s-a amestecat și în unele conflicte din Polonia Mare, împreună cu Vladislav al III-lea Picioare Groase, pentru a-și confirma guvernarea și titlul seniorial. Piaștii, cu o populație de cca un milion de oameni, dominau pe o suprafață de până la 250.000 km². După moartea lui Mieszko (992), fiul cel mare al acestuia, într-o strânsă alianță cu Imperiul Roman, și-a întins teritoriile spre vest în regiunea Luzacia, dar și spre est, pierzând atât Pomerania Posterioară în nord, cât și Episcopia de la Kolobrzeg, pe care părintele său le cucerise cu mare efort de la Otto al II-lea și a cărui politică nu i-a mai convenit din 1002 lui Henric al II-lea, declanșate fiind o serie de războaie, conflictul cu Germania încheindu-se abia în 1018. Boleslav a păstrat în schimb Moravia și a preluat partea de vest a Ruteniei Roșie. La 1025, Boleslav I cel Viteaz a reușit în cele din urmă să obțină permisiunea papală de a se încorona, și astfel a devenit primul Rege al Poloniei.

După ce a citat pe Conrad de Masovia, Eminescu a consemnat și data de 1305-33, cu numele lui Vladislav Łokietek (rețineți transcrierea foarte corectă în limba polonă!), cel care „împreunează Polonia” - scrie Eminescu. Łokietek tradus în românește ca Vladislav I cel Scurt - tatăl lui Casimir III cel Mare. În continuare menționează: „La 1370 mor Piaștii în linie bărbătească.” Urmează o frază, ce s-ar vrea un nou capitol istoric, din nou subliniată de două ori, inclusiv pe verticală:

*Ludovic cel Mare, nepot de soră al lui Kazimir (1370-82),
sau despre Unirea Poloniei cu Ungaria*

În fapt această idee concentrează un capitol întreg din relațiile polono-ungare, lucru ce nu putea să îi scape lui Eminescu. El conștientizează procesul respectiv în adevăratele lui proporții, în sensul că Władysław Łokietek (cel Scurt), tatăl lui Kazimierz Wielki (cel Mare) a mutat capitala Poloniei de la Gniezno în catedrala din Cracovia (la Wawel), urmare a pierderii *din coeziunea internă și a integrității teritoriale din vest*. Cu alte cuvinte, Regatul polonez se restrânge pierzând, urmare a expansiunii germane, Pomerania și Silezia, cele din urmă fiind părți integrante în structura statală a Piaștilor, cum subliniam mai sus. De atunci statul polonez a rămas cu *jumătate din populația poloneză în afara granițelor Regatului*. În plus, râul Vistula, la vărsarea în Marea Baltică, era în continuare controlat de Ordinul Teutonic, aceasta de pe vremea lui Conrad Mazowiecki, iar Masovia n-a mai fost încorporată în totalitate în statul polonez.

Cazimir cel Mare - domnitor de vază pentru poet

Cazimir a fost cel care a regularizat frontierele de vest și de nord, a încercat și-a reușit să-și recupereze o parte din teritoriile pierdute, iar parțial, a compensat pierderile din vest cu o nouă expansiune în est, apropiindu-și fruntariile de Moldova. A fost un fel de concentrare (centralizare) statală, pe care o va înfăptui simultan cu o dezvoltare economică nemaicunoscută, simultan cu creșterea bunăstării populației.

Măsurile luate au inclus extinderea și modernizarea așezărilor agricole, dezvoltarea orașelor și a rolului lor în creștere comerțului și mineritului. O mare reformă monetară a fost pusă în aplicare în timpul domniei lui Cazimir al III-lea. S-a spus, pe drept cuvânt: *Casimir cel Mare a găsit Polonia în lemn și a lăsat-o în piatră*. Mai mult, după o serie de expulzări ale evreilor din Europa de Vest, comunitățile evreiești s-au stabilit la Cracovia, Kalisz și în alte localități din vestul și sudul Poloniei. Procesul s-a petrecut începând cu secolul al XIII-lea. Cazimir a fost regele care a primit pe refugiații evrei din Germania în 1349, a ajutat la accelerarea extinderii evreilor în Polonia, proces care a continuat până la cel de-al Doilea Război Mondial.

Și Hedviga - Sfântă azi – a fost menționată

Urmărind istoria Poloniei în mod cronologic, Eminescu subliniază din nou că la 1386 - Hedwiga (Jadwiga) fiica lui Ludovic cel Mare, soră cu Maria - nevasta lui Sigismund de Luxemburg - ia de soț pe Marele Duce păgân al Lituaniei Jagiello”, care, botezându-se ia numele de Wladislaw II (1386-1434 Jagielonczyk. Se știe că Ludovic I al Regatului Ungariei a condus - în uniune personală - și Regatul Poloniei și Croația, din Casa de Anjou. Hedviga de Anjou a fost din 1384 și până la moarte rege (declarată ca atare, și nu regină) a Poloniei. A fost canonizată în anul 1997 de Papa Ioan Paul al II-lea.

În continuare, în pag. 10 a manuscrisului eminescian găsim subliniate numele mai multor regi, printre care: Wladislaw III - 1434-1444 (mort la Varna), Casimir IV - 1446- 1492; Ioan I Albrecht - 1492-1501 (cel care a luptat cu Ștefan cel Mare în Codrii Cosminului - N. M.); Alexandru - 1501-6; Sigismund I - 1506-46; Sigismund II - 1546-1572.¹² Urmează unele însemnări ilizibile precum cele de la pag. 11. Reține Eminescu elemente de mare subtilitate : - 1576 – Ștefan Batori -1556; 1586 Sigismund III (de Suedia -1632; 1664 pacea de între Suedia și Polonia. Polonia pierde.

În continuare, însemnările: 1632-45 Vladislaw IV; 1645-72 Ioan II

*Cazimir; 1654 - Năvălirea
Cazacilor; 1667 - pacea de
Smolensk, Kiev; 1669-1674
Jan Wisniowiecki; 1674-
1696 Jan Sobieski.*

Cronicarii români și polonezi în publicistica eminesciană

Manuscrisul eminescian dovedește pregătirea solidă pe care o avea viitorul publicist, iar elementele cu caracter istoric sunt corect consemnate și acestea prezintă în mod obiectiv Polonia, am spune la nivelul în care știința istoriei universale ajunsese atunci.¹³

Cred că puțini dintre contemporanii săi de pretutindeni erau atât de bine informați cu privire la Istoria

Poloniei, cea pe care un istoric englez contemporan o denuște: „Terenul de joacă al lui Dumnezeu”, în chiar titlul lucrării sale.¹⁴ Din materialele întâlnite în publicistica eminesciană nu lipsesc referiri la cronicarii de vază polonezi, studiați și amintiți și de cronicarii români: Grigore Ureche, Miron Costin sau Ion Neculce, respectiv la Kromer, Strykowski, Piasecki, și iluministul Tadeusz Czacki. În comentariile sale găsim și unele date de referință privind comerțul româno-polon în Evul Mediu Timpuriu etc.¹⁵

Din cunoașterea atât de amănunțită a istoriei rezultă și preocuparea de publicist. Astfel, în *Curierul de Iași* și *Timpul* consemnează ceea ce se petrecea în „nefericita Polonie”.¹⁶ Eminescu a fost cel care a relatat la 1876 despre „expedițiunea”.¹⁷ lui Bogdan Petriceicu Hașdeu la Cracovia, cel care avea înaintași iluștri în Polonia, deci la doi ani după vizita poetului în vechea capitală a acestei țări.

Portretul reginei Jadwiga Andegaweńska,
autor Marcello Bacciarelli

NOTE:

¹ *Literatura polska XX wieku I* (Literatura polonă din secolul al XX-lea I), p. 153, PWN, Varșovia, 2000; cf. Ion Filipciuc, „Włodzimierz Eminowicz despre Mihail Eminescu”, în *Bucovina Literară*, nr. 8-12, aug-dec. 2012.

² George Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, Editura Minerva, București, 1982, p. 443. *Idem*, <https://citordeproza.wordpress.com/2014/02/01/numele-si-neamul-lui-eminescu-originile/>; Nicolae Mareș, „Eminescu și Polonia”, în *New York Magazin*, nr. 902, 31 mai 2017.

³ Ion Filipciuc, „Obârșia neamului Eminoviciu”, în *Omagiu lui Eminescu*, Dumbrăveni nr. 6/iunie 2013, pp. 9-16.

⁴ Cf. *Mihai Eminescu*, vol. IX, Partea a doua: Manuscris românesc, 2263 ff. 7-11, Polonia; vezi *Conversation-Lexikon*, Leipzig, XI, 1867, pp. 801-803; *idem* E. Hurmuzachi, *Fragmente zur Geschichte der Rumänen*, lucrare pe care o va traduce. Rezultă că avea cunoștință despre marii cronicari polonezi: Długosz și Kromer.

⁵ Nicolae Mareș – *România literară*, decembrie 2020

⁶ Helmuth Frisch, *Surse germane în creația eminesciană*, Editura Saeculum, București, 1999.

⁷ Ovidiu Țuțuianu, *Mihai Eminescu și istoria*, Editura Daco-Română, București, 2015, pp. 11-12.

⁸ Victor Crăciun, *Eminescu regăsit*, Editura Semne, București, 1998, pp. 249-253.

⁹ Mihai Eminescu, mss 2262, extras din articolul *Literatura ca expresie a sufletului Național*, vezi M. Eminescu, *Opere*, vol. XV, Editura Academiei, București, 1993, pp. 138139.

¹⁰ Nicolae Mareș, *Cultură-Artă-Literatură-Știință-Spiritualitate, Eseuri*, vol. I, Tipo Moldova, Iași, 2014, p. 35.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Sublinierea din manuscris aparține lui Eminescu.

¹³ Cf. Marin Bucur, „Cultura istorică a lui Mihai Eminescu”, în *Caietele Eminescu*, vol. 5, 1980 pp. 19-38, 242-244.

¹⁴ Norman Davies, *Istoria Poloniei, de la origini până în 1795*, vol. I și vol. II, Polirom, București, 2014.

¹⁵ Teodor Holban, în *Convorbiri literare*, 1939, p. 1125.

¹⁶ Mihai Eminescu, *Opere X*, Editura Academiei, București, 1989, p. 256.

¹⁷ *Curierul de Iași*, IX, nr. 105/septembrie 1876.

pătrățele de albastru

*timpul aranjează pătrățele de albastru
pe abdomenul memoriei
diminețile
pe florile de ageratum
iar depărtările neechivoce
pe aripile fluturilor tropicali
când datele problemei
se pun noaptea între paranteze
x și y se contopesc
redând lumii speranța pierdută*

*mâna cerului însă nu stopează
producția de idei și credințe
culorile și neamurile se amestecă
pentru a reda Terrei iubirea
încadrată în triumghiul purpurii
din pieptul omului ce mută munții*

*ai înăuntrul tău un spion
cum și eu am
fizica studiază fenomenul
îi observă transformările
consumul de energie și inspirație
pe tot parcursul orei existențiale
până la marea pauză
când timpul îl transformă
în mii de cercuri aurii*

nuanțe

*nimeni nu poate susține
că ceaiul cu aromă de mentă
e servit doar de îngerul său
și nu de chelnerița
care se apropie de gloria nopții
pentru a face un tatuaj exotic
cu vârful pixului
pe umerii unui vers de dragoste*

*dar și pe trupul de abanos al reginei
stăpâna continentului de dincolo de sine
din registrul frumuseții universale
colecția "splendori"
unde niciun ochi nu face
în mod responsabil
trierea îngerilor personali
care și-au ales cea mai veche meserie
cea de bodyguarzi
acum nimeni nu-i mai angajează
nu contribuie la bunăstarea lor
toți suspină după regina neagră
ce își completează zestrea
cu veșmintele aurii ale spiritelor
ce au uitat notele unor melodii sinucigașe
în sângele lor*

numai în somn

*mângâi cutia craniană
inteligenta și cele două păsări de curte
doi miei care se află înlăuntru
doi porumbei ce uguiesc pe casa scării
apoi își iau zborul spre locul genial
văd picioarele de balerină ale căprioarei
alergând pe poante în jurul tigrului
pentru a-și salva onoarea
în total o grădină zoologică
și-un singur serial
eu sunt eroina ce trece prin cadru
purtând cutia craniană pe palme
înlăuntru căreia voi intra
ca în arca lui Noe
pentru a mă salva
și pentru a-mi ține jurnalul la zi
cu toate întâmplările
urmând ca atunci când mă voi trezi
să trasez o linie clară
între realitățile ce-și fac titlu de glorie
din pușinul meu câștig
un guler de vulpe
și o pereche de cizme
din piele de crocodile*

DUMITRU ICHIM

„Vingt ans après”, sau „topirea de dor” din Ispirescu

*O palmă îi trase Moartea lui,
care se uscaseră de se făcuse cârlig în chichiță,
și căzu mort, și îndată se și făcu țărână.
(Petre Ispirescu,
Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte)*

Încerc să localizez în timp când au fost primele mele amintiri despre moarte și timp. Aveam cam trei ani și jumătate și mă cățaram pe poartă să văd lumea. Și lumea trecea. Și lumea uneori mă întreba câți ani am, iar eu le răspundeam: Patru ani la toamnă-n august! Repetam mecanic fără și știu exact ce înseamnă timp, dar despre trecerea lui, da, da, și despre moarte eram tot timpul chinuit și obsedat la vârsta aceea fragedă. Ori eram de o veselie torențială, ori ca și cum m-aș și bucurat de ceva neîngăduit alunecam pe un pripor alunecos al cugetului verde și amar precum coaja exterioară a nucii. „De ce m-am născut dacă trebuie să mor?” era întrebarea pe care mi-o puneam mereu. Până când tata, care era de o răbdare fenomenală, dintr-un mănunchi de basme a făcut unul cu eroul meu preferat și acesta după multe peripeții a ajuns la castelul morții, a prins-o, a pus-o într-o cușcă și, fiind foarte milos, i-a făcut o bărcuță și i-a dat drumul pe apa Uzului. Și așa moartea s-a dus de pe apa Uzului, pe cea a Troțușului, pe cea a Dunării, pe apa Sâmbetei și astfel lumea a scăpat de moarte și de atunci pe Valea Uzului era numai duminică și viață fără de moarte.

Întoarcerea în România era întoarcerea întru dor. Of, bietul cititor, când vorbesc de dor întoarce paginile necitite plictisit de acest drum tocit al tânguirilor „din neagra străinătate”, dar, domnilor, pentru adevăratul dor nu există străinătate. Timpul, îngrozitorul timp prin care înțelepții din vechime descopereau că totul curge, e pentru gloata oamenilor-ne-dor un fel de timp al morii, dar pentru oamenii-dor e cu totul altceva. Dorul, în partea lui de sus, cea a „foișorului de taină”, este Cina unde pâinea care se frânge este veșnicia legănată de bobul de grâu până când aceasta dă timpului altă dimensiune. Aluzia aș face-o la cuantică în care fotonul de lumină este și particulă și undă, acest timp al dorului fiind și timp-chronos, dar și timp-kairos. Starea de dor te transfigurează cu o altă busolă, spațiul nu mai este gândit euclidian, pentru că realitatea de spațiu-timp deși își păstrează arhitectonica lui chronos, duhul ei, cel care este și dă viață este cel de kairos, de plinire a timpului. Făt Frumos, din lucrarea literară a lui Ispirescu, cel care „se topea de dorul părinților”, coborând în timp primește o palmă de la moarte, dar în loc să fie anihilat își depășește moartea devenind o altă realitate pe care moartea nu o

cunoștea și la care nu putea să ajungă - țărâna. Dar ce e așa de grozav cu ea de o folosim ca simbol și măsură a omului? Ea, dacă observăm diferența celor două cuvinte din Geneză - „pământ” și „țărână” face saltul de la cantitate la calitate. Deși „Adam” înseamnă pământ, omul a fost creat dintr-un anumit pământ, cel menit ontologic de a deveni nu numai ființă umană, ci „ființă via” care nu e o tautologie, ci realitatea unei meniri a omului gândită din veșnicie după dimensiunea dorului ca să aibă ca orientare (oriens) orizontul metafizic al Logosului așa cum noi ne adresăm lui în Poemul Nașterii „ca să te cunoască pe Tine Răsăritul cel de sus”. „Țărâna” aceasta, orientată potențial spre învierea tuturor semințelor, a tuturor cuvintelor văzute ca entitate diferită a învierii, nu este colbul, praful, pământul sfărâmat mărunț, ci este un mormânt al Învierii. În potențialul ei sunt semințele menite asemeni omului de a-și rodi răsăritul. Tocmai de aceea semințele nu au apus cum au apus lucrurile supuse lui Chronos și Thanatos. O sămânță dacă nu este repetarea în mic a Paștilor este o realitate frumoasă ca formă dar care l-a trădat pe formosus, frumusețea fiind soteorologie așa cum atât de plastic sugera Dostoievsky că omul se mântuie prin frumos. Frumosul dacă nu este dor care să te topească spre „Răsăritul cel de sus” este un capitol al esteticii și nu o trăire vie a lui Theos.

Dorul este intraductibil când el este văzut ca legătură vie între persoanele treimice. Sunt trei persoane, dar nu trei dumnezei. Numărul socotitor cade la examen. Și nici măcar Dumnezeu nu este trei iubiri, ci un singur Dumnezeu-Iubire.

De la București la Iași am luat avionul ca să economisesc cât mai mult timp pe care să-l dăruiesc pelerinului care „se topea de dorul părinților” ca țărână (terra, Terra, țărână, țarnă, țaran). Dorul ca „țărână” devine liturgic pământul pe care îl presari pe pieptul celui plecat la cele veșnice. Legătura cosmică prin veriga ființei umane. După acest „humus” aveam minunata (minune) icoană, virtutea zugrăvită a lui „humilis”. Humusul este „smerenia”, pământul cel mai roditor al iubirii. Logosul s-a întrupat prin kenoza umilinței ca să ne înalțe la cerul înțelepciunii de sămânță care pentru a-și defini curioasa geografie a „orizontului de sus”, devine realitate cu un singur răsărit, iar acesta fiind cel al luminii dinaintea soarelui și a lunii și cel al învierii se prefacă că doarme în țărâna apusului și când moartea îi dă o palmă nu face altceva decât să se lase palmuită, umilită, prinsă în propria-i capcană. În mormântul țărânei sămânța și-a lăsat veșmântul de coajă, moartea fiind călcată prin moarte. „Trecerea” morții prin sămânță a devenit „pascha-Păște-trecere”: „din moarte la viață și de pe pământ la cer” așa cum cântăm într-un poem liturgic.

Priveam prin hubloul avionului și ochiul a devenit rugăciune, imnul revenirii în dimensiunea divină a dorului. Am călătorit în multe continente, am trăit în multe țări, dar în nici una dintre ele nu am găsit metalogica dorului românesc ca în această aritmetică în care nemărginirea sărată a unui ocean să fie egală cu două lacrimi nestăpânite. Ochii mei se rugau, priveam până în

străfundurile dragostei în acea amorțitoare simfonie a dorului care „se topea de dorul părinților”. Da, da! Obrazul sufletului meu, de ce să nu recunosc, „a amorțit” (amorțire=ammorțire) de durere(dor) de la palma primită de la Împărăteasa lumii Mors, mortis, dar...În această țărână a dorului-de-moarte a intrat moartea ca la ea acasă neștiind că va primi cea mai usturătoare palmă, poate la fel de puternică precum cea pe care i-o dase Galileanul mormântului gol. Sărăcuța de ea credea că mă anihilează uitând de mitul lui Anteu, uitase că pentru mine țara cât poate fi ea de mare geografic, nu poate fi mai mare decât sămânța vie a unei lacrimi de durere-dor, că amorțisem nu pe hotarul lui mors, mortis, ci amorțisem pe partea cealaltă a lumii, cea a altor mări și a altor ceruri, în împărăția învierii tuturor amintirilor - semințe din țărâna preotului țaran plecat de-a lungul apusului. Oare cum din experiența ei pe miliarde de captivi nu a învățat un dram de înțelepciune că țărâna pământului-dor presărată pe pieptul meu ca unui muritor „sit tibi terra levis”, din urare devenea gestul liturgic al dorului, țărâna căpătând din semnul tainic de sacralitate la întemeierea unei cetăți a Logosului pe piatra specială de zidit a Cuvântului, piatră pe care „nici porțile iadului nu o vor birui”.

Din avion îmi priveam ființa de la un capăt la altul prin lumina sfântă. Priveam prin lacrima omului-dor sămânța ei adânc ascunsă în misticul miez de noapte al venirii Mirelui și peste veacuri humusului negru trâmbița de ceară a Învierii: „Veniți de luați lumină!” adresată neamului, stejarilor din dumbrăvile roșii și oștirilor lor de la Nistru și până dincolo de Tisa, veniți de luați lumină Ozanelor și Olturilor, veniți de luați lumină semințe de doină, linii de cântec de cuminecat din palmele mamei și toate cuvintele ghindă și cuvintele-turle ale schiturilor din conuri de brad. Numele țării e țărâna definită de Tarsian prin care „când sunt slab atunci sunt tare”, țărâna de voievod și de iobag palmuit, floare a Paștelui de pe ia de fecioară și cetină prin care se strecoară îngerii și vererile din neamurile lor, numele țării e ulcica din care bea Dumnezeu din Vârful Dorului și al Omului.

Am ajuns pe 27 octombrie în Iașul lui Eminescu, al voievozilor și al Sfintei Paraschiva. Pe lângă organizarea impecabilă și aprecierile pentru lansarea de cărți și cum am fost găzduit de „Doxologia” și Mitropolia Moldovei care pentru acest eveniment ne-o oferit sala de expoziții „Sinaxar”, ce aș putea să adaug?? Mă aflui în inima dorului, cu oameni blânzi, cărturari adânci precum cerul albastrului de toamnă, meșteșugari de slovă și fluier (fluier-Iași), cu vocale prietenoase și calde ca verdele nostalgic al dornelor cântate după heruvicul de dor al cercului scris de vulturi deasupra Ceahlărilor noastre. Se vorbește despre cartea „Scaunul gol dintre noi” a lui Florica Bațu Ichim și cartea scrisă împreună de noi amândoi. Cumpătate și eleganță, elogiu discret și bun venit cum rar am întâlnit într-o istorie din care sunt îmbrâncit spre „diasporiciunea” mea de către toate „găștile și găștile literare”, folosind sintagma cunoscutului scriitor.

Deși ziua ei a fost pe 14 octombrie biserica dedicată pentru Ocrotitoarea Moldovei e încă înconjurată de policromaticul colier al

oamenilor-dor. Îmi vine să îngenunchiez în fața lor, să le sărut mâinile slabe ca ramurile de măslin, primele crengi care au găzduit Porumbelul Sfântului Duh. Au chipul lui mama, chipul lui bunica și al străbunicilor mei și întruchipare sfântă a moaștelor de os voievodal, acesta este chipul ciobanilor-dor urcați fluier cu fluier până în partea de sus al frescei pe unde îngerii încă mai scriu la letopisețele durerilor noastre, cronicari cu aripi și frunze de dor. Da, suntem „pupătorii ciolanelor” de martir și ale voievozilor noștri martirizați pe roată, tăiați cu fierăstrăul și ruși de cămile, iar nu ai zgârciurilor de duh împelițat și roșu, al lui „să-i crape numa” cum îl blagoslovesc aromânii.

Mă așez și eu, din Canada, și Thomas al meu din California, cu reverența negrăitului, în urma Țării și a Dorului, la coada veacurilor înconjurând ca o priceasnă de balsam trupul nemuritor al neamului meu, neamul de oieri urcători prin baladă până hăt, la Mielul de sus, Cel care va judeca lumea de pe tronul dorului de om.

PASSIONARIA STOICESCU

De-a jocul Celui de Sus

*Sunt pe hârtie la Filiala Poezie,
dar în fond exist la Traduceri,
limba corespondențelor e bizară,
neconformistă și rară,
mult prea puțin uzitată
vorbită (ieri), scrisă (azi), mâine (uitată)...
Mă traduc din când în când,
ori **sub** ceea ce simt flămând,
ori **peste** ceea ce văd , aud și ating,
egalul este exclus...
Eu plou, fulger și ning
și mă joc trufaș/ echivoc
de-a jocul Celui de Sus...*

Poveste despre gol

*Între stadionul Giulești și cimitirul Sfânta Vineri
zbiară bătrâni, urlă zănatic tineri
dând vieții gri singurul lor obol:
„Gooooo!” un cuvânt rotund și foarte gol.*

*Când în sfârșit apare-o falsă pace
vin preoții și cântă să împace
viața cu moartea-n pământearca fire:
„Veșnica pomenire! Veșnica lor pomeniire!”*

*În dicționarul din creierul meu năuc
cele două cuvinte nu se traduc...
„Trecător”, da, „vremelnic” se poate,
dar „veșnicul” și „pomenirea” nu-s adevărate.
Cei duși mai rămân cât trăiesc cei rămași,
iar „vecia” nu s-a numărat niciodată în pași...*

*O, Doamne, cât de goale și vorbele sunt
și se umplu ca groapa cu-un pospai de pământ -
pân-la capăt nimic nu se-ngăduie plin,
doar un joc, un amestec de desfăt și de chin...*

Trans-scrierea

*Arar și aiurea
îmi vine să scriu:
trec gândul cel mort
în gândul mult viu,
un gând speriat
de-o lumină zăltată,
într-altul viteaz
și trufaș totodată...
Oare cine-l împinge
din bezne afunde,
să curgă-n afară
venind de niciunde?*

*Bizar se compune
din ce mă sfâșie...
Din tot și nimic
Poemul mă scrie!*

Glasul mut al Fericirii

*„Acolo se juca, se cânta
dând cu tifla nenorocirii,
sorții stupide odinioară...
În filmul contemporan,
sinistru și împotriva firii,
trebuie să te izolezi
pentru a izola,
nicidecum a ucide
virusul care te omoară...*

*Aici ne amăgim cu vorba
spusă prin mască duios,
auzită pe zoom,
scrisă-ntr-o pagină,
dar totul, oricum,
miroase-a paragină
și se prăbușește spectaculos
ca funicularul lui Zorba...*

*Lumea - această dramă neterminată
căreia Marele Scenarist
i-a rătăcit finalul trist,
doar în fragmente se-arată...*

*E peste simțiri ce se simte,
e peste vederi ce se vede,
nimic nu va fi ca-nainte,
păstrează distanța și crede..."*

*Așa glăsuia Fericirea,
zăpada aceea căzută peste oraș,
topindu-se până să se așeze
și batjocorită sub pași.*

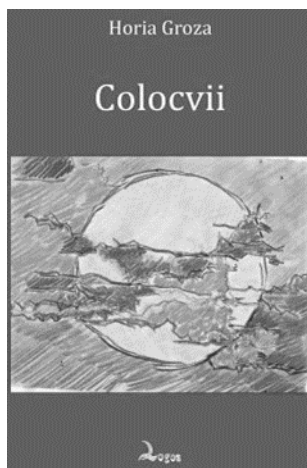
ANCA SÎRGHIE

Horia Groza și plurivalența spiritului românesc

Citind cartea lui Horia Groza, *Colocvii*, apărută în mod recuperator la Editura Logos din București în anul 2022, cu un *Cuvânt introductiv* de Ion Dur, într-o ediție îngrijită de fiul autorului, Horia Ion Groza din California americană, prima surpriză mi-a produs-o fișa biografică a acestui intelectual român de elită, în sensul înalt al cuvântului. Horia Groza (n. 10 nov. 1910 - d. 5 aug. 1954) a fost primul dintre cei patru copii ai învățătorului Groza din comuna Păunești, jud. Bacău. (1) Școala primară o face în Focșani, unde începe și liceul, el debutând în cls. a II-a cu poezii. Va absolvi liceul la Bacău în 1929, clasificat al doilea dintre cei 119 examinați. Admiterea la Academia de Înalte Studii Agronomice de la Herăstrău se finalizează prin intrarea cu bursă pe primul loc din cei 280 candidați.

În evoluția intelectuală a liceanului se remarcă o precocitate literară, dovedită în cenaclul Liceului „Regele Ferdinand” din Bacău. Sunt ani rodnici de învățătură când Horia este trimis la concursul național „Tinerimea Română” de la București, unde este premiat chiar în prezența Majestății Sale Regele. În revista liceului *Încercări*, publică una dintre primele analize literare făcute poeziei bacoviene, iar la Bacău semnează alte texte în revista *Zări senine*, unde a debutat cu poemul „Florăreasa”, ca și în *Spada* din Focșani, sau în *Adevărul literar și artistic*, suplimentul ziarului bucureștean *Adevărul*. O anumită amplitudine a preocupărilor sale literare este vădită prin dublarea exercițiului liric, de obicei cutezător, avangardist, cum cerea moda epocii, cu traducerea unor versuri din Edgar Allan Poe. Liceanul Horia Groza publică și un eseu în franceză despre Charles Baudelaire. Formula va fi perfecționată scriind *Indianismul*, eseu cu care în 1930 este marcat debutul său propriu-zis în ziarul *Curentul* al vestitului Pamfil Șeicaru.

Deceniul următor se va defini printr-o apariție explozivă a lui Horia Groza în presă, unde el semnează eseuri, critică literară, proză și versuri. Deloc întâmplător, poezia teribilistă *Deschidere* a lui Horia Groza este așezată de Lucian Boz pe prima pagină a revistei *Ulise*, care a fost scoasă, începând din 15 mai 1932, în 4 numere. Ne plasăm în anii 1930, când o

tânăra generație de scriitori români era așteptată să-și afirme voința înnoitoare. În 1932, tinerii anunță romanul *Interior* al lui Constantin Fântâneru, căruia M. Eliade nu-i găsește un editor. În cartea ei *Tânăra generație interbelică*, Edit. Vremea, 2015, Miruna Lepuș reproduce o *Scrisoare deschisă dlui Profesor I. Simionescu*, care era directorul Editurii Cartea Românească, de către Mihail Sebastian. Ideea este că tinerii cred în valoarea aceluia roman, care astfel va fi acceptat în ziarul *Cuvântul*, cu două fragmente. S-a atins scopul urmărit, căci Alexandru Rosetti se interesează de noua carte și o publică la Editura Cultura Națională, romanul fiind intens comentat de Camil Baltazar, Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Petru Comarnescu, Simion Stolnicu, Horia Groza, Anton Holban, Lucian Boz etc. În *Ulise*, Horia Groza aprecia că într-o perioadă când din abundență sunt editați Mihail Sadoveanu și Cezar Petrescu, tânărul Fântâneru „e cel dintâi al generației noastre pătruns și lansat așa cum trebuia”, el dând după *Isabel* al lui Eliade „opera cea mai valabilă” a literaturii române contemporane. Tânărul critic are, așadar, o scară axiologică precisă, iar cuvântul lui era ascultat.

Absolvent al Academiei de Înalte Studii Agronomice din București în 1934, Horia Groza activează ca redactor-șef la vol. I-IV *Enciclopedia Agricolă* și redactor al revistei *Pagini agrare și sociale*, în aceiași ani, 1935-1938. El va fi doctorand în economia agrară la Sorbona, cu cercetări în Elveția la Basel. Între anii 1945 și 1949, ajunge conferențiar în învățământul superior, la Facultatea de Agronomie și la cea de Horticultură din capitală. Inginerul atinge apogeul activității sale științifice, intrând în Institutul de Cercetări Agronomice al României între 1939 și 1954, când a murit la doar 44 de ani martiric, după ce i s-a adus o acuză total falsă. (2).

Preocupările științifice în agronomie sunt dublate consecvent cu cele literar-metafizice, domeniu unde între 1930 și 1937, respectiv timp de 8 ani, „singurul critic literar al tinerei generații”, cum îl considera Mircea Eliade pe inteligentul și harnicul Horia Groza, publică 500 de texte, fie recenzii și poezii sau eseuri, dovedind o prolificitate uimitoare. În 108 zile din anul 1935 scrie vol. *Colocvii*. (3). La concursul de la Fundația pentru literatură și artă „Regele Carol II” dedicată scriitorilor nepublicați, cartea *Colocvii* a lui Horia Groza a intrat între cele 153 manuscrise, dintre care au fost selectate de către comitet 139, majoritatea versuri și doar 15 dintre ele eseuri și studii. Președintele comisiei a fost Tudor Vianu, iar între membri figurau: Camil Petrescu, Adrian Maniu, Șerban Cioculescu, Mircea Vulcănescu, Petru Comarnescu, Mircea Eliade etc. Între lucrările reușite se numără *Inimi sub săbii* (1934) de Eugen Jebeleanu, *Memnon* (1934) de Horia Stamatu, *Pe culmile disperării* (1934) de Emil Cioran etc., iar printre lucrările respinse în mod surprinzător a fost atât cartea lui Eugen Ionescu *Nu*, devenită celebră prin elanul înnoitor al tinerei generații, cât și *Colocviile* lui Horia Groza, chiar dacă prietenul său, scriitorul Dan Petrașincu, aprecia epistolar: „Eseurile tale sunt în primul rând mărturia unui cap de mare gânditor...” (p.

303). Refuzând să facă politică, criticul literar Horia Groza demolează, în schimb, vechile tipare de gândire estetică, emițând în ședințele Cenaclului „Sburătorul” judecăți ce vor pune în gardă pe însuși maestrul Eugen Lovinescu, atacat chiar și el ca autor de romane și ca un critic impresionist.

Publicarea *Colocviilor* la Editura Logos din București în anul 2022 scoate la lumină volumul în care Horia Ion Groza, într-un gest recuperator, a concentrat, alături de conținutul vechiului volum al lui Horia Groza *Colocvii* cu cele 3 părți (*Elemente, Colocvii, Erorile unei idei fundamentale*), un calup substanțial de *Eseuri de critică literară și de cultură* (pp. 135-282). Portretul îi va fi întregit cu *Poeme* (1930-1931), cele 4 poezii fiind completate cu *Chemare*, ca la final să citim *Gânduri memorabile din scrierile lui Horia Groza*. Cartea se bucură de un *Cuvânt introductiv* semnat cu autoritate de Ion Dur și de o postfață *Despre Colocvii și activitatea eseistică și literară*, unde fiul autorului plasează această producție în perioada 15 aug.-1 dec. 1935, când autorul avea 25 de ani. Așadar, a existat la Horia Groza o creație pre și una post *Colocvii*.

În „Indianism”, eseul debutului din *Curentul* în 1930, ne frapează directă legătură cu actualitatea imediată, când Gandhi se adresa viceregului Indiei cerând să împlinească doleanțele conaționalilor care se eliberau de cotropirea engleză. Comentatorul se lasă atras de o imagine poetică, recurgând la o sugestivă metaforă a trezirii Indiei din letargie: „Adormitul de veacuri elefant indian, în păduri pline de mistere și locuri sacre, și-a scuturat muntele trupului și-a început să vadă și să umble” (p. 137). Pornind de la disensiunile create între știință și religie, „ele privindu-se cu ochi dușmănoși de plumb”, tânărul de 20 de ani exprimă idei intuitiv: „Adevărul - acest produs comercial, care e cu atât mai greu de găsit cu cât e mai căutat-sălășluiește undeva unde noi nu-l putem bănuî”. Se diferențiază două moduri de abordare a aceluși traseu spre adevăr, eseistul constatând: „Omul Indiei l-a căutat în el însuși. Omul Europei l-a căutat în manifestarea atât de multiplă și de variată a faptelor naturii. Care dintre ei l-a găsit? Întrebarea prezintă limpezimi de cristal.” Eseistul român nu se nutrește din tradiția gândirii clasice, ci încearcă o explicație proprie, prezentată cu pedanterie aproape didactică, spre a concluziona că evenimentele Indiei augmentează nevoia de înfrățire a popoarelor lumii, idee umanistă, ce va fi validată mai târziu prin structuri de tip Uniunea Europeană, ca replică a Statelor Unite ale Americii.

Exerciții de abstractizare face în eseuri ca *Note asupra lui Machiavelli* sau *Contribuții la o istorie a fericirii*, așa cum a găsit-o la Maeterlinck, „acest țârcovnic al fericirii contemporane”, care „a descoperit până acum cele mai bune metode de abecedar al beatitudinii” (p. 143).

Înainte de toate, Horia Groza a fost o voce care s-a auzit printre contemporanii săi. De aceea, ne interesează cu precădere, pe mai departe, faptul că criticul literar, dublat de publicist, prezintă un proiect mereu actual și în zilele noastre, el scriind „Un sfert de oră cu scriitorii”. Este un reportaj literar apărut în *Rampa* din 25 decembrie 1931, Horia Groza comportându-

se ca un reporter descins în cuiburile de creație ale câtorva scriitori consacrați. Cum i-a selectat rămâne o enigmă, întrucât nu putem stabili dacă alegerea temei *Criza cărții și criza spirituală* era a redacției sau a lui personală, variantă secundă pe care o credem plauzibilă, întrucât aceia erau scriitorii lumii în care el se mișca.

Astfel, la Liviu Rebreanu în birou, Groza este impresionat de mulțimea cărților, ce „atestă o puternică intelectualitate” (p. 166). Intră în dialog cu scriitorul, care anunță apariția romanului *Răscoala*, terminat de mai mulți ani, însumând 700 pagini, dar care mai solicită o dificilă corectură finală. Există și romanul *Mojarul iluziilor*, cu personaje ale actualității - funcționari, un scriitor, gazetari. Eroina este Liliana. Recunoaștem una dintre variantele romanului *Jar*, care va fi publicat în 1934, reluat în 1939, 1941, 1942 și 1944. Cea mai iubită dintre cărți, în declarația lui Rebreanu, este *Adam și Eva*, publicată în 1924-1925, pentru că în ea a surprins zbuciumul sufletului. Horia Groza subliniază enumerativ importanța romanelor *Ion* (1920) și *Pădurea spânzuraților* (1922), fără pretenția de a le estima literar, dar totuși o face metaforic și uimitor de succint când afirmă că acestea sunt „cărți de viață întinsă ca o spadă”. Merită să adevărim faptul că tocmai acestea au spintecat timpul cel mai cutezător.

Camil Petrescu îl fascinează pe Groza cu intelectualismul său, „purtat ca o corabie grea de conținut pe paginile atâtor cărți...”. Discuția lor are în centru criza spiritului contemporan, soluțiile date de marele scriitor fiind stârpirea analfabetismului la români, care ar lecui criza cărții, iar cea a spiritului s-ar eradica „printr-o reășezare a valorilor intelectuale în eternitatea lor.” Ceea ce intenționa să pregătească la fine de an 1931 Camil Petrescu nu era literatură, ci o lucrare *Quiditatea esteticii teatrului*. Este domeniul tematic în care scriitorul va susține teza de doctorat *Modalitatea estetică a teatrului*, publicată în 1937. Cartea desemnată ca definind personalitatea autorului este *Danton* (1924-1925), dar cea mai dragă dintre toate era *Mioara* (1926). Ca ziarist, Groza nu simte nevoia să formuleze alte opinii, mulțumit să ia temperatura momentului literar.

Ion Minulescu este întâlnit „lucrând cu febrilitate” la fostul Minister al Artelor, într-un birou cu tablouri „aproape proaste”, dar având un lemn minunat al lui Mac Constantinescu. Reporterul înregistrează un poet care îi vorbește în șarade, anunțând că pregătește un volum în proză *3 și cu Rezeda 4*, o creație unde, în mod programatic, nu va pune nicio problemă, ca să nu supere pe cei incapabili să dezlege tainele firii. Horia Groza are modul lui de a prinde în asemenea pilule de interviu esența creației, ca aici unde despre Minulescu afirmă că este autorul *Romanțelor pentru mai târziu*, adevăr atestat în posteritate. Merită să specificăm faptul că acest roman a fost digitizat în cadrul proiectului Muzeul Digital al Romanului Românesc 1901-1932, inițiat de revista *Transilvania*, organizat de Complexul Național Muzeal ASTRA și co-finanțat de Administrația Fondului Cultural Național.

În același periplu reportericesc, Cezar Petrescu îl surprinde pe tânărul Groza prin vivacitatea creatoare, declarând că are două cărți sub tipar și una în șantier. El lua ca exemple pe Tolstoi, Balzac, Daudet, Dostoievski, pe Cehov și pe Anatole France, care au scris mult, ceea ce înțelegea să facă și el. Prozatorul îi dezvăluie ritmul creației sale, căci, după încheierea unui roman, el ține să se odihnească și apoi să schimbe mediul de inspirație. Dă exemple romanul *Plecat fără adresă* (1931-1932), unde inginerul, care este protagonist, pare să cucerească tot ce-i oferea progresul, dar noul secol în care intrase nu avea adresă. El dorea să redea pustiul epocii prezente. Dimpotrivă, romanul *Apostol* (1933), dedicat primului său învățător, are ca personaj principal un dascăl de țară. Este „un roman optimist deși începe în cea mai sumbră și ostilă atmosferă” (p. 170). Romanul *Greta Garbo* (1932) se dorește un caz de depersonalizare în stil pirandellian. În convingerea lui Cezar Petrescu niciun roman nu l-a împlinit, din moment ce el a continuat să scrie următoarea carte. Oricare volum finalizat îl eliberează pe autorul ei. El întărește această convingere, iar profesiunea sa de credință continuă: „Drumul nostru e înainte, cărțile scrise sunt ca niște iubite moarte și pierdute...” Posteritatea îi va reproșa tocmai mulțimea romanelor scrise cu condei alert de ziarist, lipsit de suficient talent scriitoricesc.

În reportajul lui Horia Groza, profesorul Nichifor Crainic apare suprasolicitat cu conferințe în diferite orașe. Îl privește așezat între etajerele cu cărți de tradiție teologică și gândește că de aici „au plecat în zbor deschis toți îngerii literaturii noastre de după război”. Autorul dă recenta carte *Țara de peste veac*, urmând să poarte o discuție după lectură.

La Eugen Lovinescu în locuința din str. Câmpineanu, unde „au pătruns întâia dată, cu inima bătând, atâtea generații”, Horia Groza se reîntoarce cu aceeași familiaritate. Criticul laudă ieftinirea cărților prin colecții de 15 și de 25 de lei..., dar măsura este propice cărților de mici dimensiuni, întrucât celor voluminoase li se aplică patul lui Procust. România are preocupări culturale „mediocre sau inegal repartizate, chiar în timpurile de mare prosperitate” (p. 173). Intervievantul izbutește să creioneze un portret valoros al criticului: „Sub ochii mici și jucăuși ai domnului Lovinescu, față de amabilitatea domniei sale proverbiale (sic!), ascultându-i vorba domoală și curgătoare ca un fald, crești, te deschizi, îndrăznești...” Cuprins de o reală emoție, musafirul reține cu privirea pe biroul de lucru al criticului „cele mai noi cărți, cele din urmă reviste, de la cele mai bătrâne la cele mai tinere, semn al respectului pentru maestru. Pe perete, chipul său, lucrat de Marcel Iancu... Vorba domnului Lovinescu e domoală și parfumată de un veșnic zâmbet” (p. 172).

Când Horia Groza a conceput o „anchetă printre scriitorii noștri”, într-o selecție cu totul remarcabilă, problemele vizate erau legate de criza cărții și de cea a spiritului. Iată că acestea sunt teme și astăzi fierbinți în cultura română și cea mondială. Dintre scriitori, Liviu Rebreanu și Camil Petrescu au răspuns verbal, ceilalți în scris.

Aflăm astfel că Rebreanu semnalase într-un raport trimis Ministerului Artelor criza cărții, ce are 3 aspecte: de producție, editorial și privitor la cititori. Editurile promovează 3-4 scriitori, dar nu încurajează pe tineri. Rebreanu, cel aflat desigur printre scriitorii consacrați, ține să explice că “interesul este să se formeze generația următoare, să se păstreze nealterat entuziasmul creator al tinereții. Am propus acest remediu: pentru nuvelă, pentru poezie, pentru eseu, statul va ajuta editorul cu jumătate de sumă din cheltuieli, iar autorii cu nume format vor prefața cărțile celor tineri” (pp. 174-175). Rebreanu avea o redutabilă experiență publică, pentru că din decembrie 1929 a fost director al Teatrului Național din București timp de un an. În 1929, la însărcinarea primului ministru, a lucrat la proiectele de organizare a Direcției Educației Poporului, al cărei conducător a devenit la începutul anului 1930. Pe 19 noiembrie 1930, în urma unor cumplite dezamăgiri înregistrate în conducerea treburilor publice, Rebreanu a demisionat din conducerea Direcției Educației Poporului. El se manifesta înainte de toată ca romancier, drept care a cumpărat o casă și o vie la Valea Mare, lângă Pitești, unde au fost scrise majoritatea cărților sale. Va reveni la începutul anului 1941 în funcția de director al Teatrului Național. Cu referire la editorul Ciornei, care are o redutabilă experiență în domeniu, Rebreanu semnalează practica de a publica 100 de scriitori străini și doar un scriitor indigen, întrerupându-se astfel tradiția editurilor Minerva, Socec, Cartea Românească ce preferau scriitorii autohtoni. În domeniul spiritual, Rebreanu semnalează experimentele ortodoxiste, ale estetismului sau impresionismului, dar noua formă de viață promovată de comunism se pare inacceptabilă, pentru că aduce „exercitarea dictaturii asupra conștiinței”. Este o primejdie de care nu va scăpa România, iar Horia Groza, care activase în anii 1950-1954 ca inginer-șef și director la Stațiunea Experimentală Agricolă Lovrin, Laureat al Premiului de Stat, clasa a III-a în 1952, pentru rezultate excepționale în cercetare, va fi una dintre victimele dictaturii comuniste, murind torturat de comuniști.

Camil Petrescu apreciază că în fapt „criza cărții este endemică. Cele mai mari succese, care în străinătate ar schimba soarta scriitorului, la noi înseamnă o simplă furtună într-un castron cu apă” (p. 175). El tânjește după „adevărată viață literară” de care țara duce lipsă din cauza lipsei lecturii. „Să învețe românii noștri să citească” (p. 175). Ion Minulescu afirmă adevărul că o criză a cărți „nu datează de azi” ci ea există „de totdeauna” (p. 176). În școli, elevii nu sunt îndemnați să citească scriitori contemporani, ci numai clasici, drept care plictisiți de clasici, „elevii sfârșesc și ei prin a deveni dușmanii tuturor cărților, atât vechi cât și noi” (p. 177). Prețurile cărților literare depășesc posibilitățile intelectualilor. Soluția ar fi ca statul să admită cumpărarea hârtiei din străinătate, unde costă de 4 ori mai puțin ca în România. Librării și editorii nu plătesc dreptul de autor decât cu procese la tribunal, care să-i forțeze. Editorii, de obicei, vând cărțile cu preț aproape dublu decât suma pe care o dau autorului. Voiajorii comerciali, care duc

cărțile în provincie, câștigă mai mult ca autorii. Tinerii scriitori marchează o „continuă ascensiune a nivelului cultural din ultimii ani” (p. 178).

El nu recunoaște o criză spirituală a contemporanilor, pentru că de 60 de ani se merge pe aceeași linie. Cezar Petrescu atestă „o criză mondială a cărții”, ca o consecință a crizei economice mondiale, în timp ce în România niciodată nu a fost „o prea aprinsă patimă a cititului”. În Europa - Paris, Praga, Varșovia, Viena, Budapesta - în anul în curs desfășurarea de carte a scăzut cu 50%, iar cea școlară cu 75%. Pentru că criza cărții este un efect, trebuie să combați cauzele. Se ia ca reper cea „douceur de vivre” dinaintea Războiului cel Mare, „în care ne-am trăit adolescența”. Un paleativ este ieftinirea cărților, scoase pe hârtie acceptabilă, cum procedează editurile franceze. În România această stratagemă a folosit-o editorul S. Ciornei, care a creat colecția Rosidor, „cu preț accesibil tuturor pungilor. Douăzeci și cinci de lei volumul - cu cinci lei mai puțin decât un pachet de Regale” (pp. 179-180).

Despre criza spiritului contemporan, considerată mai acută decât cea economică, inversând termenii, ea, criza spirituală, ar fi produs-o pe cea economică, aceasta fiind un corolar al crizei morale, prin care pentru confortul îndestulărilor pământești, omul și-a neglijat sufletul de la Platon și Iisus, de la Pascal și de la Kant. Eugen Lovinescu socotește că în 1930 nu este criză, ci chiar decesul cărții. Criticul detectează o „aneantizare în domeniul spiritului”. El prevede „neantul editorial... în apoteoza amurgului culturii române” (pp. 181-182).

În concluzie, vedem în Horia Groza o personalitate complexă și strălucită, cu atât mai interesantă cu cât în el s-a oglindit epoca sa. El realizează „un caleidoscop problematic în care sunt explorate statutul, alianțele și orizontul metafizic al criticii literare, mecanismul creației, cu accent pe creația artistică” (p. 9), cum afirma Ion Dur. Demn de specificat este adevărul că Groza depășește critica estetică, pentru o critică metafizică. Deosebește literatura colectivului, înțeles ca grupare spirituală, de „literatura societății de toate zilele”, ce nu ajunge la metafizic. Oamenii se despart prin material, dar se leagă prin nevoia de spiritual. Cel ce afirmă că „Încoronarea imaginii ca final al activității creatoare este incongruentă” nu se oprea la critica estetică, ci folosea arta spre a ajunge în metafizic.

Imperioasă ne apare la început de secol al XXI-lea descoperirea adevăratului său chip și desprinderea lui Horia Groza dintre scriitorii uitați. Aceasta, pentru că el ilustrează tipul rar al intelectualului român care s-a manifestat cu vivacitate pe multiple planuri, reușind să strălucească pentru un moment în aproape fiecare dintre ele. Dar potrivnicia vieții politice i-a tăiat aripile de albatros, ucis de marea comunismului, care s-a manifestat dușmănos cu pleiada strălucită a intelectualității românești interbelice.

NOTE (oferite de fiul autorului, Horia I. Groza):

(1) Horia Groza s-a născut în comuna Păunești a județului Bacău, fiind cel mai mare din familia de patru copii a învățătorului Nicolae Groza, devenit ulterior directorul Școlii Domnești din Bacău, și a Eugeniei Groza, din neam de preot și învățător.

(2) Tatăl meu a fost arestat în urma unui incident la aria de treierat la Lovrin (a ars o căpiță de paie). A fost luat la anchetă ca director al Stațiunii, torturat și redat mort familiei în trei zile. În 1994, la 40 ani după deces, la Stațiunea Lovrin s-a pus o placă memorială și s-a desfășurat un moment festiv. La Academia de Științe Agricole și Silvici „Gh. Ionescu Șișești” (A.S.A.S.) din București s-a ținut o ședință comemorativă, fiind numit membru post mortem al Academiei, iar la Biblioteca Municipală din București s-a făcut o ședință comemorativă literară, prezidată de Constantin Crișan, care un an mai târziu a îngrijit, împreună cu mine Horia Groza, *Poezii, Cronici literare, Eseuri*, Ed. Litera, București, 1995.

(3) Scrie lucrarea *Colocvii*, lucrare total nouă. Eseurile publicate anterior nu au făcut parte din ea.

Pentru o viitoare fișă literară, câteva note informative publicate în *Repere pentru un portret biografic și intelectual* semnat de Constantin Crișan în Horia Groza, *Poezii, Cronici literare, Eseuri*, Ed. Litera, București, 1995 (p.XXII):

„Nicolae Groza (1887, Panciu – 1940, Bacău), președintele Asociației învățătorilor din județul Bacău, președintele Asociației învățătorilor din Moldova (12 ani). A înființat Editura Autorilor Asociați pentru Manuale Didactice în Bacău... Director al Școlii Domnești din Bacău (al patrulea director din istoria ei, de la înființarea în 1832), mai târziu Școala Nr.1 (de 7 ani) de Băieți (1923-1940)... Tatăl său, Matache Groza, podgorean, a învățat carte la Mănăstirea Neamț și avea act de donație a unui munte din Vrancea de la Ștefan cel Mare, document făcut în 1479 pentru fapte de arme.

Eugenia Chiru (1889, Păunești - 1970, București) se căsătorește cu Nicolae Groza în 1909.

Una din cărțile preferate ale bunicii mele era *Apostol*, romanul lui Cezar Petrescu, pentru că acolo se descria viața în sat a învățătorului și a preotului. Avea un album de poezii create și dedicate ei de soțul său și poezii de Eminescu, ea lăsând scris ca acestea să-i fie puse la cap în mormânt.

Învierea sau taina desenului din covor

Nod pe frânghie (Quadrat, Botoșani, 2023), este o carte cu *poeme târzii*, de maturitate, ce aparțin scriitorului Mircea Oprea. Volumul continuă o tradiție de versuri și aforisme filosofice, o cutumă spirituală românească pe care autorul a practicat-o și consolidat-o cu măiestrie de-a lungul mai multor decenii.

Pentru a desluși sensul acestor poeme am apelat la *the figure in the carpet* (desenul din covor), o frumoasă metaforă a scriitorului american Henry James. O figură de stil pe care ulterior Thornton Wilder o fructifică în *The Eighth Day* (*Ziua a opta*), o capodoperă a literaturii americane. Metafora desenului din covor mi-a fost sugerată indirect de Mircea Oprea, într-un moment neașteptat, printr-un pasaj din volumul său de aforisme, *Vârstele mirării* (Tipomoldova, Iași, 2017, p. 123). Fulgurant, am simțit-o ca fiind un concept cheie, în a cărui perspectivă poate fi descâlcit și înțeles volumul *Nod pe frânghie*:

În lungul unei zile doar îți trec pe față chipuri și măști care, la o distanță de câteva ceasuri, nici n-ai crede că-s parte din aceeași ființă, ființa ta. Și-apoi cine să aibă răbdarea de Ev Mediu să-ți cerceteze fiecare gest, fiecare gând, desfăcând din covorul gata țesut culorile, bătătura și urzeala ca, în final, să recompună desenul ascuns în fantasma lui – desenul zilei ce se pierde de tine.

În romanul lui Wilder menționat anterior, un diacon construiește o teorie despre viața oamenilor pe care o înfățișează asemenea unei tapiserii uriașe. El o compară cu o *scoarță* sau un covor, și ne îndeamnă să-l întoarcem și să privim cu atenție dosul acestuia unde vom găsi o masă de noduri, un hățș de fire încâlcite și atârinate. *Acestea sînt firele și nodurile vieții omenești.*

Modelul nu se vede, spune el. La fața covorului ochiul privitorului are acces limitat, cel mult *ca prin oglindă, în ghicitură*. Desenul clar și complex al covorului, cu imaginea sa limpede, în forme și culori nebănuite, e rezervat doar privirii secrete și înțelepte a lui Dumnezeu.

Dacă ar fi să definesc numitorul comun al versurilor înmănunchiate între copertile cărții, atunci l-aș numi *căutare de sine sub semnul ființei*. În sprijinul afirmației făcute mă voi referi, mai cu seamă, la trei poeme ce pot fi interpretate în același registru: *Nod pe frânghie* - cel care dă titlul cărții, *Întors pe dos* - poemul din finalul acesteia, și *Februarie cel trist* - un poem central, în care parcă toate versurile cărții converg. Cele trei poeme apar

interconectate prin *desenul* lor comun, un laitmotiv al *căutării și cunoașterii de sine*. Ele sunt, în același timp, un răspuns poetic la principiul imperativ al filosofiei grecești, *Omule, cunoaște-te pe tine însuși, ... și vei cunoaște universul și zeii!*

Poezia folosește cuvintele din disperare, ne spune Nichita Stănescu. Afirmția sa e o teoremă poetică, existențială, a cărei demonstrație Mircea Oprea ne-o oferă prin versurile sale situate undeva *pe culmile disperării*.

În *Nod pe frânghie*, poetul ne pune în față o ... frânghie, cu noduri legate misterios și fără de înțeles pe care se apucă să le dezlege:

Ți s-a-nântplat, / când aveai mai mare nevoie / de o frânghie / s-o afli uitată, / pe undeva, prin casă, / încălțită și plină de noduri? / ... Te-apuci cu răbdare, / ai toată noaptea la îndemână, / să tragi de capăt / și dezlegi un nod, / cu unghia, cu dinții, / ție îți trebuie frânghia întreagă. și nu vrei s-o tai, / vrei s-o deznozi cât e de lungă. / Te și întrebi, / descâlțită și-ntinsă, / dac-o să-ți ajungă.

Textura poemului e formată dintr-un ansamblu de semne și simboluri a căror înțelesuri se ascund într-un hățiș de noduri pe frânghie. Poetul încearcă să le desfacă, lepădându-se astfel de sine și construindu-se pe Sine:

Tragi de nod, scapi de-o boală, / mai înțelegi o iotă / cum ai întoarce foaia / din cine știe ce enciclopedie, / temeinic făcută ca nodul / din cartea despre noduri pe frânghie. / Citești și deznozi, / n-o să reușești să tragi / toate nodurile azi. / Mai citești și mâine, / încă vreo zece zile; / foaie cu foaie, până / frânghia ți se îmblânzește / în mână / și ghemul întreg se dezdoae. / Ai terminat de citit cartea / trecută nod cu nod / și ai acum frânghia dreaptă / s-o măsoari cu metrul.

Atunci când nodurile sunt desfăcute frânghia e îndreptată, devenind un substitut al imaginii din covorul întors pe față. Desenul ideal care se naște sau frânghia dreaptă din finalul poemului, nu sunt altceva decât adevăratul Mircea Oprea, întors Acasă:

aecriM aerpO – mi-i numele / întors pe dos, citit de la coadă. / Din numele știut pe dinafară, / nimic nu mai e de înțeles/ de parcă am plecat din țară./ Întors din vis prea furios / în bezna trează / m-am întors pe dos acasă.

În *Întors pe dos* poetul e posedat de reminiscențe ale unei lumi perfecte, ideale, pe care o cunoaște de la Platon, așa încât își îndreaptă atenția spre propria conștiință, spre Eul său ideal, profund. El pornește într-o călătorie frenetică în vederea găsirii adevăratului său chip – *imago Dei*, întorcându-și sinele său pământesc pe dos, crucificându-și simțurile și percepțiile amăgitoare, căutând astfel să le aducă pe toate pe față. Sonoritățile verbului său sunt atinse de fiorul mistic specific poeziei lui Vasile Voiculescu. Autorul devine un ucenic al acestuia:

Cu limba frântă-n gură / întorc cerul, palatinul negru, / ocolesc ochii
 să-ntorc creierul / vânturându-i tăciunii, / în lumină cade argintul din
 zgură / cum n-au pe nimb nici sfînții / când pe Dumnezeu îl fură. /
 Întorc urechile cu dinții / până-n rădăcina măselei de minte. / La
 oglindă îmi scot / limba de moarte / și-o-ntorc pe dos, / pe ultimul
 cuvânt, / și-mi întorc nările / stărnite de miros, / ... / Din toate cele
 întoarse, / și sufletul, în umbra amiezii, / din os în os / l-am întors pe
 dos / până-n țurturele spinării / bătut de gheață, / cu spaima jarului /
 înviat din cenușă. / Îmi întorc zilele din gândul uitat / cerul să-l răstorn
 peste pământ, / să-ntorc aștrii / și toate-n haos înapoi, / vis cu vis să-l
 visez din nou. / ... / din pâine mă-ntorc / pe dos – în cuțit / și revin în
 grâu, / cum ploaia iarăși este râu. / Din viață mă-ntorc în nașteri, /
 mă-ntorc din morți / și lumea după mine / din noroc se-n întoarce /
 aprinzând stafii de sărbătoare / să lumineze-n porți. / Trasă peste cap,
 pleoapa vie ochiul crapă / lăcrimând în lacrimă de fragi / și văzul meu,
 cristal hidos / răstoarnă iarăși tâmpla-n jos / și vorbe-mi curg, sare pe
 obraji. / S-a prăvălit și casa peste răpă, / cu hornul în pământ scurmând
 / după urmașii din nadir. / În noaptea asta era / să fi înnebunit frumos,
 / când lumea s-a-ntors pe dos.

Poetul se descoperă pe sine printr-o neîncetată căutare a sensului:

Doamne, întoarce-mă iarăși, / în ce am fost în viață / și-n ce viață n-oi
 mai fi, / întoarce-mă pe față. / Sub curcubeu, ecorșeu de serafim, / cu
 silă de fulger căzut peste gunoi / putrezesc în carnea violetă, Doamne,
 / dă-mi să fiu Mircea Oprea înapoi.

Versurile sale pătrund adâncimea judecății lui Noica din *Sentimentul românesc al ființei* (Humanitas, București, 1996, p. 122) potrivit căreia în *lumea ființei* atinse toate lucrurile sunt inversate, funcționând după un tipar răsturnat:

deși toate sînt cum sînt în lumea aceasta, în lumea ființei atinse ele
 par oarecum pe dos, așa cum spunea cineva că tot ce este stîng aici ar
 fi drept acolo, ca-n oglindă; tot ce e spart aici este acolo teafăr, sau tot
 ce e neașezat aici este acolo așezat.

În călătoria inițiatică a transformării sale interioare poetul pătrunde în
 lumea basmului și a teologiei. În *Februarie cel trist* autorul redesenează
 tabloul *Nașterii Domnului* pe o pânză poetică în care referințele teologice se
 împletesc cu cele din lumea basmului. Mircea Oprea reia acest episod
 magnific din istoria umanității și îl brodează, ca-ntr-un covor, în țesătura
 poetică a basmului *Tinerețe fără bătrânețe și viață fără de moarte*. Aspirația
 sa de a aduce într-o *stromată* poetică cele două tipuri de discurs împreună
 este remarcabilă.

Într-un studiu din 1965, *Estetica basmelor*, George Călinescu
 evidențiază dimensiunea poematică (*misteriosul poematic*) drept un

principiu esențial al tuturor basmelor. În istoria literaturii raționamentul său se adevărește prin numeroasele transpuneri în versuri ale acestora, inclusiv cel al lui Petre Ispirescu. Poemul lui Mircea Oprea reprezintă însă un moment inedit în literatura noastră. El pune față în față pentru întâia oară într-un cadru poetic două personaje cheie, Iisus și Făt Frumos, căutând să integreze două viziuni narrative cu percepții și înțelegeri diferite, dar complementare.

Interogațiile autorului trădează o ambiguitate teologică, dar crezul său, al unui *ateu creștin/ ortodox* după cum se descrie el însuși (*Vârstele mirării*, p. 221, *Reacții adverse*, Quadrata, Botoșani, 2019, p. 47), nu e unul de factură dogmatică, de aceea versurile sale nu pot fi evaluate după standarde teologice.

Încă din titlu suntem atenționați că poemul nu se situează în spațiul canonic, că *Februarie cel trist* e mai curând o apocrifă gnostică la nașterea Domnului. Alegerea lui Februarie pentru nașterea Sa e o metaforă ingenios valorizată de poet. Nașterea lui Iisus e transferată în zodia Făurarului, a fierarului cu puteri supranaturale din mintea și mâinile căruia ies basme și lucruri vrăjite. Construit la intersecția a două nivele de realitate, a două lumi care se întrepătrund, poemul reflectă înrăurirea reciprocă a acestora. Dumnezeu Iisus e *inomenit*, asumându-și tristețea personajului celui mai atipic basm din cultura populară românească: „E trist Iisus, / *tinerețe fără bătrânețe* / în luna februarie.” Iar Făt Frumos, în cheie teologică, prin prisma tipologiei biblice, devine virtual un premergător al lui Iisus.

Februarie cel trist e o chintesență a neliniștilor și a frământărilor poetului a căror rezolvare nu o mai înfăptuiește singur, ca-n poemele anterioare, ci împreună cu Iisus și Făt Frumos, parteneri pe care și-i ia în căutarea ființei. Faptul că poetul pornește în căutarea sinelui său cel adevărat însoțit de Iisus și Făt Frumos este un semn că își vine în fire și intră întru Sine. După cuvintele Fericitului Augustin, *nu M-ai căuta dacă nu M-ai fi găsit*.

În preajma celor doi eroi autorul se lasă modelat, ca-ntr-un *mysterium tremendum et fascinans*; o stare tulburătoare, cu efecte cathartice, indusă prin tensiunea propriilor aporii și interogații create din aspirația de a împăca logica basmului, a timpului *vrăjit* al copilăriei, cu adevărul teologiei. O stare cu efecte purificatoare asupra poetului, dar și asupra celor deschiși să recepteze tensiunea creatoare a acestuia:

Mă voi ruga pentru tine! / Se va ruga pentru mine, / cel nenăscut încă,
/ îmi vor ierta ei, mie, / nașterea în tinerețe fără bătrânețe, / cu moartea
cât mai aproape? / Să fi vrut eu, asta, / și mie mi s-ar fi promis /
tinerețe fără bătrânețe. / Cine ar refuza unui copil, / celui încă nevenit
în lume, / cine mi-ar refuza, mie, / viață fără de moarte? / Tu, copilul
care încă nu te-ai născut, / vei avea făgăduința noastră, / a celor vii, /
toate ți se vor da ție, / copil rămas pe pragul lumii, / pendul între
neființă și ființă, / dar tu ceri viață fără moarte. / Vino, copile, a ta este
/ viața până la moarte, / căci Împăratul cel darnic, / Tatăl tău, de toate

îți va da. / O, nesăbuiță de copil, / nesăbuiță de copil nenăscut, / dornic de viața ce nu se va mai sfârși, / prunc născut în basme / ca în scutece din frunză de varză.

Potrivit conceptului de *opera aperta* formulat de Umberto Eco, orice creație artistică majoră posedă semnificații profunde și variate a căror interpretare rămâne deschisă. Din această perspectivă consider că basmul *Tinerețe fără bătrânețe*, decodat prin același principiu tipologic al hermeneuticii, poate fi înțeles ca *tip* sau *prefigurare* a Învierii. Făt Frumos nu cunoaște promisiunea Învierii, însă moartea sa din finalul basmului conține în nuce taina acesteia.

Basmul aparține unor credințe și *straturi* folclorice predecresoare creștinismului. Prin alăturarea celor două personaje - Iisus și Făt Frumos - în *Februarie cel trist* Mircea Oprea sustrage basmul din condiția sa precreeștină, și-l altoiește cu dimensiunea creștină a Învierii.

Poemul este o tensiune semantică spre un cuvânt cheie care nu se distinge cu ușurință, ce apare o singură dată în poem, dar care se lasă descoperit în multe chipuri:

Și tatăl și mama / îi cer copilului răzvrătit / să treacă pasul în lume, /
căci ale lui vor fi și moartea, și viața, / el, stăpân al Împărăției de
nevăzut, / doar sub făgăduința Învierii/ se va îndupleca să vină între
noi.

Făgăduința Învierii Sale este de fapt făgăduința Învierii noastre. Suntem născuți sub taina unei promisiuni. Aceeași sub care se naște Hristos, și pe care El ne-o face și nouă: „Eu sunt Învierea și Viața. Cine crede în Mine, chiar dacă ar fi murit, va trăi. Și oricine trăiește și crede în Mine nu va muri niciodată” (Ioan, 11.25).

În pofida unei structuri rebele, a șovăielilor tinerești, a scepticismului vârstnic, pe care autorul le expune dezinvolt în textele sale, emoția Învierii nu-i este străină; ea îl atinge prin taina sunetului și a materiei transfigurate, prin orgă și icoană: „Din toată credința catolică eu cred în orgă, așa cum, din ortodoxie, eu cred icoanei. Dumnezeu să le țină și pe una și pe alta” (*Aporii defecte*, Quadrato, Botoșani, 2020, p. 197).

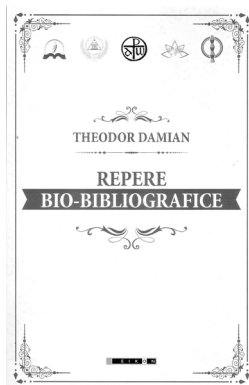
În chip de concluzie aș adăuga că doar basmele, poezia, muzica și teologia ne fac să redevenim copii; prin ele, cu cheia *tinereții fără bătrânețe și a vieții fără de moarte*, ni se deschid ușile Învierii.

Roade purtătoare de credință și dăruire

De Ziua Națională a României, 1 Decembrie 2023, am primit un dar minunat de la Pr. Prof. univ. Dr. Theodor Damian. Un volum document în format electronic, intitulat *Theodor Damian: Repere bio-bibliografice*. O surpriză atât de mare stârnește curiozitatea oricui. Deschid fișierul, salvez și încep a citi. Din primele pagini aflu că este publicat în 2022, la editura Eikon din București sub egida Academiei Elitelor, Modelelor și Valorilor de la Cluj-Napoca, în parteneriat cu Institutul Român de Teologie și Spiritualitate de la New York, Multicultural Business Institute, Institutul pentru Dezvoltare Umană și Comunitară și Platforma Națională „Valori Românești”, cu prilejul împlinirii a șapte decenii de viață.

Derulez cu nerăbdare paginile cărții și observ că este structurată pe mai multe capitole și subcapitole. Din datele biografice menționate minimal aflăm că părintele Theodor Damian s-a născut la 28 decembrie 1951, la Botoșani din părinții Dora și Gheorghe. Urmează o prezentare a parcursului educațional care îi asigură o evoluție strălucită spre împlinirea misiunii pe care o avea de îndeplinit: Seminarul Teologic, Mănăstirea Neamț; Institutul Teologic, București; Cursuri de doctorat în Teologie, Institutul Teologic, București; Studii ecumenice, Institutul Ecumenic, Bossey, Elveția; Studii doctorale, Universitatea din Lausanne, Elveția; Master în Teologie, Princeton Theological Seminary, Princeton, New Jersey (Teologie - Spiritualitate); Doctor în Teologie, Fordham University, New York (Teologie Sistematică - Dogmatică); Doctor în Teologie, Universitatea București, Facultatea de Teologie (Teologie Sistematică - Etică).

Cu o pregătire teoretică și practică exemplară, părintele profesor desăfoară o îndelungă activitate pastorală (peste cinci decenii), și are o rodnică preocupare în domeniul cultural și academic în țară și peste hotare: Preot la parohiile „Înălțarea Domului” din Ibănești și „Adormirea Maicii Domnului” din Hănești, județul Botoșani; Protoiereu al Protopopiatului Dorohoi și paroh al Catedralei Adormirea Maicii Domnului, „Grigore Ghica”, Dorohoi; Preot și fondator al parohiei ortodoxe române „Sfinții Trei Ierarhi” din Lausanne (Elveția); Preot slujitor la Catedrala Mitropolitană din Sibiu; Participant la programul „Mission to the USA”, Presbyterian Church USA vizitând peste 40 biserici presbiteriene din S.U.A.; Profesor adjunct la Audrey Cohen College în New York; Profesor titular la Audrey Cohen College / Metropolitan College of New York, Facultatea de Științe Sociale,

catedra de Filosofie și Etică, predând și sociologie; Preot și fondator al Bisericii ortodoxe române „Sfinții Apostoli Petru și Pavel” din Astoria, New York; Profesor de Istoria Bisericii, la Seminarul Teologic „Sf. Vladimir” din Crestwood, New York; Coordonator de programe de licență și de masterat la Audrey Cohen College, filiala din Staten Island; Audrey Cohen College; Profesor pentru seminarul „Experience, Learning and Identity” la College of New Rochelle, New York; Director al Centrului de învățământ la distanță New York al Universității Spiru Haret, București; Profesor titular de Filosofie și Literatură, Facultatea de Jurnalism, Universitatea Spiru Haret, București; Președinte al Filialei USA a Academiei Oamenilor de Știință din România; Profesor emerit for Human Services and Education, Metropolitan College of New York.

Scriam cândva: „...izvorul culturii nu seacă niciodată, iar promovarea și diseminarea informațiilor despre valorile autentice înseamnă un ideal de umanitate, de frumusețe, de dăruire pentru semenii”. Cercetarea atentă a cărții *Theodor Damian: Repere bio-bibliografice* dezvăluie traiectoria unei munci de-o viață ale cărei realizări sunt recunoscute și apreciate de instituții și organizații de mare prestigiu din România, SUA și alte țări. Autoritatea acestora certifică valoarea lucrării de față, un repertoriu amplu de remarcabile contribuții și împliniri obținute pe plan pastoral, spiritual și teologic, literar, filosofic...

În capitolul „Publicații” se regăsesc titlurile cu datele editoriale și responsabilitățile intelectuale ale materialelor introductive a 40 de volume de autor cu subiecte de teologie, etică, critică și comentariu literar, eseuri, filosofie, poezie, proză, dintre care amintim: *Lumina Cuvântului; Poezia Sf. Grigorie de Nazianz și fața lui umană reflectată în aceasta; Implicațiile spirituale ale teologiei icoanei; The Icons: Theological and Spiritual Dimensions According to St. Theodore of Studion; Introducere în istoria creștinismului - primul mileniu; Trăirea în cuvânt (interviuri); Ideea de Dumnezeu în poezia lui Eminescu; Filosofie și literatură: O hermeneutică a provocării metafizice; 101 poezii; Prayers in Hel; Exerciții de înviere; Vraja emigrației: însemnări New Yorkeze etc.*

Părintele Theodor Damian și-a asumat de-a lungul timpului responsabilități de coordonator și editor al unor cărți personale sau ale altor autori. Vrednic jurnalist, cu aceeași râvnă, a fondat și dirigit mai multe publicații periodice: *Lumină Lină. Gracious Light*, Revistă de cultură și spiritualitate românească. Review of Romanian Spirituality and Culture, publicație trimestrială, New York, SUA; *Romanian Medievalia*, Proceedings of Presentations at the Annual International Congress on Medieval Studies at the Western Michigan University at Kalamazoo, MI, New York; *Symposium, proceedings of the Annual Theological Ecumenical Symposium*, [în engleză] The Romanian Institute of Orthodox Spirituality and Culture, New York, SUA; *Buletinul Institutului Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă*, New York, publicație săptămânală; *Adusu-mi-am aminte*,

publicație de spiritualitate și cultură românească, Lausanne, Elveția. A publicat peste 1000 de studii, eseuri, recenzii și articole în periodice, volume colective și antologii în România și în străinătate.

Și-a dovedit realmente calitățile de bun manager și remarcabil organizator ca fondator și președinte al Institutului Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă și al Cenaclului literar „Mihai Eminescu” din New York. A organizat și prezidat timp de aproape 20 de ani, sesiuni academice la Congresul Internațional de Studii Medievale de la Western Michigan University, Kalamazoo, Michigan, în cadrul ISSEI - The International Society for the Study of European Ideas și a participat activ la peste 100 de congrese, conferințe și întâlniri internaționale pe diverse teme în România, SUA, Japonia, Grecia, Polonia, Portugalia, Turcia, Finlanda, Cipru, Malta. Preotul profesor Theodor Damian este membru al unor organizații profesionale și societăți românești și americane, iar scrierile sale au fost traduse în limbile: engleză, franceză, germană, spaniolă, italiană, turcă, albaneză, arabă, chineză.

Pr. Theodor Damian este un OM împlinit. Repertoriul bio-bibliografic publicat dovedește din plin că este un REPER al timpului pe care-l trăiește și se cuvine să fie receptat ca o oglindă a valorii intelectualului desăvârșit, făptuitorul unei opere merituose. Recunoașterile nu au întârziat, ci au fost pe măsura efortului, obținând premii, referințe literare și culturale, citări, recenzii, apartenența la diferite organizații profesionale, colegii de redacție, burse, distincții, medalii, diplome sau certificate. Amintim câteva distincții redutabile: titlul de cetățean de onoare al municipiului Botoșani, titlul de doctor honoris causa din partea Universității Bioterra din București, premiul Queens Ambassador Awards oferit de către Times Ledger Newspapers, ordinul „Donum Sacrum Unitatis” din partea Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Andrei al Alba-Iuliei, sau ordinul „Sfântul Cuvios Ioan Iacob de la Neamț, Noul Hozevit”, din partea Preafericitului Părinte Patriarh Daniel; premiul de excelență și medalia „100 pentru Centenar” din partea Guvernului României, Premii de Excelență acordate de Uniunea Scriitorilor din România și Republica Moldova, din partea Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România.

Lucrarea este cronică a unei personalități marcante a clerului ortodox român în patria mamă și la mari depărtări, cu devotament față de semenii români imigranți pe meleaguri americane. Un volum consistent despre preotul și remarcabilul profesor universitar și om de cultură, cu un sumar/cuprins extrem de bogat, abordând varii tematici. Bio-bibliografia părintelui Theodor Damian impresionează, nu atât prin numărul de cărți sau articole publicate, ci mai ales prin maniera de abordare a multor domenii ale cunoașterii.

De apreciat și faptul că, volumul păstrează cu strictețe regulile de întocmire a unei lucrări de referință (bibliografie – ramură a bibliologiei care se ocupă cu descrierea, aprecierea, sistematizarea și răspândirea

publicațiilor), menționând titlurile în format ISBD (Descriere Bibliografică Internațională Standardizată). Această manieră de catalogare și editare atrage atenția documentariștilor, dar stimulează și cititorii să perceapă și să înțeleagă corect gândirea preotului, literatului, filosofului, publicistului. Cred că, oricine se apropie de această carte și parcurge acest itinerariu poate găsi un răspuns la unele din întrebările pe care cu siguranță le poartă în suflet. Trecerea în revistă, menționarea titlurilor scrierilor și datelor editoriale creează imaginea plurivalentă a autorului, care prin întreaga sa activitate și operă și-a îndeplinit vocația și misiunea.

Volumul are un farmec aparte și prin vocea clar auzită, receptată și înțeleasă de cel care-l deschide și se apleacă cu bună intenție și dorința de a cunoaște un OM adevărat, un SLUJITOR hărăzit misiunii Domnului, un INTELCTUAL de talie româno-americană, fațete luminoase ale unui portret autentic. În aceste circumstanțe se poate spune fără tăgadă că, într-adevăr „Omul sfințește locul”. Părintele Theodor Damian este unul dintre acei oameni, în urma cărora se vede ceva, care au sădit în conștiința semenilor sămânța omului de calitate. Prin exemplul personal ne-a arătat drumul devenirii noastre pentru a trăi cum se cuvine într-o lume în care n-ai voie să nu faci ceva util.

Preotul profesor Theodor Damian a dovedit de-a lungul timpului, pe lângă o mare implicare și dăruire religioasă, o activitate spirituală și o rară vocație de profesor, darul scrisului grațios și coerent regăsit lesne în publicistica sa și în volumele care îl definesc și îi conturează vădit personalitatea complexă. Ochiul atent al cititorului distinge clar aria largă a preocupărilor și câteva dominante ce nu pot fi nicicum trecute cu vederea. Autorul îmbrățișează cu o adeziune simpatetică diverse domenii ale cunoașterii umane, pe care le scrutează cu ascuțimea minții din diverse unghiuri favorabile pentru o deplină luminare a sensurilor definitorii.

Filosoful francez, Gilles Deleuze spunea: „memoria este sinteza fundamentală a timpului.” Cartea *Theodor Damian: Repere bio-bibliografice* este realmente memoria vie a slujitorului Domnului, semenilor și culturii, exponent al generațiilor trăitoare la intersecția a două milenii și secole, viețuitor în două orânduri sociale - socialism și capitalism. O memorie bogată în informații și sentimente, o memorie zveltă a unei minți lucide și bine șlefuite prin educație, cultura asimilată și înaltul grad de civilitate în exprimarea pastorală, retorică și scriitoricească. Este cartea unei vieți, ale cărei pagini dau culoare, armonie și trăinicie crugului personal, profesional și civic. Capitole de neuitat alcătuiesc și dau sens unei opere care constituie „robia vieții sale” înscrisă între sacerdoți și laici.

Sursele bio-bibliografice variate și multiple menționate aduc claritate și eleganță unui demers existențial, consacră maturitatea și deschiderea gândirii autorului către un discurs liber de orice încrâncenare. Cu siguranță, mama preacucernicului părinte Theodor Damian, la nașterea fiului a procedat asemenea Anei. „L-a dus la sanctuar, tu fă-te pe tine însăși templu

împăralesc și locuință a lui Dumnezeu”. „Căci spune apostolul: ...trupul vostru este templu al Duhului Sfânt, Care este în voi” (I Corinteni 6, 19). Și, în acest templu, a obținut „rod bun și copt la bună vreme” pe care l-a dăruit semenilor.

Apariția acestei cărți, cu siguranță este o mare bucurie pentru domnia sa, dar și pentru cei care îl cunosc ca om, slujitor al Domnului, care îi cunosc preocupările, efortul, seriozitatea și dedicarea unui studiu atent și meticulos, făcând cunoscute semenilor rezultatele muncii sale. Să ne bucurăm de existența unor astfel de fii ai României care ne fac cinste, ne onorează pe noi, românii și neamul în țară și peste hotare. Mai ales în condițiile precare ale lumii de azi din ce în ce mai secularizată, este nevoie de asemenea personalități asemenea părintelui profesor Theodor Damian.

Repertoriul bio-bibliografic este și un îndrumar (lucrare de referință), întocmit cu profesionalism și atenție sporită până la cele mai mici detalii și reguli de constituire a unei lucrări. Astfel poate fi considerată imaginea fidelă a ființei sale care ne mărturisește sincer că „personajul principal” al lucrării este OMUL care s-a dedicat slujirii lui Dumnezeu, țării și neamului românesc atât în granițele statului român, dar și în SUA și în lume. Întreaga sa activitate confirmă afirmațiile Maicii Benedicta (Zoe Dumitrescu-Bușulenga): „Preoția nu este profesie, preoția este chemare, preoția este misiune”. Părintele Prof. univ. Dr. Theodor Damian este un model demn de urmat. Doamne ajută!

FLORENTIN POPESCU

Călător pe „Planeta Bolintineanu”

Deopotrivă diplomat, monograf și publicist, dl George Apostoiu (născut la 3 noiembrie 1939, Malu Spart, Giurgiu), la respectabila vârstă la care a ajuns are în spate o bibliografie destul de bogată și de interesantă, datorată în bună parte experienței diplomatice (din 1963 și până în 2008 a lucrat în Ministerul Afacerilor Externe cu misiuni diplomatice în Bruxelles, Luxemburg, Paris, Roma, Moscova și Havana) și pe de alta pasiunii pentru literatură (din 1971 a început să publice articole și studii privind realitatea culturală românească, iar din 2009 și până în 2018 a ținut o rubrică săptămânală intitulată „Cronica diplomatică” în revista *Cultura*, în paralel publicând materiale și în alte reviste: *Contemporanul*, *Bucureștiul literar și artistic*, *Sud*, *Pro Saeculum*, ș.a.).

Dintre volumele sale amintim: *Buongiorno Italia* (2002), *Un Talleyrand pentru România. Trecut imperfect, prezent obsedant* (2006), *Charles de Gaulle. Monarhul celei de a V-a Republici* (2020), *Diplomați români. Puterea reală, puterea aparentă* (2021).

Pe un alt palier se situează cărțile consacrate fenomenului cultural românesc: *Mihai Eminescu, Rayonnement d'un génie* (1989), *Eminescu. Pour le monde latin* (2002), *Viețile scrisului. Prestigiul actualității* (eseuri, 2021).

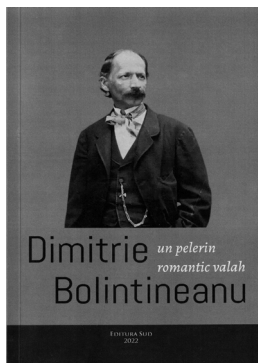
Și fiind dl George Apostoiu un autor pe deplin inițiat atât în diplomație cât și în literatură, ni se pare a fi fost poate cel mai indicat să ne dea și o carte consacrată lui Dimitrie Bolintineanu călătorul, despre care (ca și despre alți clasici) nu prea s-a mai vorbit în anii postdecembriști, atenția istoricilor literari și a cercetătorilor fiind deturnată de împrejurări și evenimente în alte direcții.

Cu acest nou volum (*Dimitrie Bolintineanu un pelerin romantic valah*, Editura Sud, Bolintin Vale, 2022) dl George Apostoiu a dorit să demonstreze cititorilor lui că împlinirea, în 2022, a 150 de ani de la trecerea în eternitate a marelui scriitor nu numai că nu l-a lăsat indiferent, ci, mai mult i-a prilejuit, încă o dată, aplecarea cu acribie și înțelegere, dar și critic, asupra vieții și operei acestui cel dintâi mare poet (în înțelesul propriu și profund al cuvântului), pe care Eminescu în elogia în „Epigonii” și căruia, mai târziu, G. Călinescu îi consacră un mare număr de pagini în magistrala lui *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*.

Dl George Apostoiu nu s-a avântat în scrierea unei simple monografii a poetului, în care să abordeze în întregime biografia și opera scriitorului (au făcut-o alții înainte), ci s-a oprit, ca într-un stop-cadru, ca să folosim un termen din cinematografie, numai asupra ipostazei de călător a lui Bolintineanu. Domnia sa ne propune atenției o minuțioasă analiză a scrierilor pe această temă și, firește, a situării lor în contextul creației bolintinene, demonstrând, în același timp, ecourile și filiațiile acestor scrieri, felul în care ele se leagă de poezia și publicistica scriitorului ivit pe lume în Bolintinul giurgiuvean.

După o sumară creionare a cadrului social-politic în care i-a fost dat să trăiască lui Bolintineanu, dl George Apostoiu pune un accent apăsător pe celălalt cadru, mai larg, european în care se înscrie biografia celui supus acum analizei.

„Atmosfera culturală în care s-a format Bolintineanu”, ține să ne reamintească monograful de acum, „este influențată de ideile politice și literare ale Europei. Predilecția meditativă (Văcăreștii), interesul pentru călătoriile inițiatice în lumea occidentală (Codru Drăgușanu, Dinicu Golescu) încă mai dăinuiau. Bolintineanu este un curios insolit, iar briza Orientului îl însoțește în lungile lui călătorii, bun prilej de cunoaștere. Orizonturile se deschid mai larg; era nevoie, influențele modelatoare occidentale, cea franceză (prin Bolintineanu, Alexandrescu, Alecsandri) și

cea germană (prin Maiorescu, Kogălniceanu, Eminescu) își vor face în curând efectul”.

Odată fixate coordonatele temporale, dl George Apostoiu purcede la o necesară, binevenită trecere în revistă a felului în care a fost privită opera poetului de-a lungul vremii (capitolul intitulat „Critica: Generații și viziuni diferite”), după care ajunge la o concluzie categorică: „Modernitatea lui Bolintineanu constă în inovații prozodice, desprinderea de fondul devenit îngust al canoanelor poetice devine ferment al preocupărilor pentru înnoirea limbii scriitoricești. Ce rămâne din cele vreo 50 de volume publicate de scriitor? Răspunsul trebuie plasat în contextul literaturii romantice în general. Cu aceste precizări îl putem înțelege pe Bolintineanu altfel decât Iorga, altfel decât Zarifopol”.

Alte capitole („Manoil, sugestii pentru biografie?”, „Romantismul de la meditație la satiră”, „Moștenirea pelerinului valah”) stabilesc, cu decență și solid argumentat, parametrii operei lui Bolintineanu, autor care, ne avertizează monograful, trebuie citit și înțeles în spiritul epocii în care a trăit și s-a format, fără interpretări ce îi denaturează creația, modernizând-o cu orice chip – cum a procedat un cercetător (Mihai Dinu, în vol. *Un alt Bolintineanu – gânduri despre natura poeziei*, 2011), demers față de care dl George Apostoiu are unele rezerve și nu și le ascunde.

În condițiile de azi, când chiar și un scriitor ca Bolintineanu pare a fi exclus din manualele școlare, cartea dlui George Apostoiu era mai mult decât necesară, iar apariția ei ne demonstrează, între multe altele, că trebuie să rămânem în permanentă conexiune la valorile clasice.

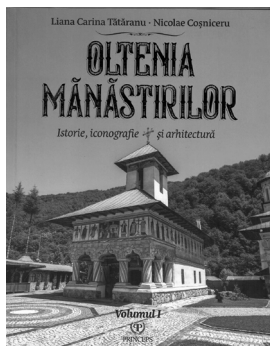
TUDOR NEDELCEA

Oltenia mănăstirilor

„Dacă am înțelege cât mai mulți, cât mai devreme, cât de mult ne iubeste Dumnezeu, că Domnul e iubire și iertare, că fără Dumnezeu nimic nu putem, nimic nu facem, nimic nu suntem... și la final, nu contează decât unde pune Domnul sufletul nostru după ce murim, cu toții am fi mai buni, mai milostivi, mai iubitori pentru aproapele ei, și, în cele din urmă, tuturor ne-ar fi mai bine!”

Am reprodus aceste cuvinte scrise și așezate ca motto la o carte monumentală: *Oltenia mănăstirilor. Istorie, iconografie și arhitectură*, vol. 1-2, de Liana Carina Tătăranu și Nicolae Coșniceru, apărută în 2022 în editura bucureșteană Princeps Publishing (director Mirela Matyas), peste 500 pagini, cu numeroase ilustrații.

Autorul acestui motto este mai puțin cunoscut lumii intelectuale contemporane, el fiind un om de afaceri modest, care-și conduce firma eficient și discret. Se numește Ștefan Cherciu, fondator și conducător al firmei craiovene QFORT, deschisă „către valori proiectate să reziste”, conform reclamei. Numai după aceste câteva cuvinte realizezi că este un om cu credința (nu cu frica) în Dumnezeu, ideile din acest text ne reamintesc de doi mari cărturari români: *Neagoe Basarab* cu ale sale Învățăături către fiul său Theodosie („dacă vom iubi pe Domnul din tot sufletul, harul lui Hristos va pogori asupra noastră de la atotputernicia lui dreaptă, și postul, și rugăciunea, și curăția, și înfrânarea, și smerenia, și milostenia, și răbdarea, și ascultarea, pentru că toate bunătățile în mâinile lui sunt”) și „românul absolut”, cum l-a numit Petre Țuțea pe Eminescu („Nu se mișcă un fir de păr din capul nostru fără știrea Domnului”; „Prin rugăciune și umilință se întărește mușchiul inimei noastre de putem suporta durerea”).

Am stăruit asupra acestei personalități pentru că el nu este doar un sponsor (= protector, garant), ci un autentic filantrop (= om darnic, mărinimos); or, unde mai găsești în zilele noastre astfel de oameni?! A finanța un asemenea proiect editorial (care va continua cu alte volume) înseamnă un act cultural și editorial de excepție, unul mărinimos și darnic pus la dispoziția enoriașilor, a credincioșilor creștini, tot mai loviți de valurile turbate ale unui curent satanist. Dă, Doamne, mai mulți Ștefan Cherciu în țara asta! (vorba genialului Ion Creangă: „În țara asta n-ar fi rău să fie bine!”).

Revnind la această carte monumentală, *Oltenia mănăstirilor. Istorie, iconografie și arhitectură* de Liana Carina Tătăranu și Nicolae Coșniceru, trebuie să subliniem faptul că ea se înscrie în rândul altor lucrări similare apărute în ultima vreme: *Oltenia de lângă cer* (2006), *Les cieux de l'Olt* de Valeriu Anania (1998), *Lăinici. Capodoperă a artei românești și europene* de Mihail Diaconescu (2010), *Domnitorii și ierarhii Țării Românești. Căminurile și mormintele lor* (2009) etc. Chiar eu am consacrat pagini acestor lăcașuri sfinte (vezi Tudor Nedelcea, *Biserica și societatea*, 2019, *Printre cărți și oameni*, vol. 1-9, 2014-2023). O nouă lucrare consacrată acestor stâlpi ai credinței strămoșești și totodată, neamului nostru este oricând binevenită, mai ales atunci când este scrisă din altă perspectivă, aduce multe elemente noi, în parte inedite, și ne înprospătează memoria și sufletul cu aceste frumuseți ale lumii spirituale, demonstrând, totodată, evlavia sinceră a locuitorilor pașnici și statornici ai spațiului carpato-ponto-danubian.

Primele două volume din acest excelent și benefic proiect inițiat și realizat cu sprijinul firmei QFORT sunt consacrate mănăstirilor din

Arhiepiscopia Craiovei (mănăstirile Coșuna-Bucovățul Vechi, Jitianu, Sadova, Lainici, Polovragi, Tismana), din Episcopia Severinului și Strehaiei (mănăstirile Gura Motrului, Strehaia, Topolnița, Vodița), din Episcopia Slatinei și Romanaților (mănăstirile Brâncoveni, Căluu, Clocociov), din Arhiepiscopia Râmnicului (județul cu cele mai multe schituri și mănăstiri din țară, autorii oprindu-se asupra mănăstirilor Arnota, Bistrița, Cozia, Dintr-un Lemn, Frâșinei, Govora, Hurezi, Surpatele).

„Mănăstirile ortodoxe din zona Olteniei – subliniază Calinic Petcu și Ioana Crăciun în Introducere – au fost și un factor de unitate națională. Monahii au avut un rol deosebit de important în desfășurările istorice din spațiul românesc de-a lungul timpului. Aportul lor nu a fost unul în plan militar, de participare directă în conflictele vremii, ci de natură spirituală”. Adică de încurajare, sprijinire și stimulare spirituală în cazul luptelor pentru apărarea moșiei strămoșești, vremelnice sau de durată în alte provincii. „Însă viața monahală nu a însemnat dintotdeauna o agregare de persoane care împărtășesc aceleași credințe și valori sub forma unei orânduiei prestabilite, conforme unei anumite confesiuni”. Autorii consideră că cele mai vechi „așezăminte izolate” de la noi datează din secolul XI, prin asceți, pustnici. Întemeietorul monahismului românesc, Nicodim (1320-1406), a găsit în acest spațiu geografic pământul fertil pentru a semăna sămânța ortodoxiei spre a opune expansiunii catolice din vecinătate (vezi cazul piesei *Vlaicu Vodă* de Al. Davila). Domnii țării, în special Matei Basarab și C. Brâncoveanu, au purces la ctitoria de lăcașuri sfinte, la repararea și împodobirea altora cu fresce monumetale, dar și alți boieri de neam, cum au fost Frații Buzești. Monahismul românesc a avut de suferit în 1863 prin secularizarea averilor mănăstirești (nu numai acelor închinat mănăstirilor grecești) și, mai ales, în 1945, prin venirea la putere în România a unui regim ateist-comunist, cu ajutorul tancurilor sovietice și a cozilor de topor din Țară, apoi prin decretul din 1959 de desființarea multor schituri și mănăstiri. Rolul monahilor în istoria neamului este bine cunoscut: de adăpostire a unor oameni săraci sau pelerini, de îngrijire a celor bolnavi în bolnițe, în aceste mănăstiri luând naștere *medicina călugărească*, dar mai cu seamă de ctitorire a învățământului și culturii românești, chiar în tinda bisericii sau a mănăstirii. Într-o biserică din Bârca-Dolj, în pronaos stă și acum scris: *Sală de lectură*. Manuscrisele s-au copiat, apoi tipăriturile au ieșit tot din ograda Bisericii, formând biblioteci românești remarcabile, inestimabile: „Mănăstirile și schiturile oltenești rămân un tezaur al poporului român, o parte valoroasă a spiritualității, istoriei și culturii noastre”, conchid cei doi autori ai Introducerii, Calinic Petcu și Ioana Crăciun.

Autorii cărții, *Oltenia mănăstirilor. Istorie, iconografie și arhitectură*, Liana Corina Tătăranu și Nicolae Coșniceru, prezintă fiecare capitol (mănăstire) într-un stil monografic, oferind un scurt istoric, toponimia, valoarea cultural-istorică a mănăstirii, arhitectura ansamblului monahal (a bisericii, bolniței), pictura, ctitori și ierarhii, schiturile din

preajmă, o bibliografie bogată. Dar ceea ce impresionează profund este calitatea fotografiilor care întregesc și lămuresc textul, puse la dispoziția autorilor de Episcopia Severinului și Strehaiei, de mănăstirile Tismana, Lainici, Strehaia, de Calinic Petcu, Liana Carina Tătăranu, protosinghelul Antim Motorga și mai ales de fotografii Petru Daniel Cucoș. Lucrarea prezintă, ca o noutate, un dicționar de termeni de specialitate necesar pentru înțelegerea deplină a textului cărții, apoi voievozii și domnii Țării Românești, ai Principatelor Unite, regii României, noțiuni de arhitectură (cu ilustrații explicative), precum și treptele clericale / monahale în Biserica Ortodoxă Română, unitățile componente ale Patriarhiei Române.

(De remarcat faptul că, în opinia mea, este pentru prima dată când se scrie despre *Cuviosul Gherontie, cel Nebun pentru Hristos*, născut în localitatea brașoveană Viscri, cu doar patru clase primare, dar care *avea puterea să vadă în inimile oamenilor*. A fost înmormântat la Tismana. Poetul genial C. Preda are un obiect al acestui sfânt).

Dar, cine sunt autorii acestei monumentale (în sensul profund al cuvântului) cărți? Liana Carina Tătăranu (n. 1972) este licențiată în informatică la Universitatea din Craiova, reprofilată în jurnalism, relații publice și comunicare, urmând masteratul cu tema *Cercetarea, conservarea și valorificarea patrimoniului cultural* la Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia. După 12 ani de jurnalism, Liana Carina Tătăranu se reorientează asupra promovării și salvării sustenabile a patrimoniului cultural imobil din România, inventariind și popularizând monumentele istorice și arhitecturale din sudul țării. Ca președinte al Asociației „Inima Olteniei” s-a ocupat de salvarea unor cule, conace boierești sau biserici aflate în stare de degradare, prin atragerea de fonduri europene pentru a conserva și restaura aceste vestigii naționale, coordonând și proiectul „Ambulanța pentru Monumente – Oltenia Vest”.

Nicolae Coșniceru (n. 1959) este fotograf profesionist din 1990, inaugurând unul din primele studiouri fotografice din România. A avut numeroase expoziții și workshopuri internaționale (Marea Britanie, Austria, Olanda, Serbia, Turcia etc.), susține cursuri, lecturi și ateliere fotografice în cadrul multor festivaluri naționale sau europene. A organizat și două expoziții personale, a realizat albumul *Inner light* dedicat portretelor marilor personalități românești, colaborând cu artiști români și străini. A fost răsplătit cu nominalizări și premii la competiții de rang înalt.

Dorința editorilor este clar exprimată și, desigur, împlinită: „această carte să poată ajunge în aceste sfinte locuri pentru a se convinge ei înșiși de minunăția trăirilor pe care ni le insuflă, precum și pentru a descoperi adevărata lor însemnătate”, să fie „un adevărat ghid de călătorie care poate fi consultat în fața feluritelor elemente remarcabile ale mănăstirilor”, să poată înlesni cunoașterea la fața locului lăcașuri sfinte.

Având în vedere că monahii, monahiile și mănăstirile din Oltenia au avut de-a lungul vremii „un aport substanțial în promovarea culturii și artei

românești, în opera de asistență socială a Bisericii Ortodoxe Române, în lupta de emancipare națională și socială românească, dar și în susținerea materială a locurilor Sfinte prin închinarea unor lăcașuri”, I.P.S. Irineu, Arhiepiscopul Craiovei și Mitropolitul Olteniei a binecuvântat publicarea acestei cărți, *Oltenia mănăstirilor. Istorie, iconografie și arhitectură*, caracterizând-o ca o „bogată sursă de informații” invitând cititorii și nu numai „de a trece pragul acestor așezăminte monahale care au păstrat cu deosebită strădanie valorile spirituale, istorice și culturale ale poporului român”.

În aceste vremuri tulburi (sau tulburate) pe care le trăim, apariția unei asemenea cărți este mai mult decât binevenită, iar reîmprospătarea credinței strămoșești o necesitate stringentă.

ALEXANDRU LAZĂR

Pr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului” în timpul Primului Război Mondial

În introducerea tratatului său de *Istorie a creștinismului*, Justo L. Gonzalez invocă imaginea metaforică a unei piramide umane imense în care fiecare generație umană stă pe umerii predecesorilor săi (Justo L. Gonzales, *The Story of Christianity*, Vol. I, Harper, San Francisco, 1984, p. 13.). Pornind de la această imagine deducem că fiecare om este dator să cunoască originea sa, de unde vine și înspre ce se îndreaptă. Doar cunoscând și asumând trecutul putem înțelege prezentul și legătura cauzală cu ceea ce îl precede.

Primul Război Mondial (1914-1918) va rămâne adânc imprimat în mintea oricărui om care dorește să cunoască de unde vine și înspre ce se îndreaptă. În acest sens, Pr. Dr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu a marcat aniversarea centenarului primei conflagrații mondiale prin publicarea unei lucrări, în două volume, dedicate unor aspecte de istorie locală, centrate în jurul unui areal geografic-cultural bine delimitat, și anume Țara Năsăudului.

Cartea de față (Pr. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Țara Năsăudului” în timpul Primului Război Mondial, Argonaut, Cluj-Napoca, 2018, Vol. I-II, 298 pp.) se deschide cu un capitol dedicat jurnalului Colonelului Anchidim Șoldea. Chiar dacă jurnalele și memoriile din acea perioadă sunt destul de puține, acest lucru datorându-se deopotrivă lipsei unor oameni talentați în cele ale scrisului, și lipsei unei motivații în acest sens, cu toate acestea, se păstrează și în zona Năsăudului anumite scrieri de acest fel, cum sunt memoriile lui Pavel Tofan sau jurnalul colonelului Anchidim Șoldea, originar din Localitatea Mititei (azi județul Bistrița-Năsăud). În jurnal sunt amintite perioadele din lagărul de la Tarnow sau

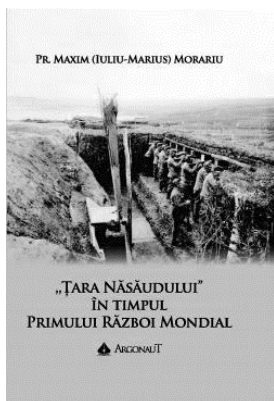
momentul când a căzut prizonier în Tarna, sunt descrise stările multiple prin care a trecut, de la sănătatea precară datorată suferinței frigului la depresie, de la penuria financiară la bogăția rugăciunii.

Capitolul al doilea aduce spre reflecție două perspective inedite asupra Primului Război Mondial: Jurnalul lui Gustav Zikeli și însemnările lui Vasile Măgherușan. Debutul războiului îl va găsi pe Gustav Zikeli în postura de gazetar. Descrie debutul războiului prezentând contextul internațional înainte de a vorbi despre propria lui recrutare. Sunt descrise modurile în care recrutările aveau loc, dar și felul în care s-a sustras de la serviciul militar fiind declarat bolnav. Sunt prezentate, de asemenea, aspecte generale ale conflagrației, cu chestiuni privitoare la populația săsească din Bistrița. Spre deosebire de aceste însemnări scrise cu măiestrie de gazetar, cu oarecare valențe literare, la polul opus se află cele ale lui Vasile Măgherușan, care sunt mult mai lacunare, constituindu-se adesea într-o aridă înșiruire de nume de localități. Vasile Măgherușan participă la activitatea de pe front, fiind luat prizonier. Din nefericire, pregătirea culturală precară nu-i permite să descrie pe larg nici locurile, nici experiențele prin care trece, așa cum au făcut-o alți contemporani ai lui, căzuți prizonieri.

Următoarele două capitole, Capitolul al III-lea și Capitolul al IV-lea, sunt dedicate folclorului local și cântărilor funebre. Tematica acestor creații cu valoare folclorică este una vastă, iar mijloacele de care autorii se folosesc în realizarea lor nu sunt nici cele foarte sărace, lucru îmbucurător dacă ne raportăm la faptul că, majoritatea autorilor lor nu erau intelectuali de formație. Cele mai multe texte au drept autori soldații. Aflați pe front aceștia se gândesc cu nostalgie la obiceiurile din satul lor, la cei rămași acasă, la persoana iubită și la iminența morții lor: *Bine mai era odată/ Când era hora jucată/ De fete și de ficiori/ În zile de sărbători/În cântări de veselie/ În lacrimi de bucurie.*

Finalul primului volum cuprinde înserate urmările (orfani și văduve de război) și influența (asupra natalității) Primului Război Mondial în Localitatea Salva, locul de origine al autorului. Aceste lucruri sunt reliefate într-un mod interesant de registrele parohiale care inventariază natalitatea localității între anii 1914-1916. Astfel, de exemplu, anul 1914, ce va cunoaște, doar înspre final și doar pentru o scurtă perioadă conflagrația și efectele ei, se vor înregistra 80 de nașteri aici, în anul următor, 58, iar în 1916 doar 18.

Volumul al II-lea, structurat pe mai multe capitole, unele publicate sub formă de studii și articole, ne oferă o serie de detalii privind atât implicarea locuitorilor Țării Năsăudului în Primul Război Mondial, cât și

rolul jucat de aceștia în realizarea Marii Uniri. Un loc deosebit îl are prezentarea contribuției Asociațiunii Astra la realizarea acestui deziderat, astfel, Capitolele IV și V sunt dedicate Astrei și preoților aștriști năsăudeni în Marea Unire. Capitolele II și III sunt dedicate tot preoților, capitolul II vorbind despre protopopul Grigorie Pletosu și contribuția sa la evenimentul Marii Uniri, iar capitolul III vorbind despre personalitățile eclesiastice din județul Bistrița-Năsăud (Dionisie Vaida, Alexandru Halița) și contribuția lor la realizarea evenimentului important de la 1918. Capitolele I și VI sunt continuări ale capitolelor III și IV din primul volum, reliefând aspecte memorialistice în folclorul năsăudean și aspecte privitoare la nașterile din localitatea Salva, județul Bistrița-Năsăud, până în anul 1918.

Nu ne rămâne decât să apreciem eforturile părintelui Maxim Morariu și să-i mulțumim pentru acest produs editorial de excepție care este o veritabilă contribuție la istoriografia Primului Război Mondial și Marii Uniri.

IULIAN BITOLEANU

Cu sau fără Dumnezeu?

Profeția lui André Malraux despre secolul al XXI-lea este mai degrabă pesimistă, mai ales că ființăm într-o lume secularizată, tot mai distanțată de Arhitectul universului, egocentrică, axată doar pe puterea umană, aptă a cuceri galaxia, cu un cod moral nebiblic. Așadar, nu un mileniu teist, în care să primeze binele, adevărul și frumosul. Un scriitor de geniu - omis, spre regretul colectiv, de la premiul Nobel, totodată, un savant mondial, poartă un dialog constructiv cu cardinalul Carlo Maria Martini pe o temă esențială - Dumnezeu și credința oamenilor -, fetișizată, în ultima vreme, direcționată către filosofic, agnosticism, ca și cum ar fi rușinos a-l proclama pe Domnul sfătuitorul tău, doctorul sufletelor istovite. În volumul *În ce cred cei care nu cred* de Carlo Maria Martini și Umberto Eco (Editura Polirom, Iași, 2011), doi faimoși intelectuali italieni comunică prin opt epistole, la care se adaugă unele comentarii nepersonale, dar avizate, relevând puncte de vedere similare adesea, precum și diferențiatore.

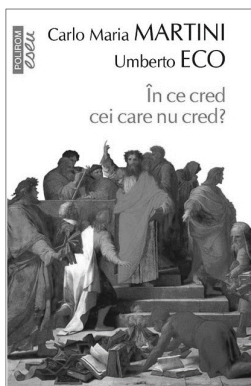
În prima intervenție, Umberto Eco mixează Apocalipsa lui Ioan cu textele apocrife și reiterează mesajul că ceasul escatologic nu-i departe, argumentând cu omnipotența Fiarei, sărăcia, războaiele, molimele, dramaticele experiențe în oceane, depozitele nucleare, expansiunea iresponsabilă, înimaginabilă a maleficului, risipirea zestre native, asumarea unor acte antibiblice / cumplete ca sinuciderea, drogurile...Dincolo de dubitația înlănțuirii Satanei, a călăuzirii după preceptele Parusiei, se recomandă speranța, încrederea într-un *măine meliorist*, dar și prudență în suprasolicitarea

canalelor de televiziune, cu ținte care nu coincid cu mentalul echian. Replica teologului/prelatului – consensuală – sugerează rolul nu tocmai fast, etic al mediei plurale, care își camuflează erorile și plusează expresiv prin descrierea Apocalipsei drept un „recipient cu imagini înfricoșătoare” (p. 21). Eco induce un element nou în discuție – omuciderea, păcatul lui Cain – asociindu-l femeii moderne care a refuzat a mai fi o mamă perpetuă, purtătoarea de sarcină cu demnitate. „Steagul vieții (trebuie) să fluture!”- proclamă marele romancier, el însuși cu o infantilitate nu tocmai sublimă – căci „mișcă toate sufletele” (p. 29). Aroganța omului de „animal rațional” îi ilimitează potențele, aureolându-l cu statutul de unic proprietar al Terrei, care uită a mulțumi cuiva pentru darurile oferite. Aprobând și chiar augmentând ideea preopinentului, Carlo Maria Martini nuanțează că nașterea unui copil înseamnă un lucru minunat, un miracol al naturii pe care trebuie să-l acceptăm (p. 38), de aici și actualizarea îndemnului evangheliștilor de a nu ne teme de cei careucid trupul, nu și sufletul... (p. 40), deoarece – afirma Hristos – „Eu sunt Calea, Adevărul și Viața!” (Ioan, 14, 6). Dezbaterea se animă prin plonjonul în realitatea imediată care – punctează Eco – aprobă celibatul, smochingul, alcoolul, libertatea de acțiune, exprimare și gândire, inclusiv, blasfemia. Din acest regal ideatic nu lipsesc referințele livești la Toma D’Aquino, Tertulian, Sf. Augustin, precum și evocarea Papei Ioan Paul al II-lea. Pline de substanță și minicapitolele „Bărbații și femeile în viziunea Bisericii” (pp. 46-58), „Biserica nu împlinește așteptări, ea celebrează mistere” (pp. 59-70), „Despre lipsa credinței ca nedreptate” (pp. 123-126).

Există vreo șansă ca laicul să afle lumina binelui? (pp. 71-80). Da, cu condiția să afle de (reperul) Hristos, fie, minimal, ca subiect de povestiri (p. 92 ș.u.), să fie mai bun, cel puțin, să aplice iubirea universală, să ofere ajutor celor în momente de cumpănă, să ierte pe aproapele său (p. 92).

Reluând interogația-titlu, neadeptii unei religii cu epicentru divin ar trebui – conchid învățații italieni – să fie purtători de gânduri pozitive, de iubire (creștină/universală) sau de sentimente favorabile, corecți, drepti, să desfidă minciuna, prejudiciul, să nu se abată de la convingerile morale. „Firește, aș vrea mult ca toți bărbații și femeile din lume, chiar și *aceia care nu cred în Dumnezeu* să posede fundamente etice clare pentru *corectitudinea faptelor lor* și să acționeze în conformitate cu ele” (p. 72). Indiferent de etichetarea drept utopică, absurdă, ipoteza existenței unei „specii mizerabile, infame, care a săvârșit atâtea orori” (p. 92) primește un bonus apreciativ dacă se dorește Adevărul, „iar în conflictele de credință vor trebui să prevaleze Caritatea și Prudența” (p. 93).

De reținut limbajul frust, nesofisticat, cu inserții artistice ori instanțe cărturărești credibile.

Poem cu acrostih

*M-a fermecat cu versurile sale,
Iarăși și iarăși, le citesc mereu
Hipnotizat de ritmuri triumfale
Alcătuite de-un vestit arheu,
Istoria lumii eternizându-l,*

*Eternitatea confiscându-i gândul,
Mapamondul întreg divinizându-l.
Iubirea lui, văpaie de amiază,
Noapte și zi, nu doarme, dar visează
Empireu ornat cu dor și poezie,
Suspendat într-o celestă galaxie,
Curcubeu de safire și de topaze,
Unisonanțe de disperări și extaze.*

Numinozitate

*Vezi în jur pădurea de conifere
care nu mai este decât duh și
melancolie,
alături de liliacul ce înmiresmează
întreg văzduhul sofistic,
sub care nimic nu mai crește
de când suferințele s-au prefăcut
în pietre
și
nimicul umple absența nesațiului
născut sub ecouri prăbușite în lumina spartă
a unei păreri nerostite.*

*pe linia orizontului
îndoiala se balansează
la umbra unui gând.*

*prin lanurile de stele
din cerul privirilor tale
strălucesc doi luceferi,
ochi tăi,
părțicele de numinozitate
generatoare de luminozitate...*

ANDREI BREABĂN

Biserica și Unirea Principatelor

De-a lungul mileniilor care au trecut nenumărate nații s-au perindat pe cuprinsul bătrânei Europe, dar cele mai multe s-au rătăcit și s-au pierdut în beznele întunecate ale labirintului istoriei. Unele au apărut ca venind din neant, nimeni nu mai auzise până atunci de ele; izvorând deseori din o adunătură de corturi s-au împrăștiat în zări îndepărtate ocupând întinderi nesfârșite ca apoi, la fel de enigmatic, să dispară în necunoscut lăsând în urmă doar o palidă amintire. Alții, dovedindu-se slabi de fire, au fost asimilați de popoarele peste care au năvălit pierzându-și identitatea de limbă și neam, dispărând astfel în necunoscut.

Dintre toate popoarele Europei poporul român este cel mai vechi, trecutul lui se pierde în negurile istoriei, legendele spun că ar fi aici dinainte de marele Potop iar altele îl socotesc coborâtori din zei. Deși a trecut prin nenumărate încercări acest popor cum altul nu mai este și-a păstrat aproape neschimbată limba, iar odată cu ea nenumărate tradiții și obiceiuri care și azi impresionează lumea. Cu toate vitregiile vremurilor prin care a trecut și a strădaniilor unora sau altora de a-l dezrădăcina din matca sa genetică acest popor încăpăținat a continuat să-și păstreze graiul lui frumos ca o simfonie pe întreg spațiul cuprins între Marea Neagră, Dunăre și Nistru, sprijinit cu tâmplile pe Munții Carpați.

Oare ce a dus la o asemenea performanță cu care puține nații din lume se pot lăuda? Cine l-a călăuzit prin labirintul istoriei luminându-i drumul să nu se rătăcească? Singurul răspuns care se poate da este că de-a lungul evoluției sale milenare acest popor venit parcă din stele a avut credința ca far călăuzitor, acea credință nezdruccinată în mântuire pe care nimeni nu i-a putut-o lua. Venind din speranța în nemurire adusă de Zamolxis, care a parcurs barierele timpului prin acea minunată Baladă Miorița ca să-și găsească apoi sălașul în sfânta Biserică a lui Hristos, românii, începând cu strămoșii daci, au sfidat mereu moartea punând mai presus de orice credință, limba și glia strămoșească de care nimeni și nimic nu i-a putut desprinde. Așa se explică cum românii înconjurați mai tot timpul de dușmani au luat ca aliat credința în toate momentele cruciale ale istoriei lor, în marile bătălii duse pentru apărarea libertății, a limbii și gleei strămoșești, unul din ele fiind și procesul revoluționar care a avut ca rezultat mai întâi Unirea celor două Principate, Moldova și Țara Românească, ceva mai târziu urmând să se împlinească visul milenar de refacere a Daciei străvechi, pământ milenar al poporului român. Nu trebuie totuși să uităm că și înainte de cele două momente cruciale din istoria lor românii din cele trei țări au stat umăr la umăr

în marile bătălii duse sub semnul crucii, conduși de mari eroi ai neamului lor, Iancu de Hunedoara, Vlad Țepeș, Ștefan cel Mare și mulți alții.

Era și firesc să fie așa. Biserica a fost pentru poporul român singurul far călăuzitor în condițiile în care acesta trăia sub stăpânirea altor nații, interesate mai degrabă să-l țină în beznă întinericului și a necunoașterii. Vreme de multe veacuri biserica a fost singurul focar de cultură, ea adăpostind scrierile păstrate despre trecutul și istoria acestei țări și, tot pe lângă ea, au apărut primele școli unde au învățat copiii, primele tipografii care au tipărit cărți ca, apoi, tot în sânul ei să se formeze mulți dintre militanții care au luptat pentru unire și neatarnare.

Biserica a fost și este alături de popor pentru că ea aparține românilor, e parte din sufletul neamului nostru de care nimeni și nimic nu ne poate desprinde, cu toate încercările disperate ale dușmanilor din toate vremurile. Rezultatele se văd și în zilele noastre, cu cât lovesc mai mult în credință, cu atât bisericile sunt mai pline de oameni care se adună în jurul lui Hristos ca un neclintit zid de apărare ce nu poate fi dărâmat de tunuri, oricât ar fi ele de performante.

Revoluția din 1848 și apoi Războiul Crimeii (1853-1856) aveau să aducă profunde prefaceri în raporturile dintre marile puteri europene, cu impact asupra Principatelor Române, Moldova și Țara Românească, aflate sub ocupație otomană. Tratatul de pace de la Paris (februarie-martie 1856), încheiat de cele șapte mari Puteri, cere înființarea unei Comisii cu sediul la București, care să se ocupe cu situația Principatelor și convocarea unor Divanuri sau Adunări ad-hoc în care să se exprime voința românilor.

În lumina acestor înțelegeri, în iulie 1856 voievozii celor două țări au fost schimbați cu „caimacamii” Alexandru Dimitrie Ghica în Țara Românească și Teodor Balș (apoi Nicolae Vogoride) în Moldova, cunoscuți cu vederi antiunioniste.

În contextul bătăliei duse pentru aducerea laolaltă a celor două țări românești surori, biserica va fi alături de popor și de năzuințele lui de unire și libertate. Dând glas țelurilor milenare ale românilor ea s-a alăturat de la început forțelor progresiste care luptau pentru unire. La cererea mitropolitului Moldovei Sofronie Miclescu, arhimandritul Neofit Scriban profesor la Seminarul de la Socola, a scris lucrările „Unirea și neunirea Principatelor”, „Folosele Unirii Principatelor Române” și „Unirea Românilor” publicate în ziarul *Zimbrul*, iar arhimandritul Melchisedec Ștefănescu, rector al Seminarului din Huși, și-a publicat sub titlul „Jertfă pentru Unirea Principatelor” în ziarul *Steaua Dunării* din Iași predica unionistă susținută în catedrala episcopală din Huși. Neofit Scriban a fost apoi trimis la București pentru a stabili un plan comun de acțiune între comitetele unirii din cele două Principate. La Mănăstirea „Socola” din Iași s-a făcut remarcat un puternic curent unionist, fiind organizate de frații Scriban adunări unioniste la care au fost invitați Costache Negri, Mihail Kogălniceanu, Vasile Alecsandri, etc.

De la înalții ierarhi ai bisericii până la călugări și parohii din sate, clerul ortodox din cele două țări a acționat pentru a aduce cât mai mulți semnatori la actele de adeziune la programul unionist, în ciuda persecuțiilor la care au fost puși de forțele conservatoare, în special în Moldova. Pentru vederile lor unioniste mai mulți ierarhi ai Bisericii au fost înlăturați din funcțiile pe care le aveau, caimacamul Nicolae Vogoride cerând chiar schimbarea mitropolitului Moldovei, propunere respinsă la intervenția ambasadorului francez la Istanbul.

Aflând de intențiile de fraudare a alegerilor pentru Divanul Ad-hoc, stabilite pentru luna iulie 1857, mitropolitul Moldovei a intervenit pentru boicotarea acestora în vederea anulării, singura soluție care se întvedea în acel moment de cotitură în istoria românilor. A fost un act cu adevărat istoric fără de care unirea n-ar fi fost posibilă. Reprezentanții bisericii refuză să voteze iar mitropolitul trimite o scrisoare Comisiei Europene de la București în care informează diplomații străini despre cele ce se întâmplă în Moldova. Tot în semn de protest, pârcălabul județului Covurlui, colonelul Alexandru Ioan Cuza, demisionează.

Urmare acestor acțiuni, la 23 iulie 1857 Franța, Prusia, Rusia și Regatul Piemont Sardinia rup relațiile cu Imperiul Otoman. La 9 august 1857 Napoleon al III-lea al Franței se întâlnește la Osborne cu regina Victoria a Marii Britanii și dispun anularea alegerilor din Moldova, decizie asumată în ziua următoare și de Înalta Poartă. Urmează noi alegeri, la 22 septembrie fiind deschisă oficial Adunarea Ad-hoc a Moldovei sub președinția mitropolitului Sofronie. Ca membri erau 34 de reprezentanți ai marilor proprietari, 17 ai micilor proprietari, 31 de orășeni, 17 de țărani și 8 erau clerici. Este evidentă munca de lămurire dusă de preoți pentru a-i convinge pe țărani și orășeni să aleagă reprezentanți cu vederi unioniste, iar ierarhii bisericii au acționat în rândul boierimii. Adevărate acte de curaj în condițiile în care, în special în Moldova, forțele antiunioniste erau destul de influente. Lucrările Divanului au fost precedate de Te-Deumuri (rugăciuni speciale, dedicate unirii) în toate bisericile din Moldova, iar la biserica „Sfântul Nicolae Domnesc” din Iași Te-Deumul a fost oficiat chiar de mitropolitul Moldovei, rugăciunea fiind urmată de o predică unionistă rostită de arhimandritul Neofit Scriban.

După îndelungi dezbateri, la 7 octombrie a fost votat proiectul de rezoluție propus de Mihail Kogălniceanu prin care se cerea, între altele, unirea celor două Principate, prinț străin în fruntea țării, guvern constituțional, etc. Reprezentanții bisericii și-au adus contribuția atât la întocmirea documentului cât și în susținerea acestuia.

La București lucrările Divanului au fost deschise la 30 septembrie 1857, acestea fiind conduse de mitropolitul Nifon în calitate de președinte, având ca membri 28 de mari proprietari, 14 mici proprietari, 20 de orășeni, 15 țărani și 10 reprezentanți ai Bisericii. Rolul Bisericii a fost important și prin acțiunile preoților, în special de la sate, de a-i convinge pe enoriași să-i

aleagă pe reprezentanții cu vederi unioniste. Și aici a fost nevoie de o intensă muncă de lămurire atât prin predici cât și în discuțiile directe cu oamenii.

La cererea episcopilor Calinic al Râmnicului și Filotei al Buzăului, care au trimis circulare protopopilor, preoții din Țara Românească au oficiat Te-Deumuri înainte de întrunirea Divanului, în 30 septembrie fiind oficiat și în biserica Mitropoliei, la toate bisericile fiind citită o rugăciune specială, tipărită și împărțită dinainte prin grija mitropolitului. Ca Președinte, acesta a deschis lucrările Divanului prin un impresionant discurs unionist.

Cu toate că Adunările Ad-hoc din ambele Principate se pronunță pentru unire, Conferința de pace de la Paris din 10 mai – 7 august 1858 nu ia în considerare voința poporului român, hotărând ca fiecare din cele două țări să aibă guvernul și domnitorul său, aceștia urmând a fi aleși de două adunări electiv.

Și în această etapă iese în evidență rolul Bisericii care continuă să susțină unirea prin Te-Deumuri ce se vor săvârși în biserici în timpul alegerilor pentru cele două adunări, predici prounioniste, cât și prin rolul de președinți a mitropoliților în adunările electiv.

Sedința din 5 ianuarie 1859, dedicată alegerii Domnului Moldovei, a fost precedată de un Te-Deum oficiat de mitropolit, urmat de o predică rostită de arhimandritul Neofit Scriban, care îndemna la unire. În urma dezbaterilor furtunoase care au avut loc a fost ales ca domn al Moldovei Alexandru Ioan Cuza. Conform uzanțelor, în calitate de președinte al Adunării, mitropolitul Sofronie Miclescu a votat ultimul. Oferind votul lui Al. I. Cuza mitropolitul a rostit vorbele cu care a intrat în istorie: „Unde-i turma, acolo și păstorul”, apoi îl proclamă domn ales, după ce Domnul ales jură credință pe cruce și Biblie.

În Țara Românească, unde alegerile au fost câștigate de conservatori, desemnarea Domnului s-a făcut sub presiunea maselor, unioniștii mobilizând o mulțime de susținători ai Unirii pe Dealul Mitropoliei. Între aceștia au fost și reprezentanți ai bisericii cu enoriașii lor. După un Te-Deum săvârșit la Catedrala mitropolitană membrii adunării electiv se întrunesc în sedință. La orele amiezii depun jurământ în numele Sfintei Treimi, sărută Sfânta Cruce, apoi trec la vot.

Ca și în Moldova, sedința este prezidată de mitropolitul Nifon, care îl proclamă domn pe Al. I. Cuza, ales cu unanimitate de voturi, apoi rostește o rugăciune în care îi mulțumește lui Dumnezeu că a îngăduit unirea, pe care o încheie cu cuvintele: „Prințul Cuza este unsul Tău și pentru dânsul jurăm toți că-l vom susține”. O delegație a Adunării condusă de episcopul Climent a fost trimisă la Iași pentru a-i prezenta noului Domn rezultatul votului și a-l invita în București. La începutul lunii februarie Al. I. Cuza intră triumfal în capitala Țării Românești, fiind întâmpinat de mulțime de lume având în frunte preoți și alți reprezentanți ai Bisericii.

Biserica va continua să aibă un rol important și după dubla alegere ca domn a lui Al. I. Cuza. Îl va susține pe domnul ales în multe din acțiunile

întreprinse de acesta pentru realizarea unirii efective, va lupta pentru autocefalia Bisericii române față de Patriarhia Constantinopolului, va acționa favorabil multora din reformele întreprinse de Cuza. În ciuda faptului că se impută bisericii dezaprobară măsurii de secularizare a averilor mănăstirești, aceasta a avut în primul rând un profund caracter național fiind îndreptată împotriva ierarhilor greci din Constantinopol și de pe Muntele Athos, cărora domnii fanarioți le-au închinat cele mai multe din mănăstirile din Țările Române, veniturile obținute de pe domeniile lor fabuloase luau drumul către stăpânii din afara țării – cum de altfel se întâmplă și azi, numai că ne lipsește un Cuza. Ori se știe că mănăstirile închinatelor aveau averi fabuloase în Țările Române, mai bine de un sfert din pământul și pădurile țării făceau parte din domeniile lor – azi situația este mult mai gravă, dar toți se fac că nu văd. Se mai adăugau și nemulțumiri legate de faptul că în multe din aceste mănăstiri se slujea în limba greacă, cărțile religioase fiind tipărite în aceeași limbă, ceea ce ducea la îndepărtarea slujitorilor acestor mănăstiri de popor. Este și motivul pentru care cei doi mitropoliți, ca de altfel tot clerul, i-au fost alături de la începutul lui Al. I. Cuza, deși îi știau dinainte convingerile. În ciuda unor afirmații care se fac, Biserica română a avut puțin de pierdut prin luarea acestei măsuri, singura soluție care i-a rămas lui Al. I. Cuza după refuzul cedării de bună voie a acestor domenii în schimbul unei mari despăgubiri propuse grecilor. Ori se cunoaște că pe timpul întregii domnii a lui Cuza adunările constituante din cele două țări române erau conduse de cei doi mitropoliți.

Unirea formală realizată prin dubla alegere ca domn a lui Al. I. Cuza va fi urmată de unirea efectivă, care va fi mult mai grea și se va face cu eforturi uriașe în care se vor implica toate forțele progresiste, un rol important având și Biserica. Desființarea hotarelor dintre cele două țări a fost doar începutul numeroaselor reforme care vor fi luate, măsuri menite să continue unirea formală cu realizarea unei unități economice, sociale, politice, administrative și culturale a țării. Acest proces nu ar fi reușit fără unitatea de credință și limbă a locuitorilor celor două țări române.

În noul context creat, Bisericii române i-a revenit o misiune de reformare a conștiinței locuitorilor celor două țări, în cea mai mare parte analfabeți, dar animați de aceeași credință. În predicile lor preoții aveau misiunea să-i apropie pe moldoveni de românii din Valahia, să-i facă să înțeleagă că și unii și alții vorbesc aceeași limbă, că au strămoși și o istorie comună, actul unirii fiind de fapt unul de revenire la hotarele milenare avute înainte. Era nevoie de multă muncă de convingere pentru a atenua tot felul de nemulțumiri determinate de unele deosebiri, e drept, minore, între locuitorii din cele două țări române, determinate de contextul social-politic diferit în care au trăit vreme de mai multe veacuri. Deși s-a vorbit prea puțin despre aceste lucruri, cărora nu li s-a acordat importanța cuvenită, astfel de nemulțumiri lăsate să evolueze puteau răbufni și afecta actul serios al unirii. Să nu uităm că aveam destui dușmani în jur care nu priveau cu ochi buni

dubla alegere ca domn a lui Al. I. Cuza și se puteau folosi de acele nemulțumiri; ba chiar au și încercat s-o facă atât pe timpul domniei lui Cuza cât și după abdicarea forțată a acestuia, unirea fiind salvată de abilitatea și diplomația oamenilor politici ai vremii susținuți și de Biserică. Se știe că mulțimea poate fi ușor manipulată, mai ales dacă cei interesați dispun de bani și influență. În lipsa unui sistem de învățământ, singurii care puteau acționa pentru formarea conștiinței românești locuitorilor din cele două țări erau preoții. Fiind și ei români și trăind printre conaționalii lor le știau nevoile și nemulțumirile, iar faptul că erau pregătiți îi făcea să aibă influență asupra poporului lipsit de învățătură, dar un popor evlavios, cu frică de Dumnezeu, care respecta Biserica și pe slujitorii ei.

De aceea trebuie să vedem și sub această lumină rolul avut de Biserică în realizarea efectivă a unirii, etapă mai lungă și mai grea ca aceea de pregătire a acesteia. La fel ca în acei ani tumultuoși, care aveau să aducă schimbări radicale în istoria poporului român, și azi Biserica este datoră să se implice, iar în mare parte chiar o face, în rezolvarea problemelor grave cu care ne confruntăm în prezent.

Trăim vremuri tulburi în care omenirea este în pericol, aflându-ne în preajma unui nou război mondial, unul cu posibile consecințe catastrofale din care nimeni nu are de câștigat. În plan secundar se întrevăd riscuri mari pentru poporul român, aflat în vecinătatea conflictului care s-a declanșat, se vorbește tot mai mult de pericolul destrămării României, de posibilitatea folosirii ei ca teatru de război, cum și altă dată au folosit-o marile puteri ale lumii. În alt plan se dă o luptă încă puțin vizibilă dusă de forțe extremiste împotriva valorilor fundamentale ale omului, familia, credința și limba strămoșească, socotite a fi de domeniul trecutului. Într-o astfel de bătaie singura soluție pe care o avem este să ne unim din nou în jurul Bisericii și cu puterea credinței și a lui Dumnezeu să rezistăm forțelor obscure care vor distrugerea omenirii și a valorilor ei fundamentale.

PAULA ROMANESCU, poetă, eseistă, critic de artă, membră a Uniunii Scriitorilor din România, cu multe volume publicate în limbile română și franceză, creație proprie și traduceri, este o personalitate recunoscută (și premiată, între altele, cu onoranta distincție Meritul Cultural în Grad de Cavaler de L'Académie Européenne des Sciences, des Lettres et des Arts) pentru activitatea sa de expert în traduceri literare, poezie în special, în/din aceste două limbi. Este prezentă în importante antologii de profil, având colaborări la numeroase reviste literare din țară și din străinătate.

Prin avizatele sale traduceri Paula Romanescu așează cultura română în locu-i binemeritat pe scena culturii universale.

Pentru cine cunoaște ambele limbi și citește atent poezia și traducerea Paulei Romanescu, și mai ales traducerea unde ești confruntat cu multiple opțiuni pentru cuvinte, sensuri conotații, devine clar că poeta crede în puterea cuvântului, este un Maestru al Cuvântului pe linia intuiției profunde a tainei acestuia. Ea știe că în cuvânt este mai multă tăcere decât expresie sau semnificație și de aici abordarea explorărilor cu un anumit fior și o necesară sfială, căci intrând în împărăția tăcerii simți cum cuvântul este un strigat al tăcerii poate chiar o rană a ei. Este totodată conștientă că poezia vine din inefabil și se îndreaptă spre el. Acestei sensibilități speciale se datorează, la Paula Romanescu, frumusețea creației poetice și încântarea lecturii.

Theodor Damian

Éteinte la vie...

*Éteinte la vie de la très fière Venise !
Ni chants joyeux, ni lumières de bals,
La lune passe sur des vieux portails noirs
En blanchissant le marbre des marches grises.*

*Okéanos pleure sur le canal,
Son âge en fleur n'est pas toujours de mise
Il donnerait son âme à sa promise ;
Il frappe aux murs, aux rives, au désespoir.*

*Toute la cité – désert de solitude !
Prêtre resté de la nuit des temps,
Saint-Marc sonne minuit de sa voix rude*

*Qui paraît dire – Sibylle des jours d'antan,
Ces mots profonds, chargés de lassitude :
« Les morts c'est pour toujours, mon cher enfant ! »*

Combien farouche l'océan

*Combien farouche l'océan qui crie !
Il tend ses bras d'écume tout en hurlant,
S'accroche aux nuages, frappe aux portes du vent,
Mais la tempête le pousse dans son lit.*

*Bête enragée ! En vain l'éclair tonnant
Garde-t-il le ciel... L'océan croit bien, lui,
Que la voûte bleue est son palais ravi
Qu'il voudrait prendre en cité qu'on prend.*

*Blessé par les éclairs, il se replie,
Une brise l'endort comme un conte de fées,
Il rêve que le ciel tout entier*

*Tombe dans ses eaux – étoiles, lune y compris.
Et possédant tout ce qu'il voudrait pourtant,
Il murmure dans son rêve, il frémit en rêvant.*

La profonde mer

*La profonde mer, sous la lune qui passe
Et qui la dore de ses froids rayons blonds,
Rêve des mondes perdus dans le tréfonds
En portant des étoiles sur sa face.*

*Demain fière, par ses larges tourbillons
De sombres mondes invités à la danse,
Dans ses bras forts, en terrifiante balance,
Elle fera s'écrouler des nations.*

*Aujourd'hui déluge, murmure demain,
Vraie harmonie sans fin, sans frontières –
C'est ça la mer, c'est ainsi son destin,
C'est ainsi l'âme de cette antique mer.
Que lui emportent joies et chagrins humains,
L'immense, l'insouciant mer solitaire !*

De tant penser à toi

*De tant penser à toi, j'ai appris à me taire.
Je ne sais plus ma vie quel sens a-t-elle
Quand je n'ai eu la moindre étincelle
D'amour, rien qu'amertume et rêves éphémères !*

*Pourquoi dans la nuit noire, froid ton appel ?
Verrai-je encore ton corps de lumière,
Femme merveilleuse, trésor qui sur la terre
Je l'ai eu sur ma bouche comme un rayon de miel !*

*Ô, toi, blonde chance d'un beau rêve perdu,
Toi, mon rêve blond d'une chance qui s'enfuit,
Si tu me reviens, je ne te pardonnerai pas*

*Car mon amour, pour te punir, ravi,
Te meurtrira par des baisers si doux
Comme à personne jamais je n'avais... dit.*

Traducere de Paula Romanescu

Rumänische Lyrikanthologie. Vorwort

Mit großer Freude und tiefer Ehrfurcht präsentieren wir den vierten Band der *Rumänischen Lyrik Anthologie von den Anfängen bis heute*. Dieser Band ist ein besonderer, denn er enthält Werke von Autoren, die in einer der turbulentesten und umwälzendsten Zeiten der rumänischen Geschichte gelebt und gewirkt haben. Die hier vertretenen Dichter, geboren zwischen 1912 und 1936, sind Zeugen und Teilnehmer einer Ära, die von tiefgreifenden gesellschaftlichen und politischen Veränderungen geprägt war. Sie haben die Zwischenkriegszeit, den Zweiten Weltkrieg und die kommunistische Diktatur miterlebt und in ihren Werken verarbeitet. Ihre Erfahrungen und ihr Schicksal sind so vielfältig wie die Zeiten, in denen sie lebten.

Einige von ihnen haben jahrelang in Gefängnissen verbracht, andere sind in Gefangenschaft gestorben. Manche sind ins Ausland geflohen, um der Verfolgung zu entkommen, während andere sich mit den herrschenden Mächten arrangiert haben oder sogar zu Spitzeln wurden.

Und doch gibt es auch viele, die sich mutig geweigert haben, mit den Machthabern zu kooperieren und ihr Schweigen zu brechen. Diese Dichtergeneration kann als die Generation der Opfer, Täter und Mitläufer der jeweiligen herrschenden Klassen bezeichnet werden. Doch trotz der Schwierigkeiten und Herausforderungen, mit denen sie konfrontiert waren, haben sie es geschafft, ihre Stimmen zu erheben und ihre Erfahrungen in beeindruckenden lyrischen Werken festzuhalten. Ihre Poesie ist ein Spiegelbild der Zeit, in der sie lebten. Sie zeigt die Komplexität und Widersprüchlichkeit der menschlichen Natur und der Gesellschaft, in der sie lebten. Sie ist ein Zeugnis für den unerschütterlichen menschlichen Geist und die Kraft der Poesie, selbst in den dunkelsten Zeiten Hoffnung und Schönheit zu finden. Wir laden Sie ein, sich auf eine Reise durch die rumänische Lyrik des 20. Jahrhunderts zu begeben und die Stimmen einer Generation zu entdecken, die trotz aller Widrigkeiten niemals aufgehört hat, zu träumen, zu hoffen, zu schreiben und sich zu wehren.

Rumänische Lyrikanthologie. Von den Anfängen bis heute, Band IV
Herausgegeben und übersetzt von Christian W. Schenk
Dionysos, Boppard am Rhein, 2023

Unruly under all circumstances

Günther Rüter: *Günter Grass Ein politischer Märchenerzähler und Provokateur Biographie*, S. Marix Verlag, Wiesbaden, 2022, 367 pages

The title of the book sums it up: a political storyteller and provocateur. In order to get to the truth, Grass did not shy away from ruthlessly exaggerating and writing against the times. Who doesn't remember novels such as *The Tin Drum* or *Dog Years*, brilliant works that are as relevant today as they were decades ago. „They challenge us to think and to contradict ourselves. They show that reality is more complex than we make it out to be. They destroy mystifications, clarify, provoke and inspire our minds,” is how the biographer describes his view of one of the most important literary figures of the 20th century. To say it in advance: Rüter has once again - after his books on Kurt Tucholsky, Theodor Fontane and Heinrich Mann, all also published by Verlagshaus Römerweg - succeeded in creating a masterpiece of understanding for the aesthetic and social mechanisms of the work of the person he portrays. At the same time, in this entirely contemporary case, Rüter goes beyond this and focuses on the impact of the work as political culture. He clarifies: „Basically, he died twice: physically and culturally. Culturally, because since Grass' death no one has dared to turn the sword of the word against the state and society with his determination” (p. 11.) With this gestus, Rüter allows the reader to participate in contradictions, controversies and polemics that not only depict the diversity of the creative and civic actions of one of the most influential artists and intellectuals of the German post-war period, but also bluntly recalls events and behavior that often led to distance and resistance among dissenters at the time.

For many like me, who could not live in the free part of Germany, Grass's early anti-communist positions - his play *The Plebeians Rehearse the Revolt*, written in 1964 for Shakespeare's 400th birthday and highlighting Brecht's failure on June 17, or his support for Willy Brandt and the SPD in contrast to, for example, Martin Walser or Peter Weiss, who were perceived as quislings of the SED regime - were encouraging confirmations of his own goals and interests. In view of the growing left-wing trend in the 1960s among West German artists and at the universities of the Bonn Republic, people were relieved that he preferred Camus to Sartre. Word of his courageous appearance at the Fifth Writers' Congress in East Berlin in May 1961, where he denounced the intellectual repression in GDR cultural policy,

had spread even among high school graduates in East Germany. Grass had long been a reliable figure in the commitment to freedom and democracy. But I was suspicious of his equal rejection of capitalism and communism. This seemed to me to ignore reality, and I found it unhelpful to paint the oppressed of communism a dark picture of their liberation. Equating Adenauer and Ulbricht as „enemy brothers” also seemed to me to negligently ignore reality. His stubbornness („Spleen”, as my friend Manfred Kotthoff, who had fled to the West in time before the Wall was erected, called it, shaking his head) to construct links between the Nazi dictatorship, the extermination of the Jews and the Union parties at every opportunity in order to underpin his orthodox concern for the future certainly played into the hands of the agitation and propaganda of the SED. On the other hand, the apologists of the APO castigated his anti-communism. Even if in later years, and especially in view of his madness about reunification, he often had to be seen as an opponent - at least from an East German perspective - there was always respect for Grass’s lived seriousness about political and cultural responsibility. Grass claimed the national political tribune like no other. Rüther can be expressly agreed with when he explains in this context: „Anyone who entered the public arena as self-confidently, passionately, eloquently, enthusiastically and sometimes self-righteously as he did should not be surprised if he was met with contradiction, annoyance and anger from various sides” (p. 338).

Rüther addresses all the controversies that once moved the divided nation and had challenged Grass’s opinion. He analyzes Grass’ description of the GDR’s unjust state as a „commode dictatorship”, which, as we know, did not correspond at all to the experiences of the people who suffered in this unjust state. His image of Germany in the novel *Ein weites Feld* reflects a reality that has little to do with the actual post-war history. Rüther calls it a „brainchild”, summarizing: „Driven by Auschwitz, permeated by fear of the future and the fiction of a GDR identity that never existed, Grass relied on the unclear vision of a German cultural nation” (p. 266).

Before the Peaceful Revolution in 1989, this construction of a cultural unity connecting the two states had explosive power against the total demarcation policy of the communist regime and its fiction of a socialist nation independent of the rest of German culture. The term resisted the indoctrination of the prevailing ideology.

With the reunification of the country, culture too was re-united. The use of the term „cultural nation” now against the unification process and for the preservation of a two-state Germany was frighteningly unrealistic. Moreover, Grass made himself an advocate, not to say a henchman, of the nomenklatura and state artists and intellectuals who feared for their sinecures or their nimbus after the unmasking of their role in the communist regime.

As so often in his thinking and work, Grass remained stuck in the past and, in this case, too, did not understand that history is an open process. His historical determinism, fed by Karl Jaspers' separatist attitude towards the German nation state, determined his pessimism for the future. He suppressed the present in his hubris that he had better answers for it than friend or foe anyway. The fact that more friendships and projects were broken than could be created only went unnoticed for the most part because the author was restlessly active in influencing social developments. The tenacity with which Grass defended his points of view always triggered controversial discussions that inspired the formation of opinions like never before in Germany and internationally among poets and thinkers. One need only recall his appearance at the PEN Congress in New York in 1986, where he took the American Secretary of State George Shultz, who had been invited by Norman Mailer, and his speech as an opportunity to make a name for himself with anti-American agitation. His misjudgement of the totalitarian regimes in Latin America (his absurd equation of the Nicaraguan Sandinistas with Polish Solidarnosc stands out) also increasingly alienated him from the forces fighting for freedom and democracy. The way he positioned himself against Mario Vargas Llosa and in favor of Gabriel Garcia Marquez clearly demonstrated that Grass' attitude of a „democratic socialist“ contained no room for a liberal-democratic model of democracy. His trumped-up relativism – Rüther: „He saw the crimes of the communist dictatorship, but did not rate the crimes of the capitalist world of states any less“ (p. 231) - not only encouraged him to make further promising speculations and world-improving ideas, but also removed from his views any belief in overcoming the shortcomings of the Western model of democracy. While the people in Leipzig, Berlin, Warsaw, Budapest, Prague, everywhere in the Soviet-occupied part of Europe were changing themselves and society, wresting power from the oppressors and their ideology and gaining political clarity on a daily basis, the former leading figure of dissent entrenched himself against the new beginning. In 1989, he finally missed out on history. In this respect, he remained true to his non-conformist self-image: political storyteller and provocateur (as the subtitle of the biography puts it).

Grass confronted the ghastly emptiness after Auschwitz with everything he did and provoked his contemporaries with a „sardonic grin through the shallows and depths of existence and (...) spared us not one, not a single disillusionment“ since the *Tin Drum* (p. 57).

Rüther traces the unique life of this combative, ingenious storyteller, poet, essayist and visual artist with distance and admiration in a language of rare quality: pictorial, factual, literary. Knowledge and contexts are handled with ease. The book is an outstanding example of how „intervening thinking“ (Brecht) can do justice to even the most complex occurrences and behavior.

THEODOR CODREANU

Por împărat: de la Lulio la Vives (I)

- După Raimundo Lulio (1235-1315), Dumnezeu ține de *natura naturans*, iar creatura de *natura naturata*¹. Panteism? Lulio definește *clipa* ca „început și sfârșit al timpului”. Este „clipa suspendată” a lui Eminescu.
- Lulio asemuiește instinctul cu înțelepciunea.
- Despre noroc: „Norocul este accidentul produs fără intenția norocului”.
- „Teologia este știința care pregătește înțelegerea și voința umană să cunoască și să iubească pe Dumnezeu, Stăpânul nostru”².
- Filosofia este știința prin care înțelegerea este iluminată pentru a cunoaște prima cauză, prin ale cărei efecte cunoaștem operațiile secrete, naturale sau morale ale filosofiei”.
- „Dreptul este a da fiecăruia ceea ce-i aparține”.
- Lulio definește politica „guvernarea celor mulți pentru cei mulți”³. Contemporanii noștri fac, mai degrabă, invers: *politica este guvernarea celor puțini pentru cei puțini*.
- „Justiția – continuă filosoful – este subiectul în drept; scopul, acela de a exista în pace și înțelegere între oameni, pentru ca să slujim pe Dumnezeu cu curățenie sufletească și cu cinste”. Cam ceea ce nu mai respectă justiția secularizată.
- Credința, apreciază Lulio – are funcția de a ajuta înțelegerea să „înțeleagă adevărul”. Așadar, credința ajută acolo unde rațiunea dă greș.
- Dialogul deplin nu poate avea loc decât în trei, după logica trivalentă a justiției: acuzatorul, apărătorul, arbitrul sau judecătorul. Un asemenea dialog a conceput, bunăoară, Fernán Pérez de Oliva⁴. Aurelio, Antonio și Dinarco. Basarab Nicolescu i-ar zice „trialog”. Și pentru ca scena să fie întreagă, se adaugă publicul. Acesta este, altminteri, și modelul maturizării teatrului în antichitate.

- Omul este „autoportretul” lui Dumnezeu: „Să facem pe om după chipul Nostru, după asemănarea Noastră”. Pluralul indică Tripersonalitatea divină, coeternă. Cine iese din ecuație se condamnă la moarte.
- Omul nu este *clona* lui Dumnezeu. Numai omului i-a dat prin minte să se cloneze, negându-se pe sine ca om.
- Cea mai înaltă demnitate a omului este să fie *oglină* a Creatorului. Iar cea mai josnică ambiție este să fie Creatorul.
- Omul fiind o *copie*, o *umbră*, este supus dispariției. Numai *modelul* absolut nu dispare, ci rămâne întotdeauna *ascuns* omului.
- *Arheul*, arhetipul, e *ascunsul*. Prin creație, omul *încearcă* să-l *scoată-din-ascundere*, copiindu-l. Măsura geniului creator este *apropierea de model*. De aceea, în raport cu modelul, orice creație este „minciună”, plâsmuire, fantasmă. Sau cum îi place modernului să spună: *ficțiune artistică*. Inevitabilă ispită platoniciană.
- Dacă ficțiunea nu-i artistică, atunci ea se numește de-a dreptul *minciună*.
- Minciuna are *formă*, dar nu și *viață*. Redefinind frumosul, în sens brâncușian, *avant la lettre*, Eminescu schimba „porțiunea de forme” în „porțiune de mișcări” interioare. *Zborul*, nu pasărea realist-clasică, va spune Brâncuși.
- Omul are totdeauna chipul lui Dumnezeu, dar nu și *asemănarea*, care trebuie cucerită, *încercată*, cum zice Eminescu. Iar teologia, *îndumnezeire*.
- Chipul fără asemănare e formă moartă. Doar „porțiune de forme”. Or, frumusețea, adăugă poetul, este „porțiune de mișcări”. Frumoasa fără corp.
- Fiul, *kenoză* a Tatălui, a venit printre oameni să le reamintească *asemănarea* lor cu Dumnezeu.
- Chipul – de lut. Asemănarea este sufletul, Duhul, suflarea lui Dumnezeu asupra chipului. Hyperion îi reproșează Cătălinei că a rămas *chip de lut*, pierzând șansa de a se asemana cu Fecioara de la începutul poemului.
- Narcis este totdeauna orb. El nu-și vede decât *chipul* din oglindă.

- Echo este sufletul lui Narcis. Or, tocmai ochi pentru Echo nu mai are Narcis, surd la strigătele iubirii. *Surzenia* este adevărata lui *orbire*.
- Crucificarea și moartea trupului Mântuitorului înseamnă gestul prin care Dumnezeu atrage atenția omului că poate rămâne exclusiv în *chip*, refuzându-i *asemănarea*.
- Învierea înseamnă biruința *asemănării* în fața *chipului*. Adică ceea ce omul pierduse în lumea lui Satan.
- Dumnezeu se arată prin chip ca Fiul, iar prin asemănare – ca Sfântul Duh.
- Treimea este Dumnezeu: Creator, Creație și Asemănare (Duh), deopotrivă.
- Dumnezeu e Tripersonal, pe când omul e individ unic prin chip, și numai *încercându-se* își aproprie tripla față a dumnezeirii.
- Dumnezeu nu se ascunde niciodată de om, deși rămâne ascuns. Ci omul se ascunde în fața lui Dumnezeu, pretinzând că Domnul și-a părăsit creatura. Propria vină o aruncă asupra lui Dumnezeu, perpetuându-și *păcatul* neascultării.
- Întorcându-mă la franciscanul Raimundo Lulio: Aurelio spune că țăranii sunt sclavii orașenilor și ai învățaților; Antonio îl contrazice și e de părere că, dimpotrivă, țăranii sunt părinții noștri, „căci ei ne hrănesc”. Câți politicieni ajung la o asemenea înțelepciune creștină antonioniană?
- Juan Luis Vives: *homo homini por*; Thomas Hobbes: *homo homini lupus*. Ce antiteză incontestabilă!
- Vives (1493-1540) a conceput un socialism creștin, considerând că tot răul vine de la *al meu* și *al tău*. În secolul al XIX-lea, abatele Lamennais (1782-1854) îi va relua doctrina. Renașterea nu a însemnat o îndepărtare de creștinism, cum susțin unii, ci, mai degrabă, o asumare holistică a antichității europene. Evul Mediu catolic însuși s-a redescoperit, scolastic însă, în Aristotel și Platon.
- Părintele Stăniloae vorbește de *lumea-ca-lumen*. Vives a conceput *natura-ca-lumen* (*naturae lumen*). Ambele sunt solidare în divinitate, numai că Vives calcă spre utopie, ceea ce nu se-ntâmplă cu teologul român.

- Vives prefigurează *arheii* eminescieni, ca *semințe* informaționale (*seminibus*): *anticipationes et naturales informationes*. Ceva de felul informateriei (Mihai Drăgănescu)? Sau în sensul Ideilor platoniciene?
- *Participarea* platoniciană nu-i reproducere a *modelului*, ci reconstrucție analogică, în viziunea lui Vives. Platonismul său vorbește mai ales de *semințele cunoașterii*, ca anticipări *a priori*.
- Trupul, spune Vives, urmând înțelepciunea celor vechi, te face egalul animalelor; numai *sufletul* îți dă identitate, te face *persoană*, cum ar spune Părintele Stăniloae. Sufletul dă *transparență* trupului: „Frumusețe a feței și o bună dispoziție a trupului înseamnă chipul unui suflet frumos”⁵.
- De ceea ce-ți prisosește nu te poți bucura decât dăruind, căci tot ce prisosește se irosește. În țările bogate, se aruncă la gunoi, zilnic, milioane de tone de alimente și de altă natură.
- Vives: „La ce-ți folosesc ducații închiși în sipet dacă nu simți nevoia să te servești de ei?”⁶.
- Vives încă putea spune că desfătarea trupului se practică doar pe furiș, ca străină de noblețea sufletului. Modernii și postmodernii au inventat desfătarea în public, cu martori, ceea ce lui Vives i se prezenta ca „treapta cea mai de jos a viciului”⁷.

NOTE:

¹ În *Filosofia spaniolă în texte*, Editura Științifică, București, 1991, p. 44.

² *Ibidem*, p. 50.

³ *Ibid.*, p. 52

⁴ Fernán Pérez de Oliva, *Dialog despre demnitatea omului*, 1546.

⁵ Juan Luis Vives, „Introducere în înțelepciune”, în *Filosofia spaniolă în texte*, București, Editura Științifică, 1991, p. 200.

⁶ *Ibidem*, p. 201.

⁷ *Ibid.*, p. 204.

Mormintele vorbesc

*Mormintele vorbesc alene
Printr-un suspin de crizanteme
Cu veșnicia-n care toate
Cuprinse-s în singurătate.*

*Cei morți vorbesc acelor care
Umblând pioși pe o cărare
Își amintesc cu drag de-acei
Plecați în pace dintre ei.*

*"- Noi am trecut peste nevoi,
Ce suntem noi veți fi și voi,
Dar nu se trece orișicum;
Doar de trăiești vei ști și cum!"*

Vita brevis

*Străzile se-nchid în urma
Celui ce ascunde frica
Mielului pierdut în turma
Dintre Moarte și Nimic.*

*Rugăciuni se pierd prin spice:
Unul tace - altul zice
Ce trecutul îi prezice;*

*Apoi tăcând flămânzii-n cor
Se-opresc în zori la abator.*

*Nu e frică, nici curaj,
Doar speranță de furaj -.*

*Mâinile împreunate
Se desprind de suferința
Greului lăsat în suflet
De o coamă și-o copită
Părăsită, Adormită...*

*Satul a rămas în urmă,
Drumurile desfundate
Și-au pierdut farmecul vremii,
Casele mici și plăpânde
Și-au pierdut grinzile sure
Și obloanele și lumea
Forfotindă - și pe mine.*

*Nu mai știu unde mi-e casa,
Am uitat cum se pășește
Într-un sat în care muma
Își aruncă pruncii-n baltă
Într-un sac legat la gură.*

MIHAELA MALEA STROE

Opt ore la U.P.U.*30 decembrie.*

Ziua începe bine, cu mici pregătiri pentru apropiata trecere dintre ani. După amiaza – semnale slabe că rinichiul stâng are ceva de reclamat. Le ignor și-mi văd de treburile. Pe-afară, pocnete de artificii și petarde – „repetiții” răzlețe pentru întâmpinarea Anului Nou.

Spre seară semnalele dureroase se întesc. Le tratez cu... multă căldură: un fular de cașmir înfășurat peste șale. Metoda băbească dă rezultate. O vreme. Apoi – spasmele. „Nu-i bai, mă știu rezistentă la durere” mi-am zis. „Și, la nevoie, am No-Spa”. Amân spălătul vaselor („e timp și mâine, ia să stau locului”) și mă chircesc în fotoliu. Amenințarea tacită cu pastila antispastică n-a ținut. Seara târziu n-am încotro: înghit o primă pastilă calmantă. În câteva minute – pastila face cale-ntoarsă, în trombă, pe traseul pe care ajunsese în stomac, iar durerea nu se sinchisește de „tratament” „Ei”, îmi zic, „n-a avut No-Spa timp să-și facă efectul”. Insist – iau a doua pastilă. Imediat face și ea cale-ntoarsă. Tot în trombă. Din intermitentă, durerea a devenit continuă. O înfrunt, conform principiului „care pe care”. Spre miezul nopții, s-a aliat cu frisoane. Mă răzgândesc. Schimb principiul inițial cu „cel mai deștept cedează” și sun la 112. „Bună seara, ce urgență aveți?” „Presupun o colică renală”. Răspund calm, dar cu respirația înțetăiată, întrebărilor doamnei care a preluat apelul. „Județ? Oraș, vârstă, simptome...?” „Sunteți singură?” „Da”. „Puteți deschide ușa?” „Da.” „Așteptați, vă fac legătura la serviciul de ambulanță”. Mai răspund o dată la aproximativ aceleași întrebări, plus – normal – adresa exactă. Ambulanța sosește în șapte-opt minute. Fără sirene. E bine așa, să nu-mi tulbure vecinii în crucea nopții.

31 decembrie.

Începe „distracția”. Deschid ușa. Intră un asistent firav și o asistentă solidă, cu aer de plutonier major. Spune „bună seara!” de parcă ar ordona unui batalion „pe loc repaus!”. Însoțitorul ei, împovărat cu un fel de ruscac enorm (o targă pliantă?!) tace. O anamneză sumară, o verificare a tensiunii, un EKG... Asistenta mă întreabă „aici doare?” și – zbang! – îmi aplică un croșeu-surpriză în zona rinichiului stâng. Îmi scapă un „aaaauu!!”. Ea repetă stupid: „doare?”. Zâmbesc: „de obicei zic aaaauu!! la glume bune! Așa râd eu.”. Zice: „vă pun o branulă!” și mă împunge vârtos în brațul drept, de zici că vrea să străpungă două-trei vase de sânge deodată. Nu comentez, nu mă vait. Completează iute niște hârtii, îmi cere, poruncitor „Buletinul!!!” Inima

pare să fie în ordine, tensiunea e mare. „Aveți Captopril?”. „Da!” „Luați o tabletă și mergem la UPU!”. Știam că ambulanțierii lasă pacientul să decidă dacă vrea sau nu să meargă la spital. Cu majurul... ordinul se execută, nu se discută. Dacă n-ar fi durerea, aș râde. Tovarășul firav capătă glas: „să vă ajut să vă luați haina...” „Mă descurc, mulțumesc!” „Puteți merge singură sau să vă ajut ?!” „Mulțumesc, pot să merg singură!” Bun ar fi, în locul treptelor de bloc vechi, fără lift, un tobogan. Aș ajunge ușor de la etajul trei la parter! Brusc, gura mi se usucă mai dihai decât Deșertul Atacama. Captoprilul de sub limbă nu are în ce să se dizolve. „Grijă la cap!” îmi recomandă plutonierul major când urc în ambulanță, iar mie – în ciuda durerii – îmi vine iarăși a râde: „grijă la cap!” – replica polițiștilor din filme când îi urcă pe infractori în dubă. Pornim. Întreb cu jumătate de gură: „Aveți un pic de apă?” Cu „jumătate de gură” pentru că, cine a văzut „Moartea domnului Lăzărescu” devine conștient că singura speranță viabilă e întru Cel de Sus. „Nu”, mi se răspunde sec, „cereți la recepție, la UPU”. Tableta nedizolvată s-a lipit fest de dosul limbii ca o ventuză aspră, din nisip acrișor. La recepție, parte din întrebările la care am răspuns (deja de două ori!) se repetă! „Aveți alergii la ceva?” „Nu știu!” Iar hârtii! Iar formulare! Birocrația e un monstru din stirpea marilor șerpi constrictori: sufocă orice. Asistenta (sau o fi secretară?) – blondină cu părul prins în coadă de cal – afișează o glacială superioritate. Barieră dincolo de care, fără a-i răspunde la întrebări, *nu se trece* (mai ceva decât la Mărăști – Mărășești – Oituz!). Mă rog, ăsta se cheamă... „protocol”. Stau – că așa e civilizat – într-un scaun cu roțile care-mi induce sentimentul neputinței, lângă alți doi pacienți. Fiecare cu... „fotoliul” lui. Așteptăm... nu știu ce – sosirea unui Godot ediție specială? Nimeni nu ne spune ce rost are așteptarea asta. Dau glas ofului: „Fiți amabilă, ați putea să-mi dați un strop de apă?” Blondina mă pasează alteia: „Dă-i doamnei un pahar cu apă!” Aceea mi-aruncă de la distanță întrebarea: „Ați vomat?” „Da!” Zice: „Nu-i voie să beți apă!”. Naiba m-a pus să fiu sinceră??? N-am putere să-i explic duduiei că nu vreau *să beau* o vadră de apă, vreau un strop, să dizolve afurisita de tabletă care deja mi-a iritat toată zona de sub limbă. Blondina se apropie, în *slow-motion*, îmi dă să semnez o hârtie. După atâtea ore de „tortură”, vigilența mea tinde către zero. Semnez fără să știu ce semnez, sper că nu propria eutanasiere. Tipa se adresează autoritar unui brancardier: „Du-o pe doamna la 13!”. Brancardierul – tuns periută – este, până acum, singurul chip senin, cumva poznaș, de emoticon zâmbăreț, gata să resusciteze pofta de viață. Mă lămuresc: „13” e un separeu (sunt mai multe) cu laterale din draperii de pânză oranj, dotat cu pat reglabil, pe roțile. „13”! De-aș fi americană, aș fugi mâncând pământul! Dar nu sunt! Amabil, brancardierul dă să mă ajute să mă ridic din scaun. Îi mulțumesc, dar... mă descurc fără ajutor. Îmi ia, totuși, haina și geanta și le așază („e bine, doamnă, dacă le pun aici?”) pe barele de la „parterul” patului. „E bine!” Îmi urează sănătate și se îndreaptă spre alt pacient. Urmează minute de așteptare (în chinga durerii, minutele au chipul veșniciei) în care se întâmplă mai puține lucruri decât în

sadovenianul loc „unde nu s-a întâmplat nimic”. În fine, apare o tinerică brunetă, frumușică-foc, mă întreabă mecanic „cum vă simțiți?”, eu zic „minunat!”, ea nu gustă gluma, e cu gândul în altă parte. Pune o perfuzie în branulă și... pleacă. Cu chiu, cu vai, tableta s-a topit. Mai exact – s-a sfărâmat. Zona sublinguală a rămas iritată, inflamată și limba ușor amorțită.

O nouă verificare a tensiunii. Întrucât nu mi se spune nimic și nu mi se administrează nimic, presupun că tensiunea e bună acum.

O întreb pe vecina de la „12” dacă are idee cât o fi ceasul. Nu răspunde. Constat însă că așa, cu limba amorțită, articulez poticnit cuvintele. Mă fulgeră gândul că, dacă se observă, cineva ar putea pune eronat poticneala pe seama unei probleme cerebrale și iese altă dandana. Deocamdată nu-i nevoie să vorbesc. Trece încă o vreme până vine o copilă, poate studentă practicanță la cât e de tânără. Îmi cere să întind brațul stâng, ia – cu finețe – o probă de sânge. Îi spun că are „mână ușoară”. „Credeți?” Se fâstăcește și... pleacă. După un timp, altcineva întâi scoate perfuzia, *apoi* mă întreabă dacă s-a calmat durerea, „da, puțin” îi spun, dar răspunsul oricum nu contează. Domnița îmi dă o eprubetă „pentru probă de urină. Puteți merge singură la toaletă?” „Da”. Mă înșfacă totuși, preventiv, de brațul drept („*aaauu*”! zic în gând, „e brațul ciuruit de majur”, lângă branulă au apărut „violete”! Și nu de Parma!). Mă conduce pe hol, dus-întors. Revin la „13”. Singurul peisaj pe care, din pat, îl pot privi fără efort e... tavanul luminat de multe plafoniere moderne, mari, dreptunghiulare. Dacă le-aș număra, oare m-ar prinde somnul ca atunci când numeri oi imaginare? Durerea m-a sleit, m-a stors de vlagă, mi-ar prinde bine să ațipesc.

Nu-i chip. Tocmai au adus un pacient mort de beat. Un „mort” scandalagiu, agresiv. Urletele insului scot personalul din robotica lui lentoare. Și „din sărite”! Peste un zgomot puternic de sticlă spartă, se înalță *fortissimo* o voce de bărbat: „F’tu-ți ceapa mă-tii! Ce, mă, boule?! Ne-am tras de șireturi la facultate, mă!” „Mortul” suduie, „du-te dreac’, doctore, băga-mi-aș...”, se-neacă, sughite, tușește, mormăie, mai *sotto voce*, ceva ininteligibil, apoi – cum-necum – se potolește. Agitația generală se stinge. Un pacient letargic, tăcut, oare ar fi pus urgentistii pe jar la fel de repede sau...?!

Durerea câștigă iar teren, îmi dă frisoane. Amorteala – nu și iritația – provocată de tableta-ventuză e pe trecute. Închid pleoapele. Nu apuc nici de data asta să ațipesc. Simt că se mișcă ușor patul mobil. Mi se pare? Deschid ochii și văd că un cuplu trage încet de capătul patului. Bruneta frumușică și un tânăr blond – figură de actor, cu barbă dichisită, à la Brad Pitt. „Vă ducem la ecograf” zice ea. O drumeție scurtă, pe coridoare curate, fără „miros de spital”. E straniu să te plimbe cineva cu pat pe roți, să deduci traseul urmărind marginile tavanului alb: înainte, la stânga, la dreapta, stop. Intrăm la ecograf. Orb să fii, tot ai vedea cât e de îndrăgostită bruneta. Îl soarbe pe „Brad” din priviri, îi zâmbește continuu, îi atinge tandru brațul sau umărul. De-asta era (și este) ea „cu gândul în altă parte”! Blondul pare mai degrabă flatat decât receptiv. În cabinet, el îi arată pe monitor „ăsta e ficatul, aici sunt rinichii,

aici splina...”. Vorbesc între ei. Cu mine – nu. Îmi vine să râd: sunt... material didactic. Sunt ca răposatul din pânza lui Rembrandt „Lecția de anatomie a dr. Tulp”. Cu diferența că – har Domnului! – nu-s nici răposată, nici disecată, doar ignorată ca persoană vie. Nu reiese, din șueta lor, dacă am sau nu vreo hibă, totul se rezumă la identificarea și localizarea componentelor interne. Ca la service-auto, când mecanicul îi spune ucenicului: aici e motorul, aici – carburatorul, asta-i pompa de injecție... Vorbește cu ucenicul, doar n-o să vorbească – de nebun – cu mașina!

Acțiunea „ecograf” se încheie, porumbeii mă „parchează” la „13” și pleacă aureolați de fluturași zbanghii pe care nu toată lumea îi zărește.

La „14” – o vecină nouă, tânără. Cea de dinainte a refuzat CT-ul. „Am făcut nouă CT-uri luna asta și n-ați găsit nimic! Ați înnebunit!?! Nu mai fac!” Asistenta – rece: „Semnați că refuzați și puteți pleca!” Și pacienta a plecat. Aha, la venire, pe necitite, probabil asta am semnat: că sunt de acord cu toate investigațiile.

Nou-venita geme, tremură, galben-verzuie la față. O doctoriță suplă, cu păr șaten (s-a prezentat „dr. Diman”), o întreabă ce a pățit. „Am... mâncat... tochitură, jumări... mi-e... rău”. „Vomă, diaree?” „Da!”. „În fișă scrie că ați făcut colecistectomie, trebuia să țineți regim!” „Mi-a... fost... poftă... Apă,... apă, mi s-a uscat gura... mi-e sete... de mor”. Doctorița îi cere unei infirmiere: „Apă la 14, te rog! A vomat, nu-i da decât câteva picături, pe buze, cu siringa!” Mi-ar fi priit și mie, la venire, două-trei picături de apă! N-am avut noroc să dau peste ființa asta... umană!

Blondina de la recepție plimbă de colo-colo un teanc de hârtii. Se oprește la mine, „Doamna Mihail?”, eu confirm, ea lasă pe suportul rabatabil de la capătul patului câteva foi din teanc și pleacă. Nu știu ce hârtii sunt și, cum iar mă sfredelește burghiul durerii, nici că-mi pasă. Îmi doresc doar câteva clipe de somn. Și mă mir că durerea nu se aude ca o bormașină, ca un flex ori ca un pickammer, după caz. Cu atâtea dureri ale tuturor, ce zarvă și alergătură de mare șantier ar fi în UPU, în clădirea asta cât un hangar fără avioane!

Abia acum observ că, la capătul barelor metalice care delimitează separeurile, din loc în loc sunt prinse ghirlande din beteală aurie și câte-un brăduț decupat din carton verde. Da, Doamne, încă suntem în Sărbători! Miracole și taine din vremi străvechi... Renovarea timpului... Cerurile încă sunt deschise, iar binecuvântarea lor trece prin tavanul cu plafoniere, nu se împiedică de cele lumești.

Frumușica, din nou. „Cum vă simțiți?” „A trecut efectul perfuziei, a revenit durerea”, îi spun. Ea zice „bine!”, surăde gingaș și dispăre. „Bine!”??? N-a auzit răspunsul? E tot cu gândul în altă parte... Aiureala amorezatei mă amuză. Dacă misiunea ei e să întrebe pacienții „cum vă simțiți?”, să ajute la transportarea lor și să ia lecții la ecograf, nu-i primejdie. Dacă are și sarcini serioase... bun i-ar fi un concediu de... recuperare din văzduh. Să nu facă, Doamne ferește!, vreo nefăcută. Acum, „filosofic”

vorbind, poate are ea dreptate: e *bine* când revine câte-o durere, te mai trezește... pe dinlăuntru! Ca disperarea lui Cioran.

Cineva o îndeamnă pe vecina de la 12 „încercați să dormiți puțin, dacă puteți”. Iau îndemnul ca și cum ar fi și pentru mine, dar aud un „bună dimineța, doamnă” lângă patul meu. E dimineța?! Pesemne dimineța-devreme. Încă stăruie bezna. Văd un angajat (medic? asistent? nu știu să-i deosebesc după uniformă) la vreo 55 de ani, cu păr grizonat, prins într-o codiță nonconformistă. Îi răspund „bună dimineța”. Împinge patul spre coridor. Ridic mâinile a întrebare: „Încotro?”. A înțeles gestul și mă lămurește: „la CT”. Zic: „Adică la camera de *tortură*?” Râde. S-a prins că glumesc, totuși ține să mă asigur că „investigația e simplă și ușoară! Ați mai făcut așa ceva?” „Nu. Am auzit de la alții că zgomotul produs de aparat e insuportabil.” „Nu-i chiar așa, doamnă. Neplăcut o fi, dar nicidecum insuportabil. O să vedeți! Sunt unii, destui, care exagerează. Le place să exagereze.” Ha! E prima persoană de la UPU cu care port o conversație normală, ca între ființe umane înzestrate cu darul vorbirii. Are voce blândă, caldă, liniștitoare. E aproape tămăduitor să ai cu cine vorbi omeneste aici. „Colică renală, nu? Știu că sunt tare chinuitoare. Mai aveți dureri?” „Da, destul de puternice, totuși mai puțin decât erau când am venit!” Intrăm la CT. Foarte politicos, vrea să mă ajute să trec din patul pe roți în „nava spațială” care mă va „scana”. Îi mulțumesc, însă mă încăpățânez să mă descurc fără ajutor și... urc în „navă”. Mă dumiresc de ce refuz mereu ajutorul. Nu din cochetărie sau vanitate. Așa mă autoconving, mă autosugestionez că mă simt mai bine decât mă simt... de fapt. Omul îmi explică pe îndelete cum se va desfășura „operațiunea”, apoi iese din încăpere și mă dirijează prin microfon. „Inspirăți”, „țineți aer în piept”, „bine”, „acum respirați normal”, „așa”... Calmul și răbdarea lui sunt balsam. Zgomotul mașinăriei nu mă deranjează. Cu puțină fantezie, îl asociez unei călătorii prin cosmosul lăuntric. La întoarcere, îi mulțumesc domnului pentru... felul lui de-a fi și-i spun că probabil o să scriu despre experiența de la UPU. Zâmbește: „Să nu fiți pătinoare!”. „O să încerc! Nu promit că o să și reușesc.” Deocamdată nu încerc altceva decât să descifrez ce scrie, prea mărunț, pe ecusonul lui. Îl cheamă... oare Alexandru? Pentru bunătate și omenie i s-ar potrivi... Alexandru cel Bun.

Domnul (să zicem – Alexandru) mă aduce din „voiajul cosmic” la „13”, mă întreabă dacă am nevoie de ceva. „De un pui de somn, dar nu de la pescărie”. Zâmbește: „Umorul e bun, ajută mult când dăm de greu!” Atent, grijuliu, îmi înalță puțin suportul pentru cap. „E mai bine așa?” „Da, da, mulțumesc! Mă răsfățați!” Îmi urează multă sănătate și se duce să ia următorul pacient.

Intru în... altă repriză de așteptare. Foile de hârtie de la capătul patului au dispărut. Ferestrele UPU încep – deocamdată vag – să se lumineze. De unde o veni vorba „se crapă de ziua”? Habar n-am de unde vine. Îmi imaginez lumina zilei ca pe un pui de pasăre nepământească, cu pene albe,

moi, lungi și fine, crescând în coaja nopții. Ca într-un ou. Când „puiul de lumină” eclozează, coaja aia crapă. Fără sunete perceptibile. Nu auzim, vedem cum... se crapă de ziuă. Cum iese, fără grabă, lumina din găoacea de întuneric. Cât o fi ceasul?!

Vecinele mele au adormit. De la „12” se aud șuierături și pufăieli ușoare, de la „14” – câte un geamăt stins, câte-un plescăit mărunțel. Poate visează că mănâncă ceva ce-i place.

E relativ liniște în „hangar”. Mai vin urgențe, dar nu creează agitație, n-or fi cazuri extreme. Am timp de frunzărit amintiri care să-mi abată atenția de la durere. În urmă cu zece ani, am ajuns la UPU cu o entorsă. La unitatea veche. „Primitivă” comparativ cu asta nouă. Se aștepta în „traij” pe scaune înghesuite, rigide, incomode, ca de cămin cultural sătesc din anii '60. Cazuri multe, personal redus, aglomerație. Mișcare alertă, de albine fremătând în stup. Nu știu dacă atunci am avut pur și simplu noroc de o echipă medicală foarte cumsecade, dar n-am uitat omenia angajaților. Atenți, calmi, darnici cu vorbe bune, de încurajare, pentru fiecare pacient. Au venit, de-a valma, victimele unui grav accident rutier, un bărbat cu multiple fracturi, căzut din nuc, altul cu AVC, cazuri serioase și... Bela. O femeie fără adăpost, alcoolică celebră în cartier și „abonată” la serviciul de urgență. O fi fost frumoasă în depărtata ei tinerețe. I-a rămas porecla. Te-ai fi așteptat ca Bela, beată-criță, murdară, duhnind a borhot, urină și fecale, să fie, în aglomerația aceea, neglijată. Nu! Au primit-o cu un compasiv „Of, Bela, iar ți-ai băut mințile! Ți-a fost dor de noi?!”. Bela nu se ținea pe picioare. Au preluat-o două infirmiere într-un cărucior schilod, au dus-o la spălător. Au adus-o de-acolo fără hainele ei mizere, îmbrăcată într-un halat (ponosit, dar curat) de spital și au lăsat-o să doarmă într-un cotlon. Mai departe nu știu ce s-a întâmplat. Am văzut-o pe Bela prin cartier, veșnic beată, până acum doi ani, în pandemie. De atunci a dispărut, cu drama ei neștiută cu tot. O fi murit, sărmana nimănu, prin vreun șant? S-a înălțat sufletul ei să povestească îngerilor ce n-a putut povesti ea oamenilor?

Mă întoarce în prezent o voce caldă: „bună dimineța, doamna Mihail!” Pe marginea patului meu se așază o doamnă în floarea vârstei, cu păr lung, unduios, cu ochi blânzi, surâzători și un *grain de beauté* discret pe obraz. Am adormit și vise? Nu. Doamna pune pe suportul rabatabil... „Fișa dumneavoastră! Cum vă simțiți?” De data asta întrebarea nu e formală. „Ceva mai bine decât aseară...”. „Dar mai aveți dureri. Daaa... De vină e o pietricică. A plecat din rinichi și s-a oprit. N-ați eliminat-o. Oricând e posibil s-o ia din loc și-atunci... s-ar putea să vă întoarceți la noi.” Mă sfătuiește să evit efortul fizic, frigul, să consum lichide și, desigur, să merg la urolog. „E mărișoară pietricica, are 7 milimetri, dacă se mișcă poate provoca sângerări, că pietrele astea zgârie, nu sunt netede. Să nu vă speriați, se întâmplă frecvent. O să fie bine.” Deși veștile sunt cenușii, e atât de calmă și firească vorba ei încât mă pomenesc glumind: „Dacă mi-am încheiat cariera profesională, îmi face rinichiul carieră... cu nisip, cu pietriș, să am acum, la pensie, materiale de-o... vilă!” Râdem împreună. Îmi

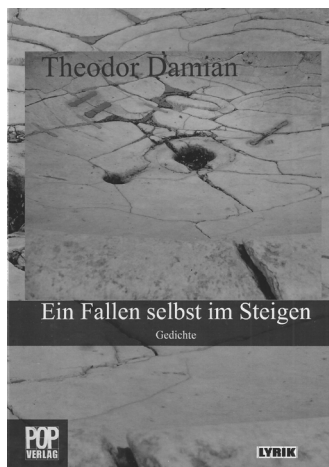
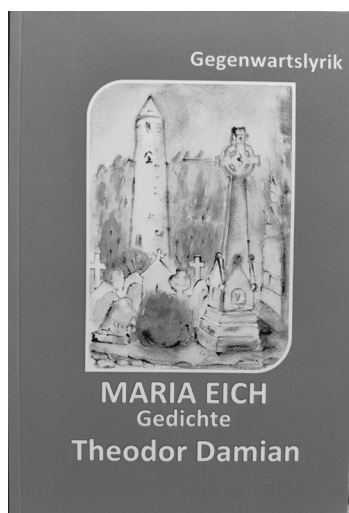
prinde cu duioșie mâna, îmi explică rețeta prescrisă și-mi mai dă niște sfaturi. Nu ca de la medic la pacient, ca de la om la om. „Nu vă dau voie să plecați acasă până nu cedează de tot durerea. O să vă punem încă o perfuzie.” „Îmi displac împrejurările, dar îmi pare bine că v-am întâlnit” îi spun, încercând să-i citesc numele pe ecuson: dr. Corina (sau Carina? sau Crina?). „Acum vă las, că am încă cinci pacienți de vizitat până ies din tură. Multă sănătate și un An Nou cu belșug de bucurii!” „Mulțumesc, la fel!”

În curând, copila cu „mână ușoară” îmi pune perfuzia. La brațul stâng, de unde a luat ea proba de sânge, n-a rămas nicio urmă. Cred că fătua asta timidă va fi un medic bun. Mă uit la picăturile care se scurg încet din dispozitiv, pic..., pic..., pic..., și mi se năzare că sunt conectată la o clepsidră din care picură, în mine, timpul. Un timp lichid.

Încet, încet, durerea cedează. Nu mai vine nimeni să verifice nici cum mă simt, nici dacă perfuzia funcționează. Când conținutul ei e pe sfârșite, fac eu semn unei asistente să vină... să mă „dezlege”. Îmi dă un ghemotoc de vată cu spirt, să-l țin trei minute apăsător pe locul unde a fost branula. Și dispăre. Ufff!!!! Am scăpat de durere, de perfuzie, de branulă... Au trecut și cele trei minute. Pot să plec. Habar n-am dacă mai sunt formalități de îndeplinit. Mă ridic din pat, mă uit în jur și... parcă am devenit invizibilă. Cum nimeni nu-mi spune și nici nu mă întreabă nimic, îmi iau haina, mă îmbrac, îmi iau geanta, pun fișa medicală înăuntru și... caut ieșirea. Plec de la UPU cum pleci din *supermarket*, după ce ai târguț ce era de târguț. Treci ca un spectru printre făpturi care nu te cunosc, nu te văd. Că nu poți trece și *prin* ele e poate singurul indiciu că nu te-ai dematerializat. Ajung, pe ghicite, la poarta unității. Îl întreb pe portar dacă e vreo stație de taxi în apropiere. Omul, binevoitor, zice „Unde să umblați, doamnă? Stați că vă chem un taxi aici!” Și face comanda. Îmi pare rău că n-am cum să-l răsplătesc decât spunându-i „să vă dea Dumnezeu sănătate!”. Am în geantă o singură bancnotă, din care va opri taximetristul prețul călătoriei. Pe drum, îmi vine iarăși în minte vechea unitate de urgență. Aia „primitivă”. Niciun pacient nu pleca fără să fie însoțit cu grijă de cineva din personal până la rudele sau prietenii care așteptau la ieșire, până la taxiul chemat în fața unității sau măcar până la ghereta portarului. *Atunci* – condiții și dotări precare, spațiu restrâns. Personal omenos. *Acum* – condiții și dotări moderne, spațiu larg. Personal robotizat. Recce. Cu excepții rare, de se pot număra pe degetele de la o mână. Oare de ce? Ne-am înrăit? Ne-am „distanțat”? Așa e „civilizat”? Nu știu să răspund.

Ajung acasă. Mă spăl, beau un ceai, mănânc... Nu, nu mănânc. Ciugulesc o jumătate de napolitană. Nu mi-e foame. Arunc o privire pe fișa de la UPU. Îmi sare în ochi că la „alergii” scrie „neagă”. Fals! Când m-au întrebat de alergii, n-am *negat*. N-am zis „nu am”. Am zis „nu știu”. E cu totul altceva! „Neagă” îi scoate pe ei din belele dacă... Ce viclenie!

Mi-e somn! S-a luminat de-a binelea. În sfârșit, pot să dorm! Măcar până când o să-mi bată Anul Nou la fereastră.

Theodor Damian,
Ein Fallen selbst im Steigen, Lyrik
 (poezii, în germană,
 traducere de Mike Froehlich),
 Pop Verlag,
 Ludwigsburg, Germania, 2015

Theodor Damian,
Maria Eich. Gedichte
 (poezii, în germană,
 traducere de Christian Schenk),
 Dionysos Verlag, Boppard am Rhein,
 Germania, 2021

„.... ich habe mittlerweile die beiden Gedichtbände gelesen und bin beeindruckt davon, wie in Erfahrungen, die zunächst einfach erscheinen, existenzielle Problemlagen sichtbar werden, die spirituelle Antworten suchen und im Ansatz finden....“

Prof. univ. emer. Dr. Roland Eckert

DANA OPRÎȚĂ

Despre îngerii poeziei. Mariana Pândaru-Bârgău

Când cineva drag pleacă pe tărâmul pe care noi, cei cu limitata înțelegere umană, l-am numit *de dincolo*, reacțiile sunt incontrolabile și total surprinzătoare. Rar mi s-a întâmplat ca la o astfel de veste să-mi împietrească toată ființa. Refuzând să accept realitatea că Mariana Pândaru Bârgău nu mai e în trup, am continuat să o las să trăiască, așteptând un alt nou semn dinspre ea.

Cei care scriem poezie știm că în acele clipe intrăm în contact cu o altă lume, aceeași lume *de dincolo*. Îngerii poeziei nu sunt doar cei care ne însoțesc atunci când o poezie e creată, dar și, uneori, chiar cei care o scriu. Mariana Pândaru a fost în trup, unul dintre ei. Și, astfel, i-a fost ușor să scrie Poezie. Iar acum, că trupul a dispărut și au rămas doar amintirile, Mariana este în lumea lor, cu sufletul ei delicat. Omul puternic a rămas în amintirile noastre.

Despre ea, cine nu a avut șansa să o cunoască, va afla de prin cărți sau internet, că s-a născut la 20 august 1952, la Pleșoi, Dolj, și că în 1956, avea să se mute cu familia în Anina, unde urmează școala primară (româno-germană) din Steierdorf. Vor afla apoi că „Doamna poeziei hunedorene”, cum e considerată Mariana Pândaru Bârgău, a debutat publicistic în 1976, în revista *Tribuna* de la Cluj, într-o pagină acordată Cenaclului literar „Flacăra” din Hunedoara.

La acea vreme, la amintitul cenaclu, tână și frumoasă Mariana Pândaru cânta folk. Melodiile pe care le compunea, având nevoie de versuri, cu timpul și-a dat seama că, de fapt, acesta este destinul ei. Poemele sale apar în mai toate revistele literare din țară, apoi, în 1987, are loc debutul editorial, cu volumul de poezie pentru copii, *Dincolo de râu, câmpia*, la editura „Facla”, Timișoara. În 1978 debutează și ca jurnalist la un cotidian din județul Hunedoara. În 1981, se căsătorește cu poetul și criticul literar Valeriu Bârgău și se stabilește la Deva, unde își desfășoară activitatea literară în cadrul Cenaclului „Ritmuri”.

În 1984, făcea parte din gruparea de pe lângă SLAST, suplimentul literar al ziarului *Scânteia Tineretului* și, alături de cenaclul „Confluente”, participă la numeroase turnee în diferite zone ale țării. De asemenea, citește din poemele sale și în alte cenacluri importante la acea perioadă, alăturându-se și celor similare din Capitală, în cadrul cărora se întâlnește cu scriitorii valoroși ai momentului.

Însă adevărata aventură editorial-publicistică a Mariane Pândaru Bârgău, alături de soțul său, debutează chiar din primele zile ale lunii

ianuarie 1990, odată cu începerea demersurile pentru înființarea unui ziar, dorință veche a jurnalistului Valeriu Bârgău. La 1 februarie 1990 a ieșit pe piață primul număr al săptămânalului „Călăuza” – *Jurnal independent de opinie și informare*. Din ianuarie 2003, publicația amintită, foarte apreciată de cititori, a devenit „Călăuza noastră” – *Săptămânal independent aflat în slujba tuturor oamenilor*.

Între 1991–1995, Mariana Pândaru Bârgău urmează cursuri de jurnalism la București și Timișoara, pentru ca în 1999, să frecventeze Cursul Internațional de Jurnalism de la Salzburg, în cadrul Academiei de Jurnalism din Austria. De menționat de asemenea faptul că, în 2004, cei doi soți au înființat Adociația Scriitorilor județului Hunedoara.

Totul părea a avea un curs lin, plin de succese. Dar a venit ziua de 3 ianuarie 2006, când Valeriu Bârgău a plecat în lumea veșniciei. Tot ce fusese clădit împreună: săptămânalul *Călăuza* și *Călăuza noastră* (1990, 2003), editura „Călăuza v.b.” (1992), revista *Ardealul literar* (1996), editura „Danimar” (2003) și Tipografia „Călăuza”, toate avându-l ca director fondator pe Valeriu Bârgău, au rămas doar în grija fragilei Mariana. Cea care în 2003 suferise o operație pe cord deschis. Vlăguită sufletește, a trebuit să ia hotărâri dure, pentru a-și proteja sănătatea precară. Astfel, a renunțat la primul lor proiect, în pofida constantului uriaș succes. Cu doar 7 numere înainte de a atinge cifra 1000, a apărut ultimul număr din *Călăuza noastră*. Era 3 iunie 2009.

Fragilitatea era doar a trupului, fiindcă sufletul ei delicat era, de fapt foarte puternic. Cu desăvârșită încredere pe care o avea în Dumnezeu, știa că poate răzbate orice piedici. Scrisul s-a îmbinat cu munca la editură, „Călăuza vb” și la revistă, *Ardealul literar*, cărora le-a dedicat tot sufletul și toată energia, până în ultima clipă. Mereu prezentă în viața culturală a țării și a lumii, Mariana Pândaru Bârgău a continuat să publice la cele mai importante reviste literare.

Scrie poezie, proză, eseu, versuri pentru copii, note de călătorie, interviuri, articole. De-a lungul anilor, a fost recompensată cu multe premii pentru volumele sale, dar și pentru activitatea de jurnalist. Din 1994, face parte din Uniunea Ziariștilor Profesioniști, când încă se numea Societatea Ziariștilor Profesioniști din România. Iar din 2002 este și membră a Uniunii Scriitorilor din România.

În anul 2022, la împlinirea a 70 de ani, Academia Română îi publică Marianei Pândaru Bârgău volumul antologic *Casa cu umbre*, în seria „O sută și una de poezii”. Evenimentul i-a adus o mare satisfacție sufletească și am fost mulțumită că am putut să împărtășesc cu ea această bucurie, publicându-i de îndată, o selecție de poeme în revista *Destine Literare*, al cărei redactor-șef eram atunci. De altfel, i-am solicitat și am publicat diferite materiale trimise de ea, de la poezie și proză, la cronici, însemnări și, mai ales, un fotoreportaj despre Deva, orașul unde a locuit. Îmi amintesc cu cât

suflet s-a documentat, a parcurs lungi distanțe pentru a face fotografii și apoi a scris ca un adevărat ziarist profesionist.

Îmi amintesc de asemenea, de invitația ei de a-mi arăta pe viu aceste locuri, aflând că nu le-am atins niciodată. Urma să ajung la ea în primăvara lui 2024, când plănuiesc să ajung în țară. Câte planuri nu ne făcuserăm, să stăm împreună, față în față de data asta, să povestim despre oamenii și întâmplările care ne-au legat de-a lungul anilor, câte experiențe de suflet îmi pregătea, de la a-mi arăta orașul și împrejurimile, incluzând cele două Sarmizegetuse, la biblioteci, muzee și evenimente culturale, lansări ale volumelor mele pe care avea să le pregătească, ea, „doamna poeziei hunedorene”. Cu emoție așteptam acele clipe, despre care știu acum că nu vor fi niciodată amintiri, decât pentru ce ar fi putut să fie. Un suflet atât de cald, o ființă atât de generoasă și de blândă, pentru care bunătatea, eleganța vorbirii și a comportamentului erau îmbrăcate în haina firescului, un talent dăruit de Dumnezeu, cu care ne-a bucurat și înnobilat pe noi. Cărțile ei o vor păstra vie pentru totdeauna.

Dat fiind faptul că sănătatea ei începuse să dea, din nou, semnale de alarmă, dar nevoind să repete trista experiență pe care a avut-o cu închiderea ziarului *Călăuza*, a hotărât să nu abandoneze revista, dar *Ardealul literar* să apară doar cu două numere pe an, în loc de patru. I-am dat perfectă dreptate și am încurajat-o că decizia este una corectă, că revista trebuie să existe, însă sfatul meu prietenesc a fost să nu o facă sacrificându-și sănătatea și viața. „Înainte de toate îmi doresc sănătate și posibilitatea de a duce mai departe revista *Ardealul literar* și Editura „Călăuza“, spunea ea într-un interviu acordat lui Ioan Vasiu, în 2020, pentru site-ul UZPR.

Fiind o luptătoare, Mariana nu-și putea închipui altfel viața, pe care o iubea infinit, fără proiecte, de tot felul legate de revista *Ardealul literar* și de „Călăuza v.b.”, editura unde a publicat, printre mulții autori, și manuscrisele iubitului ei soț, apreciatului poet și jurnalist, Valeriu Bârgău, a cărui memorie a păstrat-o mereu vie.

Dumnezeu o avertiza sau ea presimțea, nu știu. Ce știu este că divinitatea a ajutat-o să ajungă să revadă locurile unde s-a născut, mormintele părinților, ca pe o datorie înainte de plecare. Cinci zile petrecute la Steierdorf, în vara acestui an, „au fost pentru mine un balsam sufletesc”, îmi scria ea într-un mesaj. Cum nimic nu e întâmplător, tot bunul Dumnezeu a ajutat-o să le asigure *loc cu verdeață* și cărților din casă, ale ei, în bibliotecile din Deva, unde le-a donat. Toate lăsate în siguranță. Era mulțumită, asta neînsemnând, însă, că se gândea că ar fi ultimele lucruri pe care le va face, pregătindu-se pentru marea trecere.

La ultima noastră convorbire telefonică, vocea îi era sugrumată, cu o respirație anevoioasă dificilă, dar, ca de obicei, ignora aceste reacții ale trupului său vlăguit. Îmi spunea atunci că era la finalul alcătuirii nr.1 din 2023 al dragei ei reviste, *Ardealul literar*, revista pe care o conducea și de care era foarte mândră că a reușit să o pună sub auspiciile Uniunii

Scriitorilor. Era semnul de apreciere pe care îl aștepta, de la breasla căreia i-a consacrat toată viața. Acolo, unde urma să fiu colaborator permanent, avea să apară și rubrica pe care mă invitase să o deschid. „În căutarea amintirilor pierdute” ar fi fost titlul acesteia. A fost încântată de primul text pe care i l-am trimis, despre care mă anunța, la început de august, când începuse să lucreze la primul număr din 2023, că e deja pus în pagină. Dar acel număr, care ar fi trebuit să apară *curând*, probabil nu va mai apărea *niciodată*.

„Nu pot să neg că, pe lângă harul dat de Dumnezeu, a fost importantă pentru mine întâlnirea cu marea poezie a lumii”, mărturisea într-un interviu, Mariana Pândaru Bârgău. „Lecția ei m-a ajutat să înțeleg că drumul pe care am pornit nu e o joacă, nu e amuzament, ci o cruce cât se poate de grea.” Această scriitoare, editoare și jurnalistă de excepție a înțeles că aceasta a fost menirea ei în lume, împlinită în mod strălucit, alături de aceea de devotare pentru familie și prieteni.

„Voința mea este / să trec prin timpul de miere / cu tăcerea îngropată-n cuvinte. / Căci sângele – acest miracol al vieții – / îmi curge prin vene / ca tăciunii aprinși / Iar rănilor, rănilor sunt atât de adânci / încât simt că n-am să mor niciodată”. Și totuși, în noaptea de 28 octombrie a lui 2023, o noapte nu doar cu lună plină, dar și cu o eclipsă a acesteia, când este momentul adevărului, inima poetei a hotărât că e timpul să se întoarcă la acel *acasă* din împărăția bunului Dumnezeu, căruia l-a fost mereu recunoscătoare și credincioasă. Tocmai inima ei a decis să se oprească aici, pe pământ, pentru ca ea, Mariana, să-i poată desăvârși cartea pe care i-o scria. Un ultim proiect, început după intervenția chirurgicală, pe care nu voia să îl grăbească, dar care îi era mereu în minte. Acum are tot timpul din Univers să poată croșeta, cum altfel decât cu aripi de îngeri, cartea ei de inimă, pentru inima ei.

Înainte de culcare, celor dragi le spunem „Somn ușor. Vise plăcute. Îngerii să te sărute”. De data aceea, îngerii nu i-au mai dat drumul din îmbrățișare și au dus-o cu ei. Îngerii Domnului. Îngerii poeziei, căreia i-a fost vestală.

Fie-i și somnul cel veșnic ușor. Cu vise despre viața ei frumoasă de pe pământ. Cu îngeri adevărați cu care poate vorbi limba poeticească pe care ei o știu atât de bine.

Everything is changing. Start over You can with your last breath. (Brecht) - In Memoriam Guy Stern

The deceased has been known to a wide audience through a documentary about an elite intelligence unit, tasked with devising ways to break the morale of the SS, men often credited with bringing an early end to the war. Some of these heroes, who were already in the eighties, were reunited in this documentary of 2004. Guy Stern (born Günther Stern; January 14, 1922 – December 7, 2023) was one of them, a German-American decorated member of the secret Ritchie Boys World War II military intelligence interrogation team. As the only person from his Jewish family to flee Nazi Germany, he came to the United States and later served in the US Army. After World War II, he graduated from Columbia University and became a scholar, primarily of German and comparative literature. When I met him in the late seventies of the last century, I knew nothing of the early chapter of his life and was only amazed at his knowledge and understanding of the 1920s Weimar culture. As far as Brecht was concerned, he seemed to me to be the only one who knew how to combine the theatrical with the enlightenment of the German theater revolutionary without ideological interests.

Guy had a long and illustrious career as a scholar, educator, author, mentor.

As a German immigrant whose family perished along with millions of people during the Holocaust, the Wayne State University professor emeritus had dedicated decades to educating the public about the time when German Nazis and their collaborators all over Europe worked to annihilate Jewish people as well as others they considered inferior. The atrocities of that dark era in human history were forever etched in Guy's mind. But it was these insights into the horrors of human actions that demanded of him a lifetime of defiance. He served after his retirement from academia, already over 80 years old, until almost the end of his life as director of the Harry and Wanda Zekelman International Institute of the Righteous at the Holocaust Memorial Center in Farmington Hills. He was a lifelong believer in the ability of thought to "intervene" in behavior and beliefs. Guy's focus was on helping shape the future.

"The horror arising from hatred, discrimination and divisiveness has to be demonstrated to each generation anew, because the dangers of a reoccurrence are still with us," he said at the International Holocaust Remembrance Day six years ago when he received France's highest award: a Legion of Honor medal. "We have to plant in the generations growing up

that the searing consequences of such deeds stay for generations. They long outlast in many respects the terror and the dehumanization of the actual events.”

His memoirs *Invisible Ink*, published in 2020, report the story of his remarkable life. This is not a Holocaust memoir; however, Guy makes it clear that the horrors of the Holocaust and his remarkable escape from Nazi Germany created the central driving force for the rest of his life. He gives much credit to his father’s profound cautionary words, “You have to be like invisible ink. You will leave traces of your existence when, in better times, we can emerge again and show ourselves as the individuals we are.” Guy carried these words and their psychological impact for much of his life, shaping himself around them, until his emergence as someone who would be visible to thousands over the years. He became an activist for international understanding and dialogue.

His memoir is divided into thirteen chapters, each marking a pivotal moment in Guy’s life. His story begins with his childhood in Hildesheim, protected by his parents and happy and joyful like most of his peers in the small trading town, which is more than 1200 years old. Then, in 1933, the Nazis come to power, ushering in a fiery and destructive timeline that he recollects by exact dates and calls “the end of [his] childhood and adolescence.” Through a series of fortunate occurrences, he immigrated to the United States at the tender age of fifteen. While attending St. Louis University, he was drafted into the U.S. Army and soon found himself selected, along with other German-speaking immigrants, for aforementioned special military intelligence unit that would come to be known as the Ritchie Boys (named so because their training took place at Ft. Ritchie). Reflecting on that period, he insists “It was our mission to liberate Europe that was in the (clutch) of a very contemptuous dictatorship.” If one can name a singular characteristic that gives Guy strength time after time, it is his resolute determination to persevere.

But he also faced unfathomable loss. Returning to his hometown Hildesheim shortly after the armistice, he learned from a customs official about his family’s deaths.

“I was devastated. For a while I was not able to really absorb the information I had received,” Guy recalls. “You have onslaughts of bitterness, but I got out of that because I also heard of some people who had tried to help my family. And so you felt that mass judgment is inimical to assessing your fellow man. There’s evil and good in all societies, in all races, in all ethnic groups. So I was able to overcome that. But that came by stages.”

Guy will be remembered as outstanding researcher of the German-Jewish literary and cultural heritage. He was one of the founders of the Lessing Society (1966), acting as its president from 1975 until 1977, served for decades on the Board of the Kurt Weill Foundation and as Honorary President of the PEN Center of German-speaking Authors Abroad. As author

and editor, he published several books and compilations on German literary history, focusing mainly on literature on emigration and immigration. Some of these works include *War, Weimar, and Literature*, and *Literature and Culture in Exile*. After the reunification of Germany he was a visiting scholar at the universities of Freiburg im Breisgau, Frankfurt am Main (1993), Leipzig (1997), Potsdam (1998) and Munich. In 1998 he gave a lecture at the 60th anniversary of the Keistallnacht at the German parliament, the Bundestag. He was restless and never seemed to run out of energy.

Guy received several awards throughout his life, among them the Great Cross of Merit of the Federal Republic of Germany (1987) and the Goethe Medal (1989). He also received honorary doctorates from Hofstra University and Hildesheim University. In 2012 he was recognized as an honorary citizen of Hildesheim. A plaque has been placed in front of the area that was once his home as a tribute to his family. Over time he became a regular guest in his place of birth and gave insights into his life and the darkest chapter of German history at lectures and readings.

It has been almost 50 years since we became friends. It was when I produced for a consortium of various universities in Philadelphia Brechts *The Good Person of Szechwan*. It was the first time that a theatre director from East Germany was permitted by the Communist regime to direct a play in the US. The arduous diplomatic fencing before receiving the exit visa and the project itself had attracted a lot of attention and rumors, especially in the Brecht circles in the US. Guy had also heard about it and invited me to give a lecture at his university. Ever since we have worked closely together on workshops, symposiums and publications. The spirit of enlightened tolerance that he exuded and the warm willingness to reconcile immediately took me in for him. His knowledge of and feel for dramaturgical structures was unique and of great value for the understanding of theater texts. His inimitable smile and open-hearted confidence towards other people pacified many controversies with dogmatic and ideologized positions in literary studies. He always came up with a Brecht or Goethe quote that put things back on their feet.

Guy supported me wherever he could: at visits before the fall of the Wall in East Berlin, when I was exposed to the regime's harassment; during my political work after the fall of the Wall on a campaign at American universities in January 1990 to solicit support for the reunification of Germany in US academic, business and cultural circles; and since the reunification of Germany 1990 in almost all of my activities at ISSEI conferences. He also has dealt with most of my theatre productions in the US, and whenever he could he came to events abroad, such as the open air staging of a *Mother Courage* - performance at a former US nuclear missile station in the Eifel region in Germany, celebrating 50 years of peace in Europe after the end of WWII. You could go with Guy through thick and thin.

I remember how at the first American Brecht conference after the self-liberation from the Soviet regime in Central and Eastern Europe, which I organized under the motto Brecht Unbound in 1992 at the University of Delaware with Guy as one of the key speakers, with all factions of Brecht research in the USA attending the event - from incorrigible supporters of the defunct regime to enlightened critics of Brecht - , which soon raised the waves of dogmatism. Again Guy saved the day. He quoted Brecht as if in good faith: „Anyone who says A doesn't have to say B. He can also realise that A was wrong.” And if that was not sufficient enough he added a line from Friedrich Schiller's William Tell: “Look into the future, Werner, not the past.”

In view of the increasing hatred of Jews, especially at our colleges and universities, and the elimination of Judeo-Christian values and the agitation and propaganda of crude socio-racist grids, the humanistic legacy of Guy Stern's life and work is something that must be preserved. He has set an example of how to take responsibility and offer resistance. His optimism about life, his wisdom and his smile live on for us today and tomorrow.

LIVIU PENDEFUNDA

Vremile ucid Cerul

*Vremile ucid păsările și îngerii
e o teroare împotriva Adevărului divin
Cine s-ar mai fi putut gândi că răul nu e decât în oameni?
Și de aceea pământul se va răzbuna
Noi înșine, tu și cu mine, frați sub cruce
nu putem înlocui îngerii uciși
dar putem fi cronicarii Creatorului.*

*Lumina Jerusalem pâlpâie asmuțind clopotele,
iadul tinde să acopere pământul și îngerii
privesc neputincioși de acolo unde s-au refugiat:
din cerul Creatorului, plin de nori și de fum.
Lași suntem în fața atrocităților sau doar comozi?
și ne ascundem în biserici cu un rozariu și-un stilou;
Ascultă ruga noastră scrisă, Doamne al nostru!*

*Fiind în ceruri acum, noi, am înțeles misterul:
în curând
Thy will not be done on earth as it is in heaven...
mântuiți-ne, îngeri, va fi în cer precum pe pământ!*

Rugă la zorii care nu mai vin

*Plină de vrajă o noapte târzie
așterne în mine picături de ceață.
Imperii de ape amenință deșteptând în cer
un holocaust al planetelor reflectate
în sufletele celor transformați din fier
în grotă cu foc în ființe fără moarte
cu zâmbet parșiv de bijuterie.*

*Mut mă adun să opresc
lumina care culege de pe pământ
izvoare și râuri vagabonde,
eu, martor rătăcitor pe o glie
în care falșii zei iau avânt
în tainice corăbii ce zboară și petrec
în ritualuri sacre ce par să'nlocuiască
credințele divine. Mă rog la Dumnezeu:
Doamne, plin de neputință, mă închin
și'ți cer în noapte târzie ce plină de vrajă
așterne în mine picături de ceață,
să scot rădăcinile copacului ce sunt
și frumusețe să presar din norul romboid
într'al elipticului labirint
al creării timpului în care ne-ai închis
și zdrobește plutirea acelor ce vor
să acceadă al fântânii por
îmbătați fără durere de putere în abis...*

*Plină de vrajă o noapte târzie
așterne în mine picături de ceață.
și nu știu dacă pe Marte
va mai fi vreun petic de verdeață.*

*Mă împart
ca să mă înmulțesc,
prea mulți eu alcătuiesc mulțimea,
prea multe mâini, prea multe picioare,
prea multe cranii ce se deschid
peste tot felul de insecte negre,
prea multe trupuri descărnate
Sunt absența și neantul
pe care neputința mă obligă
să le acopăr cu vorbe,
identitatea m-apasă
de aceea o vreau pe a ta
Cine ești tu, femeie?
Nu te osteni să minți!
Tu ești eu,
de vreme ce am decis să fiu nimeni...*

*Bucuria de a fi
un soare întreg,
un refren de râu și câmpie,
mulțumesc că am trăit
Satul bătrân, aproape pustiu,
și nucii care dansează,
ulița mare
ce râde ca un acordeon,
și câinele
cu un strop de rouă între ochi,
Camera suspinelor,
pacientul care-și roade vechile visuri,
un zid în noi
între o inimă și cealaltă,
dragostea care nu se mai face,
lumânarea aprinsă,
pentru cuvintele moarte...*
LUCIAN DOMȘA

*N-o să te mai văd,
râul trebuie sorbit,
cerul trebuie îmbrăcat,
obrazul tău a atins copacii,
și timp de multe veacuri
eu am să caut râsul tău
sub obiectele vechi
N-o să te mai văd,
luna trebuie culeasă,
vorbele amorțite
sunt adormite-n artere,
genunchii-ți scânteiază,
N-o să te mai văd
moartea trebuie-nșelată
povestea noastră-i sfârtecătă
cu miile de dinți pe care mi-i dăruie
absența...*

*Atât de simpli,
încât moartea trece prin
sângele nostru,
atât de încremeniți în frică,
încât ne purtăm sufletu-n cârje,
atât de micșorați,
încât ne strecurăm sub un ceasornic
unde nimic nu arată ora exactă,
atât de tăcuți
încât pierdem obișnuința
celor mai simple cuvinte :
„dragoste”, „soare”, „zăpadă”,
„prietenie”,
atât de singuri...*

*Un măr
ce putrezește văzând cu ochii,
o oglindă care se sparge
parcă în scârbă,
o clădire care se surpă
ca să nu mai ocupe spațiul
Un trup care crede
că are nevoie de alt stăpân,
un suflet care ar vrea
să dispară fără să deranjeze,
o femeie ce trebuie
să fie iubită necondiționat
O carte ce se rupe de paginile ei,
cu toate că-i rescrisă de zeci de ori,
o sănătate prea fragilă
pentru a se teme că s-ar risipi...*

*Nu mai spun mulțumesc,
nu mai cer iertare,
poemelor mele le spun
să vă aducă
luciditatea și îndoielile,
certitudinea și tandrețea mea
Nu mai spun femeie,
nu mai spun durere,
poemelor mele le poruncesc
să vă ofere zăpezi, minuni, mahniri,
primăvară, suflet greu
Nu mai spun seară,
nu mai spun mâine,
poemelor mele le cer
să transforme carnea-n piatră
Nu mai spun viață,
nu mai spun moarte...*

*Voi scrie acest poem
ca să-ți ofer o auroră
când cade noaptea
între sâni și subțioara ta
Voi scrie acest poem
ca obiectele să-nceapă
din nou lecțiile lor de pian,
voi scrie acest poem
pentru-a iubi ca-ntr-o uimire
și-a respecta ca-ntr-o uitare,
voi scrie acest poem
femeie sau pădure
durere sau anotimp,
mi-e tare scump
mai scump ca viața..*

*Am să te văd doar când
marea trebuie sorbită,
cerul trebuie îmbrăcat,
obrazul tău a atins copacii
Timp de o eternitate
voi căuta răsul tău,
în praful depus pe obiecte
Am să-ți zâmbesc doar când
luna trebuie culeasă,
timpul adoarme-n artere,
genunchii-ți scânteiază,
clavicula se odihnește
pe epiderma falezelor
Am să plâng doar când
moartea trebuie-nșelată,
trupurile noastre vor fi sfărțecate
cu miile de dinți
ai abstenței...*

Normă 2

*Urcând Golgota
am căzut a treia oară
ducând crucea țării,
în timp ce la dreapta mea
Mântuitorul nostru Iisus Hristos
urcând și el
dar de această dată ca turist
și scriind versuri despre
istoria acestui deal
a căzut lângă mine,
nu silit de povara drumului
ci a metaforelor...
Atunci Domnul Iisus Hristos
a făcut cu mine schimb de experiență.
A luat el crucea.
Iar eu îi continui poezia.
După câteva momente,
în cel mai imprevizibil mod
m-a împresurat stăpâna peste tot ce s-a scris
și se scrie-Muza.
Dând acesteia onorul din creion
și murmurând descumpănit:
„Imensitatea ta!”
Muza îmi glăsuiește:
„Unde ai rămas de Mântuitorul nostru Iisus Hristos?
Doar scrii?”
Este prima pauză
pe care mi-o provoacă muza, legat de poezie
Însă fug și apuc din nou crucea și scriu...
Cad scriind...
Scriu căzând a nu știu câta oară sub crucea țării...
Nu mai am pe ce să-mi înalț piciorul...
Ce înalt e Golgota și cerul e atât de jos
dar nu-l mai văd pe Iisus Hristos!
”Ce stai meditănd în sec la Iisus,
îmi cuvântă muza!
Continuă și scrie,
dă-mi crucea mie...
Mântuitorul s-a dus
să-ți pregătească un loc în care să ai timp să încadrezi
în adevăratul sens al cuvântului durerea în poezie!”*

Extrema mirare

*Probabil exist fiindcă
Dumnezeu se miră că-mi este greu să
găsesc un loc unde să plâng
fără să fiu văzut de nimeni
și că nu mă mai mir pe nimic.
Unde să plâng?
Este un lucru neîfîresc a plînge de fericire
în văzul celor ce plîng de nefericire.
De nefericirea că nu mai au nimic...
Dacă nu mai au nimic, pe ce să mă mir?
Să-i spun la cineva cum de îi este frig dacă
are mai multe rînduri de haine pe el ?
Sigur acesta mi-ar spune apoi:
„Cum să nu-mi fie frig dacă sunt desculț!”
Păi de ce e desculț?
De sărăcie, sau că e nebun?
A vrut el să fie sărac sau nebun?
A te mira pe cineva care nu vrea să fie sărac
sau nebun, e un lucru neîfîresc.
Dacă Dumnezeu ar vrea să vină la mine
în chip de om sărac
ar fi doar un pretext figurativ ca a unui actor,
dar Tatăl Ceresc nu e actor care face haz de
necazul altuia
și știu că nu va veni astfel.
Că doar ar vrea, e un lucru firesc
pe care nu am de ce să mă mir....
Iar dacă ar dori să vină la mine
în chipul celui mai bogat om,
ar fi la fel un pretext fără noimă
deoarece știu că nu va veni astfel,
deoarece pe persoane
și pe lucruri care ne înconjoară
nu am de ce să mă mir
când Dumnezeu este mai presus de ele...*

Concert de Bobotează

*Flori în concert,
zumzet de albine,
emoții în strune
pe verde aristocrat.
Simfonii de Bobotează
la Palat
și Viena
mai aproape.
Culori naturale
în gamă simfonică
și aburi de iarnă
vestesc dansul
galant.
Viena
coboară-n
Palatul Culturii.
Culori naturale
aduc bucurie
în suflet de spectator.
Imagine, vers, muzică
se înlanțuiesc
în nemuritorul vals.
În visul nemărginirii?
răsfrânt
peste noi
Strauss – plimbă
valurile limpezi
spreArdeal
Și totu-i real
nimic nu e vis,
de Bobotează
Și Bistrița poate fi
Viena.*

Sete de liniște

*Privesc în oglindă
secvențial.
Aștept erupția
să lumineze
fiecare gând,
fiecare clipă.
Mă încercă neliniștea
gustului crud.
Fără fum,
fără să frigă,
fără să rănească.
Ard.
Mă însoțesc
durerile,
bucuriile.
Sunt la dispoziția ta:
Sete de liniște !
Lângă mine,
un felinar
menține echilibrul.
Veghează!*

Cupon de Abonament

Lumină Lină • Gracious Light
30-18 50th Street
Woodside, NY 11377

4 numere pe an: 60\$ inclusiv expediția

Numele

Adresa

Oraș/stat

Cod

Tară

Donații și contribuții pentru revistă:

Numele

Adresa

Oraș/stat

Cod

Tară

Suma:

Atât abonamentul cât și donațiile pot fi făcute prin check sau money order. Donațiile se scad la taxe.

THEODOR DAMIAN

Daniel Jianu, simfonia relației Biserică-Stat: provocare și inspirație

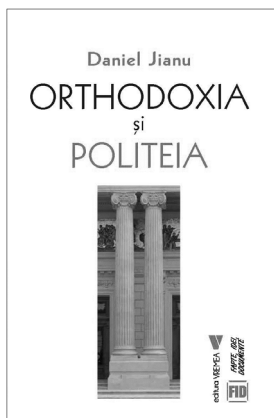
Într-o lume polarizată și radicalizată, ceea în care trăim, cel puțin la nivel politic, moral și social, ideea de sinergie, de simbioză, de compromis constructiv, de cale de mijloc, cu atât mai mult de simfonie, pare o vagă amintire din exemple ale trecutului sau, pentru unii, chiar o utopie.

În această lume post-creștină, cum mai este numită de unii autori care analizează situația religioasă actuală din Occidentul tradițional creștin, procesul secularizării care a făcut ca religia să fie scoasă afară din centrul vieții sociale oficiale și împinsă la periferie devenind o opțiune privată cu putere normativă din ce în ce mai scăzută în viața individuală, se resimte adânc în sfera vieții publice caracterizată prin confuzie valorică, eșec moral și dezertare din câmpul normelor care stau la temelia unei societăți sănătoase, o reangajare într-o conversație legată de rolul religiei în general, al Bisericii creștine în special, într-o astfel de situație.

O astfel de reangajare o reprezintă și volumul *Orthodoxia și Politeia: rolul creștinismului ortodox în relațiile internaționale contemporane din Europa prin prisma experiențelor naționale ale României și Greciei din secolul XXI*, de Daniel Jianu (Ed. Vremea, București, 2023, 206 pp.) cu o prefață semnată de Pr. Prof. univ. Dr. Picu Ocoleanu, director al Școlii doctorale de Teologie „Sf. Nicodim” a Universității din Craiova.

Lucrarea se constituie într-un demers de pionierat din partea unui teolog care, în epoca de manipulare și confuzie în care ne aflăm (la nivel politic, social, moral), vine să amintească lumii de valori ale trecutului, dar parțial și ale prezentului în context ortodox, valori ce pot fi actualizate pentru a realiza, dacă nu o totală armonie între cele două mari (cele mai mari) instituții umane, Biserica și Statul, cel puțin aducerea acestora într-o relație mutuală de mai atentă, strânsă și eficientă colaborare pentru binele fiecărei instituții în parte și deci pentru cel al acelorași subiecți circumscriși în jurisdicțiile lor.

Așa cum menționează și Pr. Prof. univ. dr. Picu Ocoleanu în prefața sa, abordarea interdisciplinară (economie, științe politice, istorie, teologie) conferă unicitate și plus valoare demersului dezvoltat aici de autor.

Într-o detaliată, complexă și necesară introducere Daniel Jianu oferă o privire generală asupra situației actuale a Europei (nu doar a Uniunii Europene) în ceea ce privește rolul religiei (Catholicism, Protestantism, Ortodoxie) în evoluția politică și socială a continentului.

Pentru a nuanța poziția religiei în relațiile internaționale el vorbește despre sensurile noțiunii de religie, de evoluția istorică a acesteia în Vest și în Est, de conflictul cu secularismul modern și implicațiile social-politice, discută relația ortodoxie-naționalism în țările Europei de Est, dar și creștinism-islam în Occident și de asemenea implicațiile politice generale.

Pentru a pune în lumină alianța dintre Biserică și Stat (simfonie, laicism simfonic) autorul face o incursiune în istorie explicând această relație în timpul împăraților Constantin cel Mare și Iustinian, în epoca otomană (incluzând conflicte dar și convergențe) cu interesante observații și despre posibile actualizări cu privire la rolul pe care ortodoxia îl poate avea în contextul problemelor Uniunii Europene.

În capitolul II al volumului Daniel Jianu purcede la o detaliată prezentare a raportului simfonic Biserică-Stat în tradiția răsăriteană (ca realitate ideală), plecând de la modelul bizantin și trecând prin cel din Imperiul Otoman, explicând mai ales felul cum erau tratate administrativ comunitățile religioase nemusulmane din Imperiu, și ajungând la zi, cu referiri la această relație, Biserică-Stat în contextul politicilor globaliste și al poziției țărilor ortodoxe din Uniunea Europeană aflate deseori în conflict cu prescripțiile acesteia.

În prezentarea sa autorul pune accent pe motivele pentru care în Răsărit istoria națională a unui popor este legată organic de istoria Bisericii ortodoxe (avându-se în vedere în special cazul Greciei și al României), explorând acest tip de colaborare la nivel teologic, politic, social și cultural. Analiza include temeuri patristice atunci când se fac referiri la simfonie în concepția Sf. Grigore de Nyssa sau a Sf. Ioan Gură de Aur, dar și laice cu referiri la Împărații Iustinian și Vasile I (sec. IX) care au promulgat legiuri și documente referitoare atât la atribuțiile patriarhului, cât și la cele ale împăratului.

Capitolele III și IV reprezintă un fel de studiu de caz. Întâi este analizat cazul Greciei, mai precis laicismul simfonic în relația Biserică-Stat, în special în contextul crizei economice din a doua decadă sec. XXI, dar în paralel cu situația laicismului din Europa de Vest. Laicismul simfonic sau secularismul simfonic este prezentat și în contextul conceptului de blasfemie, infracțiune care în Grecia se pedepsește legal și unde statul ocrotește valorile religioase în general, ale ortodoxiei grecești în special, dar și alte valori laice.

O retrospectivă istorică este oferită în legătură cu această problemă în cadrul căreia este detaliată și situația minorității musulmane și a celei evreiești din Grecia.

În partea a doua a acestui capitol autorul vorbește despre serviciile sociale ale Bisericii ortodoxe grecești în timpul amintitei crize economice

precum și despre aspectele relevante pentru tematica volumului ale vieții bisericești din timpul arhipăstoririi Arhiepiscopului Christodoulos al Atenei, și în parte al urmașului său, Arhiepiscopul Ieronim.

Al doilea studiu de caz este cel al României. Laicismul simfonic în relația Biserică-Stat este prezentat cu referire la situația de după 1989, dar cu multe incursiuni istorice care luminează punctul de vedere și interpretarea autorului.

El aduce în discuție legătura dintre ortodoxie și identitatea națională, problema romilor din România și a rolului pe care Biserica ortodoxă îl are în ajutarea la integrarea lor socială, elaborata asistență socială pe care o dovedește Biserica ortodoxă în ultimii 30 de ani, precum și alte aspecte ale simfoniei caracteristice situației României.

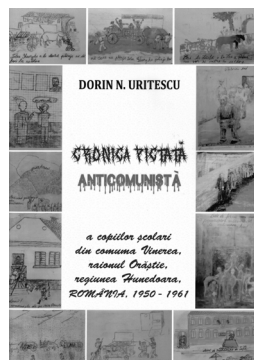
La fiecare capitol al lucrării autorul oferă pertinente concluzii și actualizări, dar și binevenite sugestii pentru posibile aplicații la situațiile curente din relațiile naționale și internaționale în ceea ce privește simfonia care este tema principală a cărții.

Volumul lui Daniel Jianu, scris într-un stil accesibil dar și bine documentat, poate constitui o provocare (necesară) cât și o bogată sursă de inspirație pentru factorii de decizie ale celor două instituții de importanță capitală, Biserica și Statul, în lumea de azi.

FLORENTIN POPESCU

Un întunecat fragment de istorie văzut de copii

După anul 1989, imediat ce s-a obținut cu adevărat libertatea cuvântului, cel mai mare și mai de preț câștig al Revoluției din decembrie, în editurile apărute imediat (ca și în unele, puține, de mai înainte) au început să apară o serie întreagă de lucrări scrise în perioada anterioară, cea comunistă, de autori care nu s-au împăcat niciodată cu „Dictatura proletariatului”, cu rigorile impuse de un regim instaurat în România cu tancurile sovietice. Au fost, în genere, memorii și jurnale bine păstrate și ascunse privirii Securității. Literatură beletristică propriu-zisă nu prea s-a publicat atunci dintr-un motiv foarte simplu: scriitorul român n-a putut accepta ideea de a scrie „pentru sertar” și „pentru mai târziu”, el voind să-și vadă creațiile tipărite în timpul vieții. Și cele mai multe, romanele mari și valoroase s-au publicat înainte de 1989, întrucât, se știe și azi, se recunoaște în cazul unor scrieri care criticau sau aduceau atingere orânduirii

politice de multe ori aveau loc negocieri între editor, autor și cenzură. Dacă a fost sau nu bine cum s-a procedat rămâne să se pronunțe istoricii literari ai viitorului. Dar iată că după mai bine de trei decenii de la evenimentele din decembrie 1989 și de la căderea regimului totalitar, de sub teascurile Editurii Rawex Coms din București (în 2021) a ieșit la iveală o lucrare cu totul excepțională: *Cronica pictată anticomunistă a copiilor din comuna Vinerea, raionul Orăștie, regiunea Hunedoara, România, 1950-1961*, semnată de dl Dorin N. Uritescu, cunoscutul autor de lucrări de lingvistică și – mai nou – și de cărți beletristice. De altfel, d-sa ne-a mai dat două culegeri de proze scurte în care este prezent, în diverse ipostaze și în anumite momente ale istoriei ultimelor decenii comuniste, același spațiu rural, readus acum în „Cronica pictată...”.

Ce este, ce vrea să fie, în fond, recenta carte cu genericul O suită de desene, picturi, alte lucrări plastice orânduite după anumite criterii (cronologic, alfabetic după numele autorilor), un dicționar ceva mai aparte sau ce?

Lucrarea – pe care, pentru a fi cât mai aproape de profilul ei am numi-o mai degrabă „Carte-album” – ne aduce sub priviri un fragment întunecat al istoriei noastre – cel al colectivizării agriculturii. Dar nu un fragment reconstituit și evaluat științific sau mai puțin științific de către o autoritate din domeniu, ci unul pe care autorul l-a descoperit surprins prin desene într-un manuscris aflat în satul natal Vinerea – o așezare transilvană străveche (în documente apare atestată, ne încredințează dl Dorin N. Uritescu, încă de pe la 1310) cu oameni harnici ce și-au iubit dintotdeauna pământul și vatra, fiind legați de acel loc și iubindu-l de când se știu.

Este vorba de o suită de desene naive, dar cu atât mai emoționante ale elevilor de școală primară din intervalul de timp menționat, desene având ca „teme” evenimente, fapte și întâmplări petrecute în anii colectivizării, care i-au marcat, uneori pentru toată viața, pe țăranii de acolo.

Dl Dorin N. Uritescu, el însuși tânăr pe atunci, încadrează acest „fragment” de istorie într-o ramă temporală foarte exactă: „Colectivizarea agriculturii s-a făcut cunoscând numeroase aspecte întunecate din perspectiva psiho-socială. Cererile de aderare, chipurile, erau semnate forțat, folosindu-se metode din cele mai barbare: înscenarea că țăranii au furat din bunurile destinate statului, urmate de băți cumplete în securitășii; nu li se dădeau bonuri pentru a putea aduce lemne din pădurea comună sau din parcela particulară pe care o aveau, în pragul iernii; gospodarii nu primeau bilete eliberate de Sfatul Popular pentru vânzarea în târg a animalelor crescute cu rostul acesta, ca prin câștigul obținut să-și plătească impozitele la stat, urmate de majorări foarte mari, imposibil de rezolvat; cine nu ieșea la muncile voluntare, fiind reținut de miliție cu pretextul unor declarații pentru lămurirea unor crime închipuite, era declarat sabotor cu posibilitatea efectuării unor ani grei de detenție. În anul 1950, iulie 9, a început cooperativizarea agriculturii în localitatea Vinerea cu intrarea a 40

de familii de țărani săraci în CAP „Recolta”. Ocazia a fost bine regizată de activiștii locali îndrumați de cei de la raion, constând într-o defilare cu animalele și mijloacele de producție prin fața comitetului de primire. La acest spectacol grotesc contribuia și împopoțonarea bovinelor cu steaguri roșii, a carelor și căruțelor cu lozinci”.

Toate aceste grozăvii (și încă și altele!) nu-i puteau lăsa indiferenți nici pe copii. Eu auzeau vorbindu-se în casă cu teamă și fereală despre acea forțare a istoriei satului românesc – ceea ce, în ascuns, îi îndemna să vadă o altă realitate decât cea poleită, care li se prezenta la școală. Și atunci ei rupeau file din caiete și maculatoare și încercau să immortalizeze scene tulburătoare din viața obștii. Într-un loc un consătean este desenat plângând și îmbrățișându-și boii în clipa în care trebuie să-i ducă la colectivă și, astfel, să se despartă pentru totdeauna de niște animale cu care și-au împărțit traiul și viața. În altul un bătrân rupe portretul unui corifeu al comunismului, pus acolo peste icoana Maicii Domnului și asta îl va costa un an de închisoare. Într-un al treilea desen vidanșorul satului este aspru bătut de securiști pentru faptul că a îndrăznit să lipească pe cabina mobilă improvizată ad-hoc portretele comuniștilor care conduceau țara. Un chiabur deportat în Bărăgan apare lângă turma lui de animale, autorul aceluși desen voind să sugereze că acești gospodari ostracizați erau, în realitate, cei mai harnici și chibzuiți din localitate. Etc. Etc.

Este cu totul surprinzător să descoperi cum școlarii de atunci – așa naivi și neîndemânatici în mânăuirea creioanelor și a culorilor – înțelegeau și trăiau alături de părinții și bunicii lor evenimentele istoriei adevărate și nu pe acelea abil cosmetizate în clasele de școală de către învățători aduși de Partidul Comunist de aiurea să-i îndoctrineze cu învățătura marxistă.

Învățătura emoțională și mesajul acestei cărți-album sunt de-a dreptul tulburătoare și în același timp te pun pe tine, cititorul, pe gânduri în marginea unor vremuri pe care nu numai că n-am vrea să le mai trăim, noi sau alții, niciodată, ci nu le-am dori nici altora, așa încât prefațatoarea, d-na Livia Ciupercă are dreptate când spune că „Volumul merită multiplicat într-atât încât să pătrundă în toate școlile din țară și în toate mediile sociale. Istoria se cuvine cunoscută în adevărata ei fațetă, necosmetizată”.

Fără îndoială, prin viziune, prin realism, prin sinceritate și chiar prin naivitate autorii-școlari din această carte au reușit pe deplin să ne comunice mesajul lor de atunci.

Iscodind viața mult-folositorului Theodor Damian

Trump are o expresie favorită pe care o folosește des: winning, winning, winning. A și spus-o: Nu-mi plac lizerii. Dintre toți cunoscuții mei Theodor Damian, teolog, poet, profesor, e probabil cel mai îndrituit să se numească winner. M-am convins din nou de asta citindu-i ultimele două cărți, *Repere bio-bibliografice* și *Frumusețile iscodirii*. Citesc cu greu că tocmai am făcut o operație de cataractă, dar mi-am sumețit ochii să le citesc rând cu rând.

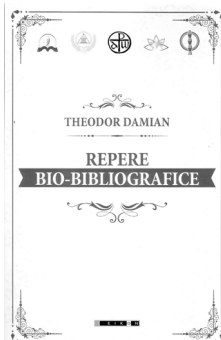
Repere e un curriculum vitae de 429 de pagini. Toți vrem să fim eficienți și facem liste de to do. El chiar a reușit. Cu prisosință. Traectoria lui marchează disciplină și tenacitate, adică, studii serioase în țară și un defășurător de activitate de mare anvergură în America. Capacitatea - organizatorică, pedagogică și asociativă cu confrăți pentru propășirea culturii române îl face un model demn de imitat.

Iată la întâmplare, în 2016 a organizat împreună cu scriitorul Mircea M. Ionescu „Zilele Lumină Lină” la Giurgiu. Mircea M. Ionescu a locuit mulți ani în New York, a frecventat cenaclul Mihai Eminescu, cenaclu însuflețit de Theodor Damian, iar apoi când a ajuns director la teatrul de stat din Giurgiu, i-a înlesnit organizarea întâlnirii culturale de care vorbeam înainte. Pentru mine această capacitate organizațional-relațională este edificatoare.

Dacă vrem să propagăm cultura română trebuie să fim uniți, să ne sprijinim. Părintele Damian e un român neobosit. E un stâlp al comunității. Stâncă. Fără el nu știu ce ne-am fi făcut la New York, ne-a adunat sub flamura cenaclului, sub predicile din biserică, sub brațele lui calde care îmbrățișează generos și te invită la armonie.

Citim în *Frumusețile iscodirii* traectoria destinului său vis-à-vis de marile întrebări și dileme. Celor care nu prea văd punți între preot și poet, Damian le spune că vede cea mai mare compatibilitate între vocația preotească și cea literară, pentru că ambele propovăduiesc Cuvântul. El își iscodește palierele și dinamicile de înaintare. Sunt multe portrete în această carte care-ți rămân în memorie. Așa e Natalia Poșa, profesoară de istorie și franceză.

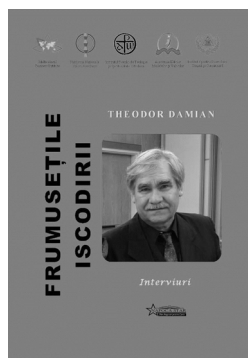
Sau părintele Vasile Ignătescu, profesor de dogmatică... Dar cel mai frumos portret cred că l-a făcut soției sale, Claudia. O doamnă fină, cu o tenacitate germanică de cinci stele, ea e loială lui Damian până la sacrificiu.

Ea a învățat românește, a învățat cântări bisericești și conduce la strună cântările la sfânta liturghie.

Lui Damian, protopop, poet și profesor, îi plac întrebările bune și această carte e plină de întrebări iscoditoare care i s-au pus și care îi plac pentru că îi înlesnește autoiscodirea. Ne autocunoaștem mai bine când iscodeala e bună.

Cărțile lui, acestea două plus altele pe care le-a publicat trebuie citite. Omul trebuie admirat. Eu am făcut-o și o voi continua. Damian ne face pe toți să ne simțim mândri că suntem români. Asta se vede cu ochiul liber, și dacă ai făcut operație de cataractă o vezi și mai bine.

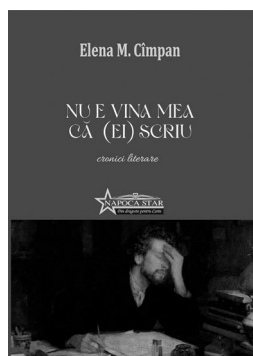

ICU CRĂCIUN

Noblețe și sensibilitate. Competență și rigurozitate în cronicile Elenei M. Cîmpan

Absolventă a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Litere, specializarea limba și literatura română – limba și literatura germană (promoția 1991) și cu un masterat în Management și Negocieri Europene și Internaționale la Facultatea de Studii Europene a Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca (2016-2018), Elena M. Cîmpan este membră a Uniunii Scriitorilor din România (Filiala Sibiu) și a Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România (președintă a Filialei Bistrița); de asemenea, este profesoară la Colegiul Național „Liviu Rebreanu” din Bistrița și inspectoare de specialitate la Inspectoratul Școlar Județean Bistrița-Năsăud.

În calitate de scriitoare, cartea sa de vizită este demnă de admirat: până în prezent a publicat șaisprezece volume de poeme (cel mai recent, *Poeme de duminică. Străzile Bistriței*, Ed. Napoca Star, Cluj-Napoca, 2023), trei cărți de critică literară, două de eseuri, cinci volume în calitate de diarist, un volum de proză scurtă și patru volume de publicistică. Din limba germană a tradus din: Gioconda Belli (volumul *În culoarea dimineții*), Ulla Hahn, Helmuth Ophth, Nora Gamringer, Volker Zumbic și Barbara Köhler (în

cartea *Cinci poeți germani*) și Kajo Scholz (volumul *Mirarea din cârlig a peștelui*).

Volumul despre care vom face vorbire, mai jos, intitulat *Nu e vina mea că (ei) scriu* (Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2023), se alătură celorlalte trei cărți de cronici literare: *Pe bază de lectură* (2010), *Cu ochii în carte* (2013) și *Deschis non-stop* (2016).

Poarta acestei cărți se deschide cu comentarii legate de volumul de poezii *Cu cuvintele la plimbare* (Ed. PIM, Iași, 2022) al poetului și prozatorului Damaschin Pop-Buia, trăitor de 32 de ani în Germania, dar cu sufletul mereu în România. Elena M. Câmpan notează, printre altele: „lumea de dor a poetului (copilăria, Someșul, dealurile domoale), pornit pe urmele cuvintelor” îl salvează de solitudine. „Poezia lui D. P. B., zice autoarea, e reflectare asupra ființei, a trecerii vremii, a existenței” și conchide: poetul „nu a preluat nimic (...) din actuala poezie germană, nesimțindu-se influențat străine în căutările sale”, el, poetul, găsindu-și propriul său stil, care îl diferențiază de confrății săi contemporani.

Cele mai multe recenzii se referă la cărțile lui Mircea-Gelu Buta, medicul, profesorul și scriitorul, membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Cluj. Prima care beneficiază de comentarii este *Amintirile unui student la Medicină*, - „o frumoasă călătorie, prin timp, prin viață, prin corpul uman” - în care, ca de obicei, se observă capacitatea de sinteză, de esențializare a unei cărți citite cu multă acribie. Autoarea remarcă modul în care scriitorul, „stăpânit de nostalgia” vremurilor studențești „cu parfumul Iașilor de altădată”, îmbină pasiunea cu rigoarea transmisă de profesorii săi mediciniști, știind de la bun început „că medicul pansează, iar Dumnezeu vindecă”, dar, pentru asta trebuie să-și petreacă mii de ore în sala de lectură pentru devenirea sa profesională și umană. Astfel, el ajunge la concluzia că „în boală se angajează și sufletul, agravând-o sau ușurând-o”. Autoarea cronicii la volumul *Urme ale unor oameni de seamă* de Mircea Gelu Buta subliniază faptul că aici sunt prezentați, cu respectul cuvenit, zece oameni de seamă care „au marcat istoria acestui colț de țară” ori au avut de-a face cu Bistrița; este vorba de: Andrei Mureșanu, autorul versurilor Imnului Național al României, Alexandru Odobescu, Alexandru Vaida-Voevod, Nicolae Iorga, Miron Cristea, George Mateiu și tipografia lui, George Coșbuc și statuile care-l reprezintă, apoi, Lucian Blaga la Bistrița, Matei Eminescu (fratele Poetului) și Bistrița, și Constantin Pavel, directorul Operei din Cluj, și originile sale la Bistrița Bârgăului.

Pentru Elena M. Câmpan, *Moștenirea unui arhiepiscop* (Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2021) este „o comoară de carte”, în ea descoperind, prin dialogurile purtate de M. G. B. cu viitorul mitropolit al Clujului, Albei, Crișanei și Maramureșului, Bartolomeu Anania, „interferențe între teologie și literatură, între artă și societate, între categorii estetice”, numai bune „de așezat la masa celor aleși”. M. G. B. este vrăjit de un „mister nedeslușit al prezenței acestui înalt prelat în societate, printre clerici, printre scriitori,

printre străini chiar”, de aceea, îi aduce prin această carte „un prinos de recunoștință”. O altă carte a lui Mircea Gelu Buta, comentată de E. M. C., este *Fotbalul printre amintiri*, „o adevărată moștenire spirituală”, despre care scrie, printre altele: „Cartea este una dintre acele partide jucate amical, pentru frumusețea timpului petrecut împreună. Ea nu are învinși, nu are învingători, e o *remiză* literară, un pariu câștigat de cei care vor urma”. Au fost înserate în acest volum opinii despre fotbalul bistrițean, în anii săi de glorie, ale următorilor: Mircea Gelu Buta, Constantin Sănduță, Gheorghe Șanta, Dan Deac, Victor Ciocan, Toma Ivan, Grigore Butuza, Romică Grecu, cu toții scoțând în evidență personalitatea celui care a fost Jean Pădureanu, autoarea cronicii îl citează pe M. G. B.: „lumea fotbalului nu este doar despre celebritate, ci și despre onoare, demnitate, cuvânt”, concluzionând: „Cartea aceasta este o veghe, de veghe în lumea de astăzi. Amenințată tot mai mult, în care statuile se pot dărâma, la propriu și la figurat. Fără a așeza altceva în loc”.

În cronică la cartea *Vremuri de molimă* (Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2020) a aceluiași Mircea Gelu Buta, recenzenta evidențiază talentul acestuia de prozator-diarist (precizăm că fragmente din jurnalul său au apărut în nr. 29-30/2020 al revistei *România literară*) din timpul pandemiei, văzută ca „un avertisment pedagogic” al divinității, când veștile erau din ce în ce mai contradictorii. Volumul *Românii din Bistrița. Studii. Documente*, cu o prefață de Ioan Aurel Pop (vol. II, Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2019) este scris împreună cu meticolosul și competentul istoric Adrian Onofreiu și „reprezintă, zice autoarea, o reconstituire a trecutului, bun prilej de sărbătoare (...) a o sută de ani de la Marea Unire din 1918”, unde este prezentată „povestea de viață a zece cărturari bistrițeni, sortiți, prin realizările lor, toate la superlativ, să facă cinste românilor nu doar din Ardeal, ci și din toată țara”: Andrei Monda, Gavril Tripon, Grigore Ilișiu, Leon Bârsan, Vasile Butta, Corneliu Mureșanu, Andrei Buzdug, Victor Șioldea, Ștefan I. Pop și Ioan Grigore Buta, cu toții implicați în destinele Bistriței. Autoarea ne amintește faptul că tandemul Buta-Onofreiu a realizat și cărțile: *Bistrița-Bârgăului. Contribuții documentare, Petiții din Granița năsăudeană în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și Din intimitatea unei arhive*. În lista de cronici dedicate scrierilor lui Mircea Gelu Buta este și cea intitulată „Despărțirea de medicină, în căutarea ei” referitoare la volumul *Dezvrăjirea medicinei* (Ed. Renașterea, Cluj-Napoca, 2023); acesta cuprinde „paisprezece capitole, organizate în subcapitole, într-o succesiune de idei, noțiuni, concepte, vechi și noi, înțelesuri, teorii, valori, prezentate din perspectiva bioeticii creștine, preocupată de viitor”. În opinia Elenei M. Cîmpan, Mircea Gelu Buta „știe să îmbine informația cu creația, spiritul riguros cu sensibilitatea prozei”, având în centru medicul, una din cele mai nobile profesii de pe această planetă. De numele lui Mircea Gelu Buta se leagă și revista *Arhivele Bistriței*, revistă începută în 2016, al cărei coordonator este, avându-i ca referenți pe dr. Adrian Onofreiu și dr. Lucian

Vaida; în paginile acesteia au publicat nume de prestigiu, arată Elena M. Cîmpan în prezentarea nr. 1/2023, de la Nicolae Manolescu, Ioan Aurel Pop, la Alex Ștefănescu, Mitropolitul Andrei sau Mihai Zamfir.

Dar activitatea de cronicar a doamnei Elena M. Cîmpan nu se rezumă doar la acești autori. Au intrat în atenția criteriilor domniei sale: nostalgicul David Dorian, un adevărat poet „al zăpezilor de altădată”, cu două cărți recenzate: *Poeeme ruginite* (Ed. Napoca Star, 2021), cu un discurs propriu, poezia lui fiind „o stare a stărilor, contradictorii, când realitatea nu mai are nicio noimă și devine câmp nesfârșit, imagine a dilatării timpului”, și *În căutarea Isoldei* (Ed. Galaxia Gutenberg, 2023), a treia antologie de autor, care cuprinde, selectiv, poezii apărute în zece volume anterioare, tema centrală fiind iubirea, cu „femeia eternă” „în centrul atenției”, scoțând, astfel, „poezia din uitare”; apoi, meditativul și talentatul poet neoexpresionist Valeriu Covrig Cudrec cu *Răstignit de dor* (Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2015), cel care înțelege „pericolul zădărniciiei” ce poate fi evitat numai prin creație, Victor Știr cu romanul *Pajiștea mînzului de cristal* (Ed. StudIS, Iași, 2016), „o poveste formată din mai multe povești” sau „romanul unui manuscris găsit”, care invită cititorul să călătorească în timp, „cu trimiteri către realitatea imediată sau îndepărtată”, Ion Dulugeac, bun cunoscător al psihologiei feminine, cu romanul *Persida, de trei ori femeie* (2014), scriitorul „care-și mai umple stiloul în cerneala comunistă”, roman ce se pretează la o ecranizare prin „subiect, prin personaje, prin forța narativă, dar și a dialogului”, Adriana Butoi cu volumul de poeme *Perpendicular pe primăvară*, care face „o trimitere la o împămîntare a liricului, cu tot ce presupune el, într-o primăvară palpabilă”, cu simțurile treze, deschise, receptive, „zborul cuvintelor” simbolizând libertatea de opinie. Profesoarei dr. Alina Daniela Suci (doctor în literatura engleză din 2018) Elena M. Cîmpan îi recenzează volumul *Emily Gerard, A Scottish Victorian Author* (Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2020, 300 pp.), „o realizare de proporții, ce merită, din start, să depășească granițele țării”. „Românul cu suflet nobil”, cum îl consideră un reporter pe Dorel Cozma, directorul canalului TV AS Bistrița, cel „implicat și ancorat în viața culturală”, este recenzat cu volumul *Calitatea timpului* (Ed. Nosa Nostra, Bistrița, 2020), care conține zece poeme descriptive, cinci interviuri, luate acestuia de: Menuț Maximilian, Elena M. Cîmpan, Claudia Zăgreanu, Cristina Vlăsa și Emil Alexandru, și un Cuvânt rostit cu ocazia decernării Crucii Transilvane, toate traduse și în engleză de Zorin Diaconescu. Lui Darie Ducan i se recenzează volumul *Mica trilogie. Proverbe. Voci în tub. Supplicem exaudi* (2020), ce cuprinde trei piese de teatru de idei cu accente absurde, scrise în perioada pandemiei, iar lui David Boia cartea de poezii „Consemne îngerești”, pentru care „poezia se regăsește în preocuparea de taină, de salvare”. În povestirile cu tâlc ale diplomatului Gabriel Gafița din volumul *Alternativă la fuga din Egipt* (2018), Elena M. Cîmpan apreciază, printre altele, „particularitățile lexicale ce pigmentează universul cuvintelor”, care

țin viu „interesul lecturii până la capăt” „în căutarea cititorilor potriviți”, adăugând că subiectele sunt „desprinse din realitatea imediată și apropiată”, pentru ca în 2023 să scrie despre alte două cărți semnate de acest autor: *Privind în aceeași direcție împreună* (2022) și *Diplomat în Oropingo* (2023).

O cronică aparte este dedicată „poetului român care scrie direct în franceză”; este vorba de talentatul profesor Florin Avram, de la Colegiul Național „Liviu Rebreanu” din Bistrița, care „îmbogățește două culturi: pe cea română și pe cea franceză, deopotrivă” cu al treilea volum de poezii *Images evanouies (Imagini estompe)*, tipărit în 2017 la Editura Charmides.

Pelerinului George Căbuș i se recenzează *Întâlniri în Țara Sfântă* care este, într-adevăr, „o frumoasă întâlnire literară, dintre acelea care zidesc” cu învățături, pilde și interpretări „cu trimitere la cărțile sfinte”, iar preotului Vasile Beni *Popasuri duhovnicești la Duminici și Sărbători*, o carte de predici, adevărate balsamuri sufletești pentru credincioșii creștini; profesorului Emil Bălăi *Lacrimi și aripi*, care, odată cu această carte de „poezii, studii, articole și recenzii”, la cei 70 de ani, a trimis în lume „elevi la olimpiade, la studii, la facultăți”, iar profesoarei de muzică de la Liceul „Tudor Jarda” din Bistrița *Folclor Muzical de pe valea Superioară a Șieului și valorificarea lui în școala generală* (2020). Elena M. Cîmpan scrie despre cartea de poeme a Andreei Gal *Sunt zile în care cerul îți moare în brațe*, despre care afirmă că poeta „nu se apleacă spre nicio altă bătaie de modă și nu se supune vreunei influențe de moment”, apoi despre cea a Danielei Gîfu *Demnitate, Devoțiune, Generozitate*, după inițialele celui care a fost președintele Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România: Doru Dinu Glăvan, în care „șefi de filiale, prieteni, colegi, membri de familie scriu amintiri sau întâmplări” cu/despre acest om. Cronica despre volumul de versuri *Gânduri* de Dumitru Alexandru Bar, tradus și în engleză de Zorin Diaconescu, evidențiază farmecul din „frumusețea unei tristeți, pe scara vieții/ întoarsă pe dos”, din întâlnirea cu un om „mai trist ca toamna”, „din aspectul său ludic și parodic”. Prin „romanul total” *Anii* al laureatei Premiului Nobel Annie Ernaux (în traducerea Mădălinei Ghiu) Elena M. Cîmpan ne asigură că poate convinge cititorul român de valoarea sa. O altă cronică este dedicată cărții de poeme *Ultimul înger* de Menuț Maximinian, în care „Poetul trăiește și scrie (...) dintr-o datorie față de neam, este urmărit de glasuri ce vin din adâncul vremii și cărora le dă crezare și ascultare”. Romanul Mariei Someșan *Un univers pierdut. Lupta cu eternitatea* „este inspirat din prezent, conține o acțiune imediat după declanșarea situației de izolare”, din timpul pandemiei. Antologia intitulată *Spiritul locului* (Ed. Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 563 pp), gândită și alcătuită de Menuț Maximinian, are ca subtitlu „Ținutul Bistrița-Năsăud prin ochii scriitorilor” și, zice autoarea cronicii, „este un loc unde se întâlnesc multe spirite, care, doar împreună, pot influența un destin”. Printre cele mai stufoase cronici se numără „Brigit van der Leeden și România, exerciții ale regăsirii”, ce se referă la *Rumänien armes reiches Land* ale acestei scriitoare, membră a

Uniunii Scriitorilor din Germania (*România, țară bogată săracă*, 2022), și cea dedicată poetului aromân Ion Cutova, fost profesor de limba și literatura română la Colegiul Național „Andrei Mureșanu” din Bistrița. Elena M. Cîmpan a recenzat și lucrarea de gradul întâi a profesorului Samuel Leon Coman, de la Colegiul „George Coșbuc” din Năsăud, intitulată *Etica aplicată în societatea românească contemporană*. O carte tradusă de Veronica Știr din opera lui Nicolai Berdiaev se intitulează *Cinci meditații asupra existenței* și a apărut în română în anul 2016, dar a beneficiat de cronică „Traduceri și meditații” prin care V. Ș. „se re-găsește în dualitatea creator-traducător, ca un binom dător de lumină” își încheie recenzenta aprecierea. Lui Dorin Arsinte îi dedică cronică „Pactul cu poezia” pentru volumul de poeme *Întors din Iad*, iar când scrie despre cartea preotului Nicolae Feier *Puterea Rugăciunii. Perlele Coroanei Liturghiilor Ortodoxe*, și-o intitulează „Citind cartea de eseuri a lui Nicolae Feier, am învățat ce este Rugăciunea”, după cum cea a preotului Emanuel Vidican, cu titlul *Importanța omiletică a Cazaniilor românești* (2022) se numește „De cult, de cultură și de literatură”. Din creația poetului, preotului și editorului revistei *Nova Littera*, care apare în Spania, unde semnează nume prestigioase ale literaturii române contemporane, este recenzat volumul de poeme *Cinematograful libertății* (2016) de Eugen Barz. O cronică are un titlu potrivit, „Condimentele romanului”, pentru romanul scriitorului Hayden Dorf (pe numele adevărat Ioan Cioba) *Scrisori din Regatul Pustnic*. Alte cronici se referă la cărțile semnate de: Florina Ilis (*Cruciada copiilor, „roman-cascadă”*, 2005), Cornel Cotuțiu (*Timp al măștilor*), Icu Crăciun (*Nepotul din Italia*, proză scurtă) și la un volum omagial dedicat profesorului Ioan Seni, la împlinirea vârstei de 75 de ani, cel care a vibrat treizeci de ani în slujba ASTREI năsădene. După Elena M. Cîmpan, cartea lui Vasile Pușcaș, *Iuliu Maniu văzut de românii americani* „conține biografie politică, opinii, documente, context istoric explicat cu mult profesionalism” (...) „pentru ca o personalitate (firește, este vorba de omul politic Iuliu Maniu, n. n.) să revină în formatul ei adevărat”. Lui George Rădulescu îi recenzează cartea *Un secol cu Neagu Djuvara*, ajunsă la ediția a II-a, revizuită, în cronică „Lotul de țară”, arătându-se încântată de personalitatea centenarului istoric.

Câteva cronici se referă la autori cuprinși în sintagma „Din raftul „Conexiuni”; aici sunt comentate cărți scrise de: Radu Salvan, cu romanul *Micul bancher*, Maria Blaga cu volumul de versuri *Nimic fără Dumnezeu*, Marcel Miron cu cartea de poeme *Spre orizonturi albastre*, Daniela Trandafir cu volumul de versuri *Poeme din tăcere*, Sorin Lucaci cu opul *Tramvaiul 16 și alte legende urbane*.

Elena M. Cîmpan ne convinge și prin această carte că poate intra cu fruntea sus în elita oamenilor de cultură a acestei națiuni, nu numai a județului Bistrița-Năsăud.

- În ziua de 25 decembrie 2023, de praznicul Nașterii Domnului, Claudia și Pr. Th. Damian au participat la slujba festivă de la Centrul Bisericesc Român din München „Înălțarea Sf. Cruci”, slujbă condusă de P.S. Episcop Dr. Sofian Brașoveanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Ortodoxe Române a Germaniei, Austriei și Luxemburgului.
- Pe data de 1 ianuarie 2024, Pr. Th. Damian a slujit la Biserica ortodoxă română „Buna Vestire” din München la invitația P.C. Pr. Dr. Alexandru Nan, protoiereu al Bavariei.

Broadway Medical Office

Napoleon Săvescu, MD Medicina interna, mica chirurgie

F. Christodoulidou, MD Med. interna, haematologie, oncologie

Iqbal, MD Cardiologie

Mircea Golimbu, MD Urologie, Prof. NYU

Dan R. Cimponeriu, MD Gastroenterologie, Hepatologie

**Cabinetul nostru este dotat cu echipament
nou si modern pentru:**

X-Ray

EKG

Spirometrie (Evaluari Pulmonare)

**Sonografii Abdominale,
de Rinichi si Cardiace**

Cardiotrace (EKG prin telefon)

24 de ore Halter Monitor

Sigmoidoscopii si Pap smear

Tens (Stimulare electirca)

Ultrasound

Timpanometrie

toate testele de sange si urina

teste pentru depistarea

cancerului de colon si ulcer

teste pentru aids (rezultatul in 24-48 ore)

Tratamente specializate

Luni, Marti, Joi 10am-8pm

Miercuri 4-8pm

Sambata 10am - 4pm

Fara programare

21-26 Broadway, LIC, NY 11106

(718) 932-1700

subway: N pana la statia Broadway (Queens)

bus: Queens 104 de la 48 Street, Sunnyside, Q 19 A de la 82nd Street,

Jackson Heights

Manhattan 101 de la 59th Street, Manhattan, pana la Steinway,

unde schimbati cu Q 104.

